

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İMPARATORLAR YATAKLARINDA ÖLMEZ

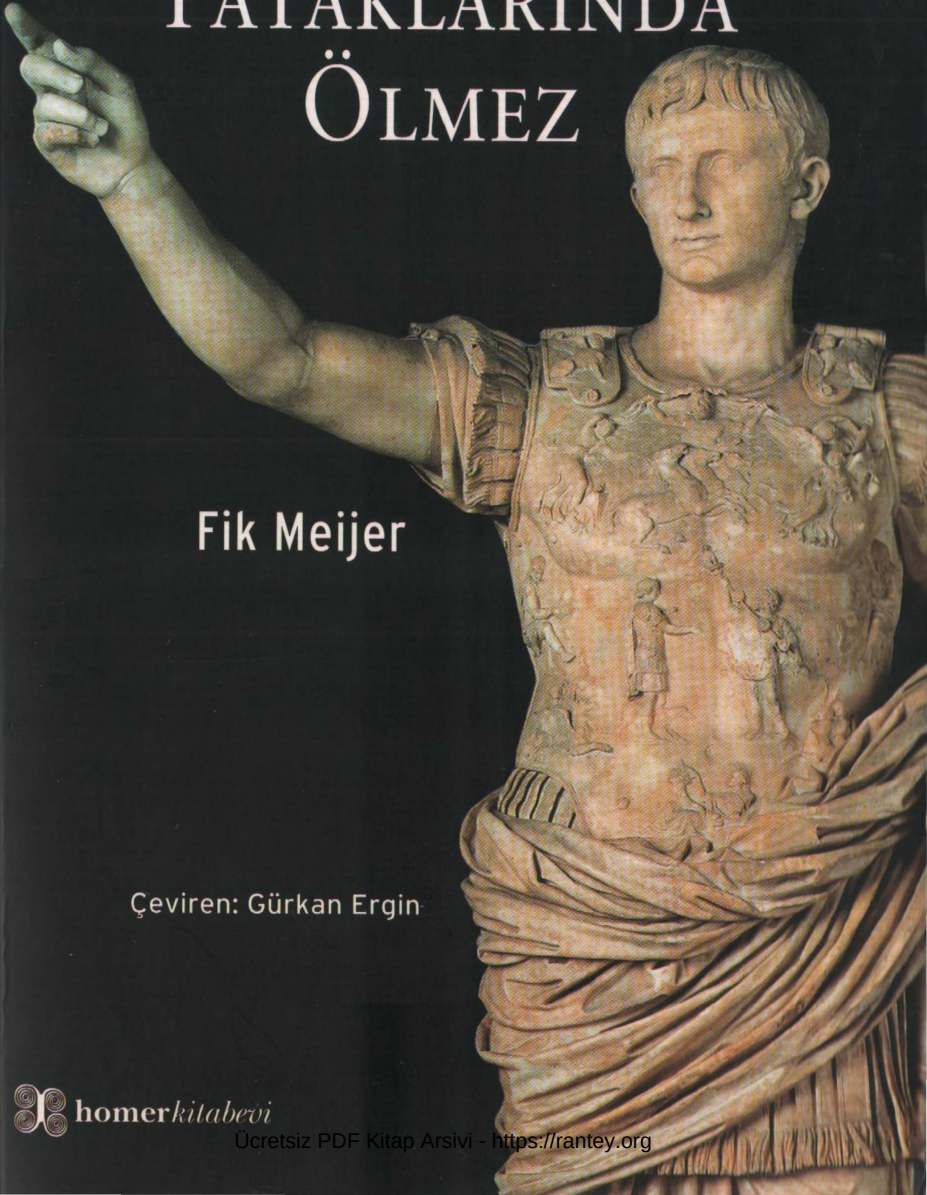
Fik Meijer

Çeviren: Gürkan Ergin

homerkitabevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ISBN 975-8293-94-X

İmparatorlar Yataklarında Ölmez
Fik Meijer

Özgün Adı
Keizers Sterven Niet in Bed
© 2001 Fik Meijer, Amsterdam, Athanaeum-Polak&Van Gennep
Çeviri *Emperors Don't Die in Bed* adlı İngilizce baskıdan yapılmıştır.

Çeviren
Gürkan Ergin

Editör
Betül Avunç

Ofset Hazırlık
Homer Kitabevi

Baskı ve Cilt
Barış Matbaa - Mücellit

1. Basım 2006

© Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Tüm metnin yayım hakkı saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yazarın ve yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Cad. No: 28/A
Galatasaray 34433 İstanbul

Tel: (0212) 249 59 02 • (0212) 292 42 79
Faks: (0212) 251 39 62
e-mail: homer@homerbooks.com

İMPARATORLAR YATAKLARINDA ÖLMEZ

Fik Meijer

Çeviren: Gürkan Ergin

homer*kitabevi*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Çok az Roma imparatoru doğal sebeplerden dolayı ölmüştür. Çılgın Caligula tiyatrodan çıkarken, Caracalla da ihtiyacını giderirken suikaste kurban gitmişti. Caesar yirmi üç kez hançerlenmiş, Otho ise bir et kancasına takılarak Tiber nehrine atılmıştı. İmparatorun gücü çok büyük olmasına rağmen, tehlike her an kapıda bekliyordu.

Bu ilgi çekici kitap, M.Ö. 44'te öldürülen Iulius Caesar'dan M.S. 476'da tahttan feragat eden Romulus Augustulus'a kadar başa geçmiş bütün Roma imparatorlarının sadece ölümlerini aydınlatmakla kalmayıp, son günlerinin hayatları hakkında ne anlattığını da aktarıyor; Batı tarihindeki en büyük devletin, tehlikelere ve tahtı ele geçirmek için birbiri ardına ortaya çıkan aç gözlü rakiplere rağmen çekiciliğini nasıl koruduğunu gösteriyor bize.

İmparatorlar Yataklarında Ölmez, imparatorların kişisel tarihlerini açık bir şekilde anlatırken, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'ndaki siyasî entrikaların ve dramların ilginç bir tasvirini yapıyor.

Yazar Fik Meijer, Amsterdam Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi profesörüdür.

Çevirmen Gürkan Ergin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisidir.

İçindekiler

GİRİŞ	11
I IULIUS CLAUDIUS SÜLÂLESİ İMPARATORLARI.....	21
Caesar: M.Ö. 44	21
Augustus: M.Ö. 27-M.S. 14.....	24
Tiberius 14-37	30
Gaius (Caligula): 37-41.....	33
Claudius: 41-54	36
Nero 54-68	40
2 DÖRT İMPARATOR YILI.....	43
Galba: 68-69	43
Otho: 69	46
Vitellius 69	48
3 FLAVIUS SÜLÂLESİ İMPARATORLARI	51
Vespasianus: 69-70	51
Titus: 79-81	53
Domitianus: 81-96	55
4 ANTONINUS SÜLÂLESİ İMPARATORLARI	59
Nerva: 96-98	59
Traianus: 98-117	61
Hadrianus: 117-138	63
Antoninus Pius: 138-161	66
Lucius Verus: 161-169	68
Marcus Aurelius: 161-180	69
Commodus: 180-192	71

5 AFRİKALI VE SURİYELİ İMPARATORLAR	75
Pertinax: 192-193	75
Didius Iulianus: 193	77
Septimius Severus: 193-211	79
Geta: 211	82
Caracalla: 211-217	83
Macrinus: 217-218	85
Heliogabalus: 218-222	86
Severus Alexander: 222-235	88
6 ASKER İMPARATORLAR	93
I. ve II. Gordianus: 238	93
Maximinus Thrax: 235-238	94
Pupienus ve Balbinus: 238	95
III. Gordianus: 238-244	96
Philippus Arabs: 244-249	98
Decius: 249-251	100
Trebonianus Gallus: 251-253	101
Aemilianus: 253	102
Valerianus: 253-260; 260'tan sonra öldü	103
Gallienus: 253-268	104
Claudius Gothicus: 268-270	105
Quintillus: 270	107
Aurelianus: 270-275	108
Tacitus: 275-276	109
Florianus: 276	111
Probus: 276-282	112
Carus: 282-283	113
Numerianus: 283-284	114
Carinus: 283-285	115
7 DIOCLETIANUS VE TETRARKHİ	117
I. Constantius: 293-306	119
Severus: 305-307	120
Maximianus: 285-305; 310'da öldü	120
Galerius: 293-311	122
Diocletianus: 284-305; 311'de veya daha sonra öldü	123

8	CONSTANTINUS VE İKTİDAR MÜCADELESİ	124
	Maxentius: 306-312	124
	Maximinus Daia: 305-313	126
	Licinius: 308-324; 325'te öldü	127
	I. Constantinus: 306-337	129
9	CONSTANTINUS SÜLÂLESİ	132
	II. Constantinus: 337-340	132
	Constans: 337-350	133
	Vetranio: 350; 358'da öldü	134
	Magnentius: 350-353	134
	II. Constantius: 337-361	136
	Iulianus: 360-363	138
10	GEÇ DÖRDÜNCÜ YÜZYIL	141
	Iovianus: 363-364	141
	I. Valentinianus: 364-375	142
	Valens: 364-378	144
	Gratianus: 367-383	146
	Maximus: 383-388	147
	II. Valentinianus: 375-392	148
	Eugenius: 392-394	149
	I. Theodosius: 379-395	150
11	BÖLÜNMÜŞ İMPARATORLUK	152
	Arcadius: 395-408	152
	Honorius: 395-423	153
	II. Theodosius: 408-450	155
	III. Valentinianus: 425-455	157
	Maximus: 455	158
	Avitus: 455-456; daha sonra öldü (?)	159
	Marcianus: 450-457	160
	Maorianus: 457-461	161
	Libius Severus: 461-465	163
	Anthemius: 467-472	163
	Olybrius: 472	164
	I. Leo: 457-474 ve II. Leo: 474	165
	Glycerius: 473-474, daha sonra öldü	166

Nepos: 474-475; 480'de öldü (?)	167
Romulus Augustulus: 475-476; daha sonra öldü	168
12 ANTİK ÇAĞ'IN SONU	170
SOYAĞAÇLARI	172
HARİTALAR	176
KAYNAKÇA	180
DİZİN	183

Giriş

Roma İmparatorluğu'nun resmî tarihi M.Ö. 27'de başlar, ama Roma şehrinin geçmişi çok daha öncesine, M.Ö. 753'e kadar gider. Geleneğe göre o yıl, ikiz kardeşler Romulus ve Remus Tiber nehrinin sol kıyısında küçük bir yerleşme kurmuştu. Yedi yüzyıl içinde Roma, Orta İtalya'daki bir şehir devleti kimliğinden sıyrılarak, çok geniş bir imparatorluğun göz kamaştırıcı başkenti hâline geldi. Bu büyüme şehrin kuruluşundan hemen sonra başlamıştı. Tiber'in kenarındaki bu küçük yerleşme, Krallık Döneminde (M.Ö. 753-509) bölgenin siyasî, ekonomik ve kültürel merkezi olacak gerçek bir şehre dönüştü. Etrüsk krallarının uzun süren hâkimiyeti Roma'nın şehirleşme sürecini hiç kuşkusuz hızlandırmıştır. Batıda Capitolinus, güneyde Palatinus ve kuzeyde Quirinalis arasındaki bölgenin drenajını yapıp taş döşeyerek, Roma siyaset hayatının kalbi *Forum Romanum*'u oluşturanlar Etrüsk krallarıydı.

M.Ö. 506'da son Etrüsk kralı Tarquinius Superbus Romalı soylular tarafından tahttan indirildi ve böylece beş yüzyıl boyunca devam edecek cumhuriyet yönetimi başlamış oldu. Liderlik, önde gelen ailelerin üyelerinden oluşan üç yüz-altı yüz kişilik senatonun elindeydi. Senato yapılacakları belirliyor, bunlar da *magistratus*'lar tarafından uygulanıyordu. En yüksek mevkideki memurlar ise, her yıl seçilen iki konsüldü. Bütün vatandaşlar oylarını iki mecliste, *comitia tributa* ve *comitia centuriata*'da kullanabiliyordu. İki meclisin demokratik karakteri birbirinden çok farklıydı. Birincisinde oylama bölgelere göre yapılıyordu. Zengin ya da yoksul, her vatandaşın oyu eşit sayılmaktaydı. *Aedilis*'ler (kamu yapılarından sorumlu memurlar) ve *quaestor*'lar (şehrin gelirleri ile ilgilenen memurlar) gibi daha düşük mevkideki *magistratus*'ların seçimi burada yapılıyordu. Ne var ki, bu meclis tamamen bağımsız değildi, çünkü halkın eğilimleri soylularla olan hamilik ilişkilerinden ve senatörlerin göz korkutmalarından etkileniyordu. *Comitia curiata*'da halk, ge-

* Magistratus: Roma halkı tarafından yıllık olarak seçilen memurlar (ç.n).

lirlerine göre belirlenmiş beş sınıfa ayrılmıştı. Daha zengin vatandaşlar ilk sıradaydı ve oyların büyük kısmını ellerinde bulunduruyordu. Böyle bir sistemde *praetor*'ların (adli işlerden sorumlu ve orduların yönetilmesiyle yetkili memurlar) ve konsüllerin (genel sivil ve askerî otoriteyi temsil eden memurlar) seçimi zengin vatandaşları ilgilendiriyordu. Çoğunluğu temsil eden Romalı fakir vatandaşların bu mecliste hiçbir işlevi yoktu.

Cumhuriyet yönetimi süresince Romalılar sürekli ve dengeli bir biçimde güçlendiler. Beşinci ve dördüncü yüzyıllarda bütün İtalya'yı ele geçirme planları kademeli olarak gerçekleşti ve M.Ö. 270'te bu amaca ulaşılar. Bundan sonra dikkatlerini Akdeniz'e çevirdiler ve Akdeniz'e kıyısı olan bütün devletleri teker teker hâkimiyetleri altına aldılar. Kartaca ve Hellenistik dünyanın kralları bir süre sonra Romalıların durdurulamayacağını anladı. M.Ö. 1. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Akdeniz artık *mare nostrum* ("bizim deniz") olmuştu. Fakat Romalılar bununla yetinmediler; Orta ve Batı Avrupa'daki Germen kavimleri ile de savaşa girdiler. Onlar da Roma lejyonlarının yenilmez olduğunu sonunda anladı.

Bu büyük zaferler, soylular arasında bazı fikir ayrılıkları çıkmasına sebep olmuştu. Sonuçta, Roma'yı büyük bir devlet hâline getiren senatörler arasındaki dayanışma bireyciliğe yöneldi. Büyük zaferler kazanan konsüller bunları kendi çıkarları için kullanmaya başladılar ve kişisel güçleri arttıkça durum daha da kötüleşti. Bunun sonuçlarını tahmin etmemiz zor değildir. İçte başlayan rekabetler, M.Ö. 1. yüzyıl boyunca sürececek bir güç savaşına dönüştü. Sulla ve Marius; Pompeius ve Caesar; Antonius ve Octavianus... Bunlar, ölmek üzere olan cumhuriyetin yüzleşmek zorunda kaldığı iç savaşlarda başrolleri oynayan kişilerdi. Caesar "ömür boyu diktatör" unvanı ile tek adam olma yolunu açtıktan sonra, cumhuriyete son darbeyi asıl vuran, kendini M.Ö. 27'de devletin birinci vatandaşı, yani *princeps* ilan eden Octavianus oldu. Onun yönetimi, *Principatus* ya da daha iyi bilinen ismiyle İmparatorluk Döneminin başlangıcı idi.

Dünya tarihinde Roma imparatorlarından daha fazla güce ve toprağa sahip olmuş çok az lider vardır. İlk iki yüzyıl içinde, Roma imparatorları batıda İngiltere'den doğuda Fırat'a, güneyde Sahra Çölü'nden kuzeyde Ren ve Tuna nehirlerine kadar olan topraklarda hüküm sürüyorlardı. Vergileri topluyor ve ölüm kalım meseleleri hakkında kararlar veriyorlardı. Birçok imparatorun gücünün dayanak noktası muazzam servetleri, orduların desteği ve her isteklerini yapmaya hevesli destekçileriydi. İmparatorlara karşı komplo kurabilecek ya da onlarla fikir ayrılığına dü-

şecek kadar nüfuzlu kişiler hayatlarını tehlikeye atıyorlardı. Halk artık önemli bir role sahip değildi. Meclisler toplanmıyordu ve kalabalıkların seslerini duyurmak için yapabilecekleri tek şey, *circus*'larda* ve gladyatör karşılaşmalarında imparatoru alkışlamak veya yuhalamaktı.

İmparatorlar her ne kadar güçlü idiyse de, kudretlerinin sınırı hakkında bir belirsizlik vardı. Senatoyu olumsuz yönde etkileyecek kararlar aldıklarında ciddi protestolarla karşılaşabilirlerdi. Ne de olsa, en azından görünürde bu köklü kurum ile işbirliği içinde çalışıyorlardı. Herkes yönetim organlarının tek elde toplanmasının neredeyse sınırsız bir güç anlamına geldiğini bilmekle birlikte, imparatorlar bu işbirliğine saygı göstermek zorundaydı. Senatoyu açıkça bir kenara itmek ve dolayısıyla geleneği göz göre göre hiçe saymak tehlikeli bir davranıştı. Senatörlerin, imparatorlara otoritelerinin aslında sınırsız olmadığını ve şekli yetkilerinin genişliğine rağmen, hiçbir yerde yazıyla resmiyete geçirilmediğini hatırlatmaları duyulmadık şeyler değildi. Çoğu zaman eleştiriler bir süre sonra kayboluyordu, fakat bazen imparator adımlarını dikkatli atması gerektiği mesajını alıyordu.

İmparator için asıl tehlike, sadece senato değil, fakat aynı zamanda imparatorluk muhafızları (imparatorun korumaları), ordu ve halk hoşnutsuzluklarını belli ettiği zaman kendini gösteriyordu. Böyle olduğu zaman da imparatorun yazgısı belliydi. Fakat bu, her şeyin normale döneceği anlamına gelmiyordu. Farklı sınıflar birbirlerine destek çıkacakları ve birlikte yeni imparatorları belirleyecekleri yerde, taraflar kendi adaylarını tahta çıkarmaya çalışıyordu. Sonuçta iç savaş patlak veriyor, böylece istikrar uzak bir hayal olarak kalıyordu. Güçlü bir imparatorun tekrar dizginleri ele almasına değin belli bir süre geçiyordu kaçınılmaz olarak.

İmparatorluk ne kadar kötü durumdaysa, en güçlü adamın mevkii de o kadar saldırıya açıktı. İmparatorluk Döneminin ilk iki yüzyılında, kendilerine fazla güvenen birkaçı dışında çoğu imparator uzun yıllar boyunca tahtta kalmış ve hayatları sakın bir şekilde sona ermişti. Sadece 69'da, Nero'nun ölümünden sonra durum kritikleşti. Üç imparator birbiri ardına vahşice öldü. Üçüncü yüzyılda Roma İmparatorluğu, ilk iki yüzyıldaki hâlinin sadece gölgesinden ibaretti. Senato ve imparator arasında işbirliğinin yerini anarşi ve kişisel çıkarlar almıştı. İmparatorlar artık senatodan çıkmıyor, bunun yerine şimdi, ordunun kademeleri arasında yükselerek komutan olanlar tahta geçiyordu. Ordu arkalarında olduğu süre-

* Circus: Araba yarışlarının yapıldığı alan (ç.n.).

ce tahtta kalabiliyorlardı, fakat imparatorluk sınırlarında görev yapan birliklerin artan istek ve ihtiyaçlarını karşılamak gün geçtikçe daha da zorlaşmaktaydı. İmparatorlar ve rakipleri birbiri ardına tahta çıkıyordu. Her imparator neredeyse sürekli olarak suikast tehlikesi içindeydi; hatta kendini iyice sağlama alıp gerçek bir imparator olarak başa geçse bile... Buna rağmen, tahtta hak iddia edenlerin sayısında bir azalma olmuyordu. Yeni adaylar, öncellerinin yapamadıklarını gerçekleştirme, yani tahtta kalabilme umuduyla geliyordu. Bu, üçüncü yüzyılda kimsenin başaramadığı bir işti. 235-284 arasındaki sıkıntılı dönemde kontrolü ele aldıklarını düşünen yirmi bir yasal imparator ve sayısız rakip arasında, sadece biri doğal nedenlerden dolayı ölmüştür; geri kalanları hüznü bir sonla yaşama veda etmiştir. Bunlar ya düşman askerler ya da kendi çevrelerindeki insanlar tarafından öldürülmüş, bazen de başka çıkış yolu olmadığını görerek umutsuzca kendi hayatlarına son vermişlerdi.

Üçüncü yüzyılın sonu ve dördüncü yüzyılın başlarında Diocletianus ve Constantinus çöküşe dur demeyi başardı, fakat imparatorluk asla ilk iki yüzyıldaki istikrara kavuşamadı ve imparatorlar da hayatlarından emin olamadılar. Kaçınılmaz çöküş dördüncü yüzyılın ikinci yarısında başladı. Düşen üretim yüzünden ortaya çıkan malî kriz ve içteki gerginlik her şeyi hızlandırdı. Belki tek başına bu etkenler de imparatorluğun çöküşüne neden olabilirdi, ama öngörülemeyen barbar saldırılarına karşı otoritenin tepki göstermemesi çürümenin iyice artmasına sebep oldu. Bu süreç bazı bölgelerde diğerlerine göre daha hızlı gelişti ve batının gerileyişi doğuya kıyasla daha dramatik oldu. İmparatorlar bunun bedelini hayatlarıyla ödediler.

Theodosius'un 395'te Roma İmparatorluğu'nu ikiye ayırmasından sonra, doğu ve batı arasındaki farklar herkesin görebileceği kadar açıktı. Batı parçalanıyordu ve 476'da imparatorluğun merkezî otoritesi German beylikleri ile yer değiştirdi. Doğuda, imparatorların elinin altında geniş bir servet vardı ve bu servetle Hunların ya da Germanlerin yaratacağı sıkıntıyı önlemek veya büyük paralı asker orduları toplamak mümkündü. Dolayısıyla, Constantinopolis ve onu çevreleyen topraklar herhangi bir saldırıdan korunabilecek durumdaydı. Doğru Roma İmparatorluğu, 1453'te Fatih Sultan Mehmet liderliğindeki Türkler başkent Constantinopolis'i (Byzantion) ele geçirene dek Bizans İmparatorluğu adı altında varlığını sürdürdü.

Bu kitap Roma imparatorlarının son günleri ile ilgilidir; antik tarihçiler sayesinde bu konu hakkında bilgilerimiz tatmin edicidir. Sadece birkaç hafta süresince tahta geçen imparatorların bile son günleri tarihçile-

rin dikkatinden kaçmamıştır. Yaşamın geçici zevklerine kapılmış bazı imparatorların ölümleriyle nasıl cesurca yüzleştiklerini ve son anlarında gösterdikleri iyi huylu davranışları onlardan okuyabiliriz. Fakat, yaklaşan felaketleri ile başa çıkamayanlar da vardı. Bunlar, yıkıcı yönetimlerinin kendi sonlarını getireceğini görmek istememişlerdi. Katilleri ile göz göze geldiklerinde, merhamet dilemekten, saklanmaktan ya da baskın annelerinin kollarına koşmaktan başka bir şey yapamıyorlardı.

Her ne kadar Roma İmparatorluğu M.Ö. 27’de Octavianus Augustus ile resmen ilan edilmişse de, ben öyküye Iulius Caesar’ın M.Ö. 44’deki ölümüyle başlayacağım. Ömür boyu diktatör olarak Caesar, imparatorluk sisteminin temellerini atmıştı. Roma ordusunda subaylığa yükselmiş bir Germen olan Odovacar tarafından M.Ö. 476’da tahtından indirilen Romulus Augustulus ile kitap sona erer. Doğunun imparatorları 476’dan sonra da tahtta kaldılar, ama onları buraya almadım, zira söz konusu tarihten itibaren merkezi Roma ve İtalya olan bir Roma İmparatorluğu’ndan söz etmemiz imkânsızdır.

İmparatorların yaşamları ve ölümleri arasında belli bağlar kurmak amacıyla özel ve umumî hayatları hakkında bazı önemli noktaları belirtme gereği duydum. İmparatorların ölümleri üzerine yazdıkları temelde birinci elden kaynaklara dayanmaktadır ve daha geri planda kalan edebî eserler yardımcı olarak kullanılmıştır. Konuyla ilgili metinleri bire bir vermektense, olayları kendi cümlelerimle anlatmayı tercih ettim. Bunun en önemli nedeni, birçok imparatorun ölümünü çeşitli yazarlardan öğrenebilmemiz ve bu kaynakların da birbirlerinden zaman zaman önemli ölçüde ayrılmalardır. Dolayısıyla, en inandırıcı anlatımı seçtim, ama aynı zamanda diğer yazarlardan detayları da kullandım. İmparatorların ölümlerini kaynakların kendisinden daha ayrıntılı öğrenmek isteyen okuyucular için, her yaşam öyküsünün sonunda en önemli kaynakları belirttim.

İmparatorları doğru sıralamayla vermeye özen gösterdim. İlk iki yüzyıl için bu zor olmadı, çünkü imparatorlar birbiri ardına tahta geçmişlerdi; birisinin ölümü ardılının yolunu açıyordu. Üçüncü yüzyıldan itibaren durum çetrefilleşir, zira aynı anda birkaç imparator yönetimde görünmektedir. Bu kitap öncelikle imparatorların ölümleriyle ilgili olduğundan, sıralamayı ölüm tarihlerine göre yapmayı yeğledim. Bir imparator görevinden azledilip normal bir hayat yaşamaya başladığında, feragat ettiği tarihi verdim. 305’te kendi rızasıyla ayrılan, fakat 311 ya da 312’deki ölümüne kadar siyaseten aktif kalan Diocletianus’u bunun dışında tuttum.

Rahat bir okuma için imparatorların tam isimlerini yazmamaya karar verdim ve sadece en iyi bilinen isimlerini kullandım. Dolayısıyla, Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus ya da Marcus Opellius Macrinus yerine Nero ve Macrinus'u tercih ettim. Sadece bir imparator tarihe iki adla geçmişse, ikisini de verdim: Marcus Aurelius ve Septimius Severus gibi. Hükümdarlık ve ölüm yılları için D. Kienast'ın *Römische Kaiser Tabelle: Grunzüge einer römischen Kaiserchronologie* adlı eserinden yararlandım.

Kaynaklar

Elimizdeki kaynaklar oldukça sorunludur. Bazı birinci yüzyıl imparatorlarının ölümleri hakkında anlatılacaklar bir kitabı doldurabilecekken, bir kısım dördüncü yüzyıl imparatorunun ölümlerini doğru biçimde anlatmak zordur, çünkü elimizdekiler bir imparatorun öldüğünü ya da öldürüldüğünü bildiren tek satırlık cümlelerden ibarettir. Bereket versin ki, birçok imparatorun ölümü birkaç yazar tarafından aktarılmıştır ve dolayısıyla, bazı yüzeysel bilgilerden yararlanarak onların son günleri hakkında daha detaylı bir değerlendirme yapabiliyoruz.

Birkaç yazar birinci yüzyıl imparatorlarının faaliyetleri hakkında oldukça detaylı yazmıştır ve bunları kullanabiliriz. Başlıca kaynağımız Suetonius'tur (yakl. 70-125). Bu entelektüel kişilik, birçok konu üzerine yazmıştır ve bunlardan en iyi bilineni, diktatör Caesar'dan Domitianus'a kadar ilk on iki imparatorun hayatını anlattığı biyografileridir. Kısa, öz ve sade bir üslupla imparatorların yaşamlarını, görünüşlerini, niteliklerini, siyasetlerini, ilişkilerini; kısaca günün standartlarına göre bir biyografiyi okutturmaya yetecek her şeyi kaleme almıştır. Suetonius biyografilerinde önceden belirlediği bir yöntem kullanarak, her birini bölümlere ayırmış ve bu bölümleri etrafıca ele almıştır. Anlatımı ilginç detaylardan hiç yoksun olmadığı gibi, dedikodu ve skandalları yazmaktan da çekinmemiştir. İmparatorların son zamanlarına özellikle eğilmiştir ve ölümlerini, sürdürdükleri hayat çerçevesinde tartışmıştır.

Birinci yüzyıl imparatorlarından birkaçı için ayrıca Tacitus'a başvurabiliriz. Tarihçi -birçoklarına göre Antik Çağ'ın en büyüğü- 56-177 arasında yaşamıştır ve *Annales ile Historiae* adlı eserlerinde Roma İmparatorluğu'nun karanlık bir portresini çizmiştir. İmparatorluk yönetimine karşı duyduğu nefreti açıkça göstermekten çekinmemiştir. Eserini çok büyük bir özenle bir araya getirmiş, senato arşivlerine, anılara ve kendi

tanıklığına dayandırmıştır. Ne yazık ki, yazdıklarının bir kısmı günümüze gelmediğinden, kendi bakış açısıyla Suetonius'unkini tam anlamıyla karşılaştırma fırsatını bulamıyoruz. Fakat elimizdekilere bakılırsa, imparatorların ölümleri hakkında yazdıkları derin bir psikolojik çözümleme içermektedir.

Son olarak, birinci yüzyıl için Cassius Dio'yu (yakl. 160-230) da kullanabiliriz. Bu Yunanlı tarihçi, Severus Alexander zamanında Roma'nın kuruluşundan 229'a kadar imparatorluğun tarihini içeren seksen ciltlik bir eser kaleme almıştır. Birçok olayı tekrarlar, ancak eleştirel bakış açısı zayıftır. Belli bir şekilde vuku bulabilecek *muhtemel* olayları, *gerçekten* o şekilde olmuş gibi göstermiştir. Günümüze gelen kısımlar büyük boşluklar içerir; sadece M.Ö. 69-M.S. 46 arasındaki bölümlere eksiksiz sahibiz. Geri kalanlar, eserinden yararlanan diğer yazarların özetlerinden kısmen tamamlanabilmektedir.

Cassius Dio'nun çalışması, *Historia Augusta* ile birlikte ikinci yüzyıl için en önemli kaynaktır. *Historia Augusta*, 117'den (Traianus'un ölümü ve Hadrianus'un tahta çıkışı) 284'e (Numerianus'un ölümü ve Diocletianus'un tahta çıkışı) kadar başa geçmiş imparatorların ve rakiplerinin biyografilerini içerir. Eseri altı farklı yazarın mı yoksa tek bir tanesinin mi yazdığını söylemek zordur, fakat son yıllarda bilim adamları ikinci olasılığı kabul etme eğilimindedir. Okuması oldukça zevklidir, ancak tarihî değeri çoğunlukla şüphe götürür.

İkinci yüzyılın son yirmi ve üçüncü yüzyılın ilk otuz sekiz yılı (III. Gordianus'a kadar) 200 civarında yaşamış Syria (Suriye) doğumlu Yunan Herodianus tarafından anlatılmıştır. Bu dönemde Roma'da meydana gelen olaylar hakkında iyi bir kaynaktır. Üslubu bazen hissî, bazen de ahlakçıdır. İmparatorlara ve dolayısıyla onların son günlerine oldukça ilgi göstermiştir.

Üçüncü yüzyılın tamamı Aurelius Victor'un (dördüncü yüzyılın ikinci yarısı) eserinin konusunu oluşturur. Kitaplarından ikisi günümüze gelmiştir: *Liber de Caesaribus* ve *Epitome de Caesaribus*. Her ikisi de Augustus'tan 395'te ölen I. Theodosius'a kadar özet halinde imparatorların yaşamlarını aktarır. Biyografiler kısa olmakla birlikte, imparatorların yaptıklarını karakterleri çerçevesinde tartışır.

Aurelius Victor'un çağdaşı Eutropius, Roma'nın kuruluşundan 364'te Iovianus'un ölümüne kadar olan dönemi kapsayan kısa bir tarih kitabı yazmıştır ve üçüncü (ayrıca dördüncü) yüzyıl için diğer bir önemli kaynaktır. Kaynakları kullanışı ve önemli figürleri tasvir ediş tarzı, güçlü yönleridir.

İki Hıristiyan yazar, üçüncü ve erken dördüncü yüzyılda meydana gelen olaylara farklı bir bakış açısı sunar: Lactantius (yakl. 250-314) *Zalimlerin Ölümü Hakkında* adlı kitabında, Hıristiyanlara yapılan zulümlerden sorumlu olan imparatorları suçlar. Bu imparatorların ölümlerini en korkunç şekilde aktarmaktan özellikle zevk aldığı açıktır. Ne var ki, güvenilirliği tartışılır. Diğeri, Caesarea'lı Eusebius (yakl. 260-340), bir piskopos ve imparator Constantinus'un yakın arkadaşıydı. Kilisenin tarihi yanında, Constantinus'un bir biyografisini de yazmıştır. Özellikle ikinci çalışmasında oldukça taraflıdır. İmparatorun biyografisi bütünüyle bir övgüden ibarettir. Eusebius'un gözünde Constantinus yanlış hiçbir şey yapmazdı; çoğu pagan olan siyasî rakipleri bir oyunun kötü karakterleri gibiydi.

Eğer Ammianus Marcellinus (yakl. 330-395)'un çalışması bize ulaşmasaydı, dördüncü yüzyılın ortalarında meydana gelenlerden haberimiz olmayacaktı. Giderek Hıristiyanlaşan bir dünyada, karşımıza çıkan son pagan yazarlar içinde en büyüğüdür. Sırf bu yüzden bile yazdıklarını dikkatle okumamız gerekir. Yunanlı olmasına rağmen, Roma tarihini Latince kaleme almıştır. Eserine 96'da Nerva'nın tahta geçişiyle başlar ve Valens'in 378'de Hadrianopolis (Edirne) Savaşı'nda Gotlar tarafından yenilgiye uğratılması ile bitirir. Ne yazık ki, 353'e kadar gelen ilk on üç kitap kayıptır, fakat bu tarihten 378'e kadar olan kısım bize birçok şey sunar ve Hıristiyan yazarları gayet iyi biçimde dengeler. Onun sayesinde, imparator Iulianus Apostata (361-363) hakkında bir fikir edinebiliyoruz; aksi takdirde sadece imparatora düşman Hıristiyan yazarların söyledikleriyle bir yargıya varacaktık.

Dördüncü yüzyıl ve beşinci yüzyılın büyük kısmı, beşinci yüzyılın sonu-altıncı yüzyılın başında yaşamış Yunanlı tarihçi Zosimus'tan öğrenilebilir. Bir pagan olarak, Lactantius ve Eusebius'un karşı kutbudur. Hıristiyanlar tarafından şiddetle suçlanan imparatorlardan Zosimus övgüyle söz etmiştir. Verdiği bilgiler kesin değildir; karmaşık konulardan kaçınır ve Hıristiyan tanrısı tarafından bir köşeye atılan eski geleneksel tanrılardan sürekli özlemle bahseder. İmparatorların ölümü kısa ve öz şekilde anlatılmıştır. Aynı konu üzerinde diğer tarihçilerle ayrıldığı noktalar fazladır. Kendisini on yedinci yüzyılda yayımlayan kişinin Anonim Valesianus olarak adlandırdığı pagan bir yazara ait iki metin, yararlı yardımcı kaynaklardır. Bunlardan ilki imparator I. Constantinus'u, ikincisi ise 474-524 arasındaki dönemi anlatır.

Yukarıda saydıklarımız dışında, dördüncü ve beşinci yüzyıla ait bilgilerimiz çoğunlukla Hıristiyan kaynaklarından gelir. Milano'lu Ambro-
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

sius, Hippo Regius'lu Augustinus, Eusebius Hieronymus, Arnobius ve Orosius geç dördüncü yüzyıl ile beşinci yüzyıl için en önemli Hıristiyan yazarlardır, fakat imparatorların yaşamları ve ölümleri ile özellikle ilgilenmemişler, en önemlilerine bile dolaylı olarak değinmişlerdir. Bu yazarlar imparatorların hayatları hakkında tutarlı bilgiler vermedikleri için, beşinci yüzyıl tarihi birçok farklı kaynaktan derlenmek zorundadır. Bunların başında, beşinci yüzyılda yazan avukat ve kilise tarihçisi Socrates Scholasticus'un *Kilise Tarihi* adlı eseri gelmektedir. Bununla karşılaştırılabileceğimiz başka bir çalışma, Scholasticus'un çağdaşı Sozomenus'un kilise tarihidir. Her ikisi de bazen başka kaynaklarda bulunmayan değerli bilgiler verir. Yine dinî konular üzerine yazmış Philostorgius, bu çerçevede imparatorların oynadıkları rolü ele almıştır.

Antiokheia'lı Ioannes'in kronikleri, Tours'lu Gregorius'un tarihi ve altıncı yüzyılda Ceasaria'lı Prokopios'un yazdıkları da imparatorluğa dolaylı yoldan değinir. Yazarlar genellikle sağlıklı bilgilere sahip değildir; çalışmaları, tutarlı bir bütünden ziyade birbirinden kopuk olaylar silsilesinden ibarettir. On ikinci yüzyılda yaşamış Bizanslı keşiş Zonaras'ın 1118'e kadar getirdiği dünya tarihi çok daha bilgilendiricidir. Birçok yazardan yararlanmış ve kendisine göre en güvenilir bilgileri aktarmıştır. Son olarak, çok az bilinen veya anonim birkaç yazar daha vardır. Bunlar zaman zaman iyi gözlemler ve yorumlar yapabilmektedir. Theodor Mommsen eserlerini *Chronica Minora* I-II (Berlin 1892)'da toplamıştır.

Bu kitapla uğraşırken iyi bir arkadaşın yardımını aldığım için kendimi şanslı sayıyorum. Vincent Hunink metni eleştirel gözle okudu. Onun yorumları beni can sıkıcı yanlışlar yapmaktan kurtardı. Athenaeum-Polak&Van Gennep yayıncılıktan Susan Breeuwsma'ya cana yakın işbirliği için ayrıca teşekkür ederim.

Okuyucu bitip tükenmeyen tatsız ölümlerden dolayı kendini kötü hissedebilir. Şahsen ben yazarken bir sorunla karşılaşmadım. Aksine memnuniyet verici olan şey, eşim Marianne'in başka bir "kederli" imparatorun daha sonunu dinlemek için her zaman can atmasıydı, özellikle gecenin geç saatlerinde onunla ilgilendiğim zamanlarda bile... Meraklı bir ses tonuyla, bana "Bu imparatorlar seni deli etmiyor değil mi?" diye soruyordu. Şimdi ona, her zaman olduğu gibi bir kez daha "hayır" cevabını verebilirim. Aklıma tamamen söz geçirebilen biri olarak bu kitabı ona adıyorum.

Oegsteest, Haziran 2001

1

Iulius Claudius Sülâlesi İmparatorları

CAESAR

M.Ö. 13 Temmuz 100-M.Ö. 15 Mart 44

Kökleri Romalıların Troia'lı atası Aineias'a kadar giden eski bir *patricius* ailesinin oğlu olan Gaius Iulius Caesar, şüphesiz özel bir adamdı. Bu, bütün tarihçilerin hemfikir oldukları bir noktadır. Özel olduğu kadar umumî hayatında da çelişkilerle doluydu. Bazen başkasının olmadığı kadar merhametli, bazen de son derece zalimdi. Ahlakî erdemi her zaman över, ama geleneğe uygun davranış kurallarını hiçe saymaktan da çekinmezdi. Roma Cumhuriyeti'nin son zamanlarında soylular arasında çıkan iktidar kavgaları sırasında, siyasî rakiplerinin cesaret edemeyeceği kararlar aldı ve bu da onu rakiplerine karşı bir tehlike hâline getiren özelliği idi.

Siyaset sahnesinde ilk çıkışından itibaren parlak bir kariyeri oldu. Hatta genç yaşta Roma halkının sevgisini kazandı. M.Ö. 60'da Pompeius ve Crassus'la birlikte devleti yönetmek üzere özel bir anlaşmayı, yani *triumviratus*'u hayata geçirdiler. Aslında, cumhuriyetin çöküşü zaten aşîkârdı. M.Ö. 59'da, Caesar yaptığı bir ayarlamayla konsül seçilmeyi ve görev süresinin ardından da Gallia'ya gitmeyi başardı. Gallia'daki kabilelere karşı acımasız bir sefer yürüttü ve M.Ö. 51'de Roma'ya güçlü ve zengin bir adam olarak geri döndü. Konsüllük görevini sürdürmek istediğinde buna kimse şaşırılmamıştı. Cumhuriyet rejimi kendisine istekleri-

* Patricius: Geleneğe göre Romulus'un ilk senatoyu kurması için görevlendirdiği 100 kişinin soyundan gelenlerin oluşturduğu ayrıcalıklı sınıf (ç.n.).

ni karşılayacak faaliyet alanını sağlamıyordu. Rakipleriyle durumu eşitledi ve M.Ö. 48'de karşısındaki son engel olan Pompeius'u da bertaraf etti. Bu olaylardan sonra, pratikte sınırsız bir güce sahip oldu. M.Ö. 46'da on yıllığına diktatör seçildi. Roma devlet dininin baş rahibi *pontifex maximus* unvanını taşıdığından ve emrinde sadık lejyonlar bulunduğundan dolayı, mevkiinin sağlam olduğunu düşünüyordu. Ancak öfkeli senatörleri hesaba katmamıştı. Pompeius'a karşı kazandığı zaferden sonra, pozisyonunun herkes tarafından kabul edildiğini sanıyordu ve siyasî rakiplerini saf dışı bırakma gereği görmedi. Bu hareketleri cumhuriyetçi cephenin kendisine karşı tavır almasına yol açtı. Buna rağmen, Caesar çekingen davranmadı, özellikle de M.Ö. 44 Şubatında ömür boyu diktatör seçildiğinde.

Korku Caesar'ın özelliklerinden biri değildi. Gençken, Rhodos'a giden bir gemide Kilikia korsanları tarafından yakalandığı zaman bile korkmamıştı. Hayatına karşılık yirmi *talent* fidye istediler. Bu çok büyük bir rakamdı, fakat Caesar cesaretli davranıp en az elli *talent* edeceğini söyledi. Korsanlar bunu çok eğlendirici buldular ve Caesar'ın yol arkadaşlarından birkaçını fidyeyi almak için geri gönderdiler. Bu sırada Caesar, korsanlara sanki kendi korumalarıymış gibi davranıyor, emirler veriyor ve kimin patron olduğunu gösteriyordu. Serbest kaldıktan sonra intikamını alacağını söylediğinde bile korsanlar Caesar'la alay etmeyi sürdürdüler. Fidyeye ödendikten hemen sonra Caesar, Miletos'a gitti ve bir filo toplayarak, söylediğini harfiyen yerine getirdi. Yakaladığı her korsanı çarmıha gerdirdi. Esir olduğu sırada kendisine iyi davrandıklarından dolayı, bir merhamet gösterisi olarak, acı çekmeden hemen ölmeleri için, çarmıha gerilmeden önce boğazlarını kestirdi.

Caesar tüm hayatı boyunca tehlikeye meydan okudu, fakat işte bu yüzden, dokunulmaz görünen mevkii onu görüldüğünden daha savunmasız kılmaktaydı. Bir kısım senatör intikam peşindeydi; cumhuriyeti geri istiyorlardı ve cumhuriyette Caesar'a yer yoktu.

Her tarih kitabı, Caesar'ın suikasta uğradığı tarih olan Martın *Idus*'undan, yani Martın 15'inden bahseder. Suikast iyi hazırlanmıştı; hazırlayanlar arasında senatörler, eski konsüller ve eski *praetor*'lar vardı. Öncülük edenler ise Brutus ve Cassius'tu. Planlarını saklı tutmalarına rağmen, anlaşılan suikast bilgisi dışarıya sızmış ve Caesar hayatının tehlikede olduğuna dair uyarılar almıştı. Fakat bu uyarıların hiçbirini dikkate almadı ve her an karşısına çıkabilecek ölüm tehlikesini göz ardı etti. Kâhin Spurinna'nın "en geç Mart'ın *Idus*'unda gelecek bir tehdide karşı dikkatli ol!" tavsiyesine de aldırmadı. Suikastın arifesinde "arkadaşları" ile ye-

mek yedi. Yemek sırasında, en iyi ölüm şeklinin ne olduğu hakkında bir konu açıldı. İçlerinde sadece Caesar çabuk ve beklenmeyen bir ölümü tercih etti. O gece rüyasında bulutların üzerinde uçtuğunu ve Iuppiter'in elini sıkıştığını gördü, ancak bütün bunların anlamını kavrayamadı. Karısı Calpurnia rüyasında evlerinin yıkıldığını ve kocasının kollarında öldüğünü anlattığı zaman Caesar şüphelenmeye başlamıştı. Kısa bir süre için evde kalmayı düşündü, ama Brutus beklemekte olan senatörleri hayal kırıklığına uğratmamasını söyleyerek onu evden ayrılmaya ikna etti.

Saldırı iyi düzenlenmişti; Caesar'ın Parth'larla savaşmak üzere doğuya hareket etmesinden üç gün öncesi seçilmişti. Senato, Pompeius Curia'sında (senato binası) davaları görüşecekti. Caesar bir tahtırevan üzerinde taşınıyordu. İnerken, komployu bilen Yunanlı bilgin Knidos'lu Artemidoros elinde bir rulo ile kendisine yaklaştı ve ruloyu eline tutuşturdu. Caesar'ın ruloyu hizmetçisine verdiğini gören Artemidoros, onun hakkında çok önemli bilgiler içerdiği için ruloyu okumasını söyledi. Fakat Caesar dinlemedi ve yürümeye devam etti. Curia'nın girişinde, kâhin Spurinna'yı gören Caesar, "Martin *Idus*'u geldi ve hiçbir şey olmadı" dedi. Buna karşılık Spurinna da "*Idus* geldi, ama daha bitmedi" diye cevap verdi.

Caesar senatoya girdi ve senatörler onu selamlamak için ayağa kalktılar. Aralarından geçerek Pompeius'un heykelinin önünde duran koltuğuna doğru ilerledi. Bir kısım senatör koltuğun arkasında yerini aldı ve birkaçı da karşısına geçerek ona sormak istedikleri bir şey varmış gibi yanına sokuldu. Tillius Cimber ona hitap eden ilk kişi oldu. Caesar onu reddedip beklemesi gerektiğini söyleyince, Cimber Caesar'ın togasını omuzlarından iki eliyle kavradı. Caesar kurtulmaya çalıştı ve "Bu ne vahşilik!" diye bağırdı. O esnada diğer suikastçılar harekete geçti. Casca kardeşlerden biri Caesar'ı ensesinden hançerledi, fakat hemen karşılık veren Caesar Casca'nın elini tuttu ve kalemmini ona sapladı. Caesar kaçmaya çalıştı, ama vücuduna saplanan başka bir hançer onu engelledi. Artık kendine karşı kalkmış hançerleri her yerde görebiliyordu.

Caesar hayatı boyunca gururlu bir adam olmuştu ve son savaşında da öyle davrandı. Kaderinden kaçamayacağını anladı, ama kendi kanı içinde öldüğünü kimsenin görmesini istemiyordu. Togasıyla başını örttü ve kıyafetinin etekleriyle ayaklarını kapadı. Senatörler bıçak ve hançerlerini Caesar'a yirmi üç kez sapladılar. Fakat o hepsine bir kelime bile etmeden dayandı, sadece ilk darbeye ağzından kısık bir inilti çıktı. Marcus Brutus kendisine saldırdığı zaman "Sen de mi Brutus?" dediği rivayet edilir. Dahasonra doktor Antistius, yaralar içinde sadece birinin ölümcül olduğunu söylemiştir.

Suikastçılar cesedi Tiber'e atmayı düşündüler, ama o sırada konsül olan Caesar'ın siyasî ortağı Marcus Antonius'tan çekindikleri için bundan vazgeçtiler. Ceset Caesar'ın üç sadık kölesi tarafından evine geri götürüldü. Marcus Antonius'un evinde vasiyeti okunduktan sonra, eski ve yeni *magistratus*'lar diktatörü fildişinden bir yatak üzerinde Forum'a getirdiler. Cenaze teskeresinin Iuppiter Capitolinus Tapınağı'nda mı yoksa Pompeius Curia'sında mı yakılacağı konusunda tereddüt yaşandı. O sırada, iki kişi yatağı mumlarla ateşe verdiler. Eşlik edenler de ellerindeki her şeyi, hatta mücevherlerini ateşe attılar. Daha sonra Forum'a mermer bir sütun dikildi; üzerinde şunlar yazıyordu: "Ülkenin babası için."

Cassius Dio 44.17-19
Suetonius, *Caesar* 80-89
Plutarkhos, *Caesar* 63-66

AUGUSTUS

M.Ö. 23 Eylül 63-M.S. 19 Ağustos 14
M.Ö. 16 Ocak 27'den itibaren imparator

Octavianus Augustus kuşkusuz Roma tarihindeki en önemli figürdür, çünkü cumhuriyete sonsuza kadar noktayı koymuş ve tek bir gücün hâkimiyetine dayalı *Principatus* dönemini başlatmıştır. Ayrıca birçok ilginç fikirle dolu kapalı bir kutuydu; eleştirildi, yüceltildi, yerildi ve beğenildi. Onun hakkında ne düşünürsek düşünelim, Roma dünyasına barış ve düzen getirdiğini inkâr edemeyiz. Cumhuriyetin son günlerinde güç peşinde koşan bir kişiyken, eşi olmayan bir barış elçisi hâline gelecekti.

Caesar suikastından sonra cumhuriyeti tekrar geri getirebileceklerini uman senatörler hayal kırıklığına uğramıştı. Caesar'la birlikte savaşan eski askerler, Roma halkı ve İtalya'nın diğer şehirlerindeki vatandaşlar,

onların yaptıkları planlarla ilgilenmiyordu ve Caesar'ın siyasî mütteliklerinin kendilerine başvuracağı zamanı bekliyorlardı. Liderlik için ilk ortaya çıkan, Caesar'ın diktatörlüğü sırasında ikinci adam olan Lepidus'un desteklediği Marcus Antonius'tu. Antonius'un planları, Caesar'ın vasiyetiyle evlatlığı olan Octavianus'un -o sırada Octavius olarak adlandırılıyordu- araya girmesiyle bozuldu. Ne Antonius ne de Roma senatosu on sekiz yaşındaki Octavianus'u ciddiye almadı, ama onunla oynamayacağını kısa zamanda öğrendiler. Senato Octavianus'u geniş yetkilerle donatmak zorunda kaldı, fakat konsüllüğü vermede tereddüt edilmesi, onun Antonius ile uzlaşmasını gerekli kıldı. Böylece M.Ö. 43 Kasımında Octavianus, Antonius ve Lepidus'un meydana getirdiği ünlü ikinci *triumviratus* kurulmuş oldu. Üçüne de konsüllük verildi, yani kararname yayınlama, *magistratus*'ları atama ve vatandaşları halk meclislerine çıkarmadan cezalandırma yetkileri ile donatılmış oldular. Bundan sonra, Caesar'ın yapmadığı bir şey yaptılar: Zamanında kaçamayan senatörleri öldürdüler.

Birçok senatör, Caesar'ın katilleri Brutus ve Cassius'un doğudan topladıkları askerlerin konuşlandığı Balkanlara gitti. Buna rağmen, *triumviratus*'un kuvvetlerine karşı bir şansları yoktu. M.Ö. 42 Ekiminde cumhuriyet ordusu ağır bir yenilgi aldı. İtalya'ya dönen *triumvir*'ler Roma topraklarını aralarında paylaştılar. Antonius doğu eyaletlerini ve Alplerin kuzeyindeki Gallia topraklarını, Octavianus batı eyaletlerini aldı. Payına Afrika düşen Lepidus bir anlamda aldatılmıştı ve bundan sonraki olaylarda çok az rol oynayacaktı.

Antonius ve Octavianus arasındaki anlaşmazlıklar giderek artıyordu. Fikir ayrılıkları o kadar büyümüştü ki, M.Ö. 39 baharında büyük bir adım atılması gerekti. Tazelenen işbirliğinin sembolü olarak, Antonius, Octavianus'un kız kardeşi Octavia ile evlendi. Ne var ki, bu bile ikisini ayrı düşmekten alıkoyamadı. Antonius gün geçtikçe daha çok bir Hellenistik kral gibi davranıyordu ve M.Ö. 36'da evlendiği Mısır kraliçesi Kleopatra'nın da cesaretlendirmesiyle, kendini bu role iyice kaptırmıştı. Bundan sonra, Roma geleneklerinden giderek uzaklaştı.

M.Ö. 32'de Octavianus ile Antonius'un ittifakı son buldu. Antonius doğudan Octavianus'a çekilmesi gerektiği, cumhuriyetin yeniden inşa edileceği mesajını veriyordu. Ancak Octavianus'un propaganda faaliyetleri daha etkili oldu. Roma ve İtalya halkından destek alan Octavianus, doğuda baş gösteren tehlikeyi sona erdirmek için bir sefer düzenlendi. M.Ö. 2 Eylül 31'de, Yunanistan'ın batı sahilindeki Aktion'da meydana gelen deniz savaşında zafer Octavianus'un oldu. Antonius'un Octavia-

nus'u Mısır'dan uzak tutma çabaları boşa çıktı. Askerleri onu bırakınca intihar etti. Octavianus'u etkileme planları işe yaramayan Kleopatra da aynı şekilde hayatına son verdi. İki yıl sonra Octavianus Roma'ya döndü. Artık, kanunen olmasa da fiilen tek güçtü; devasa bir ordunun ve filonun komutanıydı, fakat bu gücün her halükârda kanunî bir çerçeve içine çekilmesi gerekiyordu.

Octavianus, bulunduğu yere şiddet sayesinde gelmiş ve arkasına orduyu alarak, ilerde ortaya çıkabilecek herhangi bir muhalefeti daha başlamadan yok etme amacı güden bir diktatörden daha fazlası olmak istiyordu. Yönetimini meşru bir zemine oturtmayı hedefliyordu. Yaptığı her şey, senato ve halkı kendisinin Roma için kabul edilebilir bir lider olduğuna inandırmak yönündeydi. Bu düşünceyle, M. Ö. 27'de senato ve diğer halk meclislerini toplantıya çağırırdı. Gereğinden fazla gücün senatoyu ve halkı kendisine yabancılaştıracağıının, toplumun onayına dayalı barışçıl bir rejim şansını da büyük ölçüde azaltacağıının farkındaydı. Artan şiddetin önünü kesmek için daha fazla şiddet uygulamak zorunda kalacaktı. Yapılan düzenlemeler bu düşüncelerin ürünüydü. Otoritesi herkesten daha genişti, fakat ona verilen yetkiler eski Roma Cumhuriyeti'nin kanunları içindeydi. Konsül oldu; aynı zamanda huzur ve istikrarın tehlikede olduğu birkaç eyalet için *imperium** yetkisi ile donatıldı. Bu yolla, kendisini Roma Cumhuriyeti kanunlarına saygılı, meşru seçimle iş başına gelmiş bir *magistratus* olarak gösterebildi. Bununla birlikte, "Augustus", yani partiler üstü "yüce kişilik" unvanını kabul etti; böylece, o zamana kadar sadece tanrılar için kullanılan bir sığata sahip olmuştu. Ayrıca *princeps civitatis*, diğer bir deyişle devletin birinci vatandaşı seçildi. Bu terim, şimdi ortaya çıkan yönetim şeklinin adıydı: *Principatus*. İleriki yıllarda, Augustus gücünü düzenli şekilde arttırdı ve cumhuriyet geleneğine göre kendisini sıradan Romalıların çıkarlarının koruyucusu yapan *tribunus* yetkisini de eline aldı.

Augustus'un yarattığı yönetim biçimi zaman içinde, ordu destekli monarşiden yeni cumhuriyete kadar uzanan birçok yoruma neden olmuştur. Antik yazarlar da Augustus hakkında ikiye ayrılmıştır. Augustus'un çevresindeki iki şair, Vergilius ve Horatius, onun Roma için yaptıklarından olumlu bahsediyorlardı, çünkü devleti iç savaşın yaratacağı vahşetten korumuş ve bir *princeps* olarak barışı getirmek için her şeyi yapmıştı. Bir yüzyıl sonra yazan Tacitus o kadar da heyecanlı değildi ve *Annales* adlı eserinde açıkça, Augustus'un askerleri hediyelerle, şehir hal-

* Imperium: Savaşta orduyu yönetme, yasayı uygulama ve ceza verme yetkisi (ç.n).

kını tahılla ve bütün herkesi de barışın sözde nimetleriyle cezbedtiğini söylüyordu. Tarihçiye göre eski cumhuriyet her zamankinden daha uzak-
taydı ve en görkemli zamanlarında onun simgesi olan bağımsız senato,
şimdi tamamıyla geçmişe ait bir kavramdı. Augustus kurduğu yeni yö-
netime geleneksel Roma değerlerini aşılayarak, vatandaşların devlet iş-
lerine katılmalarını teşvik ettiğini düşünüyordu.

Hükümdarlığı sırasında Augustus imparatorluk içinde güvenliğe bü-
yük önem verdi. Cumhuriyetin son yüzyılında ordularaskere alınan çift-
çiler ve gönüllülerden oluşuyordu. Askerlerin devamlı görevde kaldığı
bir sistem yoktu. Augustus bunu değiştirdi ve acil durumlarda askere al-
ma yöntemini terk ederek sürekli orduların kurulmasını sağladı. M.Ö.
15'te orduda her biri altı bin askerden meydana gelen yirmi sekiz lejyon
vardı. Lejyonların asıl görevi, tahkim edilerek birbirine bağlanmış impa-
ratorluk sınırlarını, yani *limes*'leri korumaktı. Augustus'un Ren sınırını
kuzeyde Elbe'ye doğru genişletme çabası başarısız olmuştu. M.Ö. 9'da
Varus'un komutasındaki üç lejyon, Ren sınırından Teutoburger Orma-
nı'na doğru ilerledi, fakat Germenler başlarında Arminius'la lejyonları
kuşattı. Bu yenilgi Romalıların kuzeydeki ilerleyişlerine son verdi. Bun-
dan sonra Augustus barış siyaseti izledi.

Augustus yeni çağı mümkün olan her şekilde, özellikle de başkent
Roma'da görünür kılmak istiyordu. Şehir büyük bir değişimden geçti.
Suetonius'un Augustus'tan naklettiği ünlü "tuğladan bir şehir buldum
ve onu mermere çevirdim" sözü, Roma'yı doğudaki Hellenistik şehirler-
le yarışabilecek bir yer hâline getirme isteğinin ışığında değerlendirilme-
lidir. Palatinus'taki Apollon Tapınağı, Mars Alanı'ndaki Octavia Revağı,
Iulia Curia'sı ve Bazilikası, kendi anıt mezarı, Marcellus Tiyatrosu ve im-
paratorluk forumu bu arzunun görünen kanıtlarıdır. Şehri güzelleştirme
projesi estetikten öte bir anlam taşıyordu. Augustus için şehrin yeni gö-
rüntüsü siyasî, ahlakî ve dinî değişimleri elle tutulur hâle getirmenin bir
yoluydu. Yeniden yapılanma seferberliğinin köşe taşlarından biri, Ro-
ma'nın geleneksel erdemlerinden biri olan tanrılara saygı (*pietas*) idi. Au-
gustus'un *pietas*'ı en çarpıcı biçimde, Augustus Forumu'ndaki Mars Ul-
tor'a adanmış tapınakta görülür. Roma'nın bu en özgün tanrısı, tarımın
koruyucusuydu ve şehrin kurucuları Romulus ile Remus'un babasıydı;
aynı zamanda da Augustus'un üvey babası Caesar'ın ölümünün intika-
mını almıştı. Forum'un her iki tarafındaki yarım daire biçiminde duvar-
lar ve sütun sıraları boyunca, Roma'nın geçmişinin büyük kahramanla-
rı ve Romalıların atası Aineias'la başlayan Iulius'lar sülâlesinin mensup-
ları sıralanıyordu. İki heykel sırası ortada, Augustus'un başlattığı yeni

çağ ile eski cumhuriyet arasındaki bağın simgesi olan büyük bir Augustus heykelinin bulunduğu yerde buluşuyordu.

Augustus daha hayattayken, Roma'da ona bir tanrı gibi ibadet edenler vardı. Böyle bir şey daha önce yaşanmamıştı. Augustus'un bu saygı gösterisini hayattayken geri çevirdiğini söylemek zordur, zira M.Ö. 29'da, resmen *princeps* olmadan iki yıl önce, *divus Iulius* (tanrılaştırılmış Iulius Caesar)'a bir tapınağın adanması sırasında kendini de ön plana çıkarma fırsatını bulmuş ve sikkelerde *divi filius* (tanrının oğlu) sıfatıyla anılmıştı.

Roma İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerinde Augustus kültü kendiliğinden yer edinmişti, çünkü Hellenistik devletlerin vatandaşları zaten krallarına tanrı olarak tapmaya alışkındı. Geleneksel tanrıların popürlüğünün önüne geçmeden, Augustus kültü doğuda hızla yayıldı. Augustus geleneksel tanrılar gibi tapım görmüyordu. Vatandaşlar Augustus'a dua edip dertlerinden kurtulmaları için adakta bulunmuyorlardı. Kültün rahipleri, Augustus'u yaptığı işlerle barış, huzur ve refah getiren bir kişilik olarak tanıtıyordu. Bu tip kültlerin iki amacı vardı: Öncelikle, vatandaşlarının ihtiyaçlarına önem veren güçlü bir Romalı hükümdar ideolojisini yaymak için bir araçtı. İkinci olarak, Augustus kültünün bir yerde ne kadar coşkuyla kutlandığı, aynı zamanda o yerin imparatora olan bağlılığının da göstergesiydi. Batıda Augustus kültü hiçbir zaman aynı oranda büyümedi ve gelişmedi.

Augustus kırk yıl tahtta kaldı. Bu, benzeri görülmemiş bir süreydi ve yarattığı sistemin istikrarına katkıda bulundu. Saltanatının sonlarında, cumhuriyet dönemini görmüş olanların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. Yine de Augustus, senatörlerin daha şimdiden yüceltmeye başladığı eski cumhuriyeti tekrar ayağa kaldıracakları günü uzun zaman bekleyeceklerinin farkındaydı. Görevde kaldığı süre içinde çeşitli ciddi hastalıklara yakalandığı için, sistemin sürekliliğini sağlayacak önlemleri çok önceden almaya başlamıştı. Buna rağmen, uygun bir ardıl için yaptığı araştırmalar başarısızlığa mahkûmdu. Ne ilk karısı Scribonia ne de hayatının geri kalanında beraber olduğu Livia'dan oğlu olmadığından, aklındaki adaylar kız kardeşi Iulia ile en yakın dostu Marcus Agrippa'nın oğullarıydı. Sonunda ise, geçmişte kendisine karşı bazı kuşkular beslemiş olmasına rağmen ikinci karısı Livia'nın oğlu Tiberius'u evlat edindi. Ölümünden sonra doğabilecek bir güç boşluğunu önlemek amacıyla, gelecekteki veliahdına kendisinininkilerden farklı olmayan geniş yetkiler verdi. Bu yolla sistemi güven altına almayı başardı.

Augustus'un ölümü saltanatı gibi sakin ve huzur içinde oldu. M.S. 14'ün yazında, gücünün azaldığını ve ölümünün uzakta olmadığını his-

seden yetmiş yedi yaşında bir adamdı. Yaklaşan sonun ilk kehaneti bir kartalın uçuşu oldu. Mars Alanı'ndaki bir kurban töreni sırasında, bir kartal Augustus'un tepesinde birkaç tur atmış ve ölen arkadaşı Marcus Agrippa'nın isminin bulunduğu bir tapınağa uçarak ilk harfine konmuştu. Bu M harfi, "mors"un ("ölüm") ilk harfi olarak yorumlandı. Bundan kısa bir süre sonra, Caesar Augustus olan adının ilk harfi bir yıldırım düşmesi neticesinde eridi. C harfi için yapılan açıklama ise, sadece yüz (Latince "centum") gününün kaldığıydı. Sürenin sonunda tanrıların katına ulaşacak-tı, zira "aesar" kelimesi Etrüsk dilinde "tanrı" anlamına geliyordu.

Ölüm Augustus'u Roma'da değil, Campania'daki Nola'da buldu. Sağlığının kötü olmasına karşın, yerine geçecek olan Tiberius ile birlikte Beneventum'a doğru yola çıktı. Astura'da bindikleri gemide Augustus, muhtemelen bir süredir kendisini rahatsız eden ciddi bir bağırsak sorunu yüzünden şiddetli ishale tutuldu. Buna rağmen seyahatine devam etti ve Capri adasındaki villasında dört gün geçirdi. Daha sonra hasta olmasına karşın Neapolis'e (Napoli) geçerek şerefine düzenlenen oyunlara katıldı. Tekrar Beneventum'a döndü, fakat eve dönüşünde sağlığı hızla kötüleşti.

Nola'ya geldiğinde neredeyse tükenmişti. Yatağında arkadaşlarını etrafına topladı, ardılının durumu ve imparatorluğun geleceği hakkında konuştu. Son olarak, dramatik bir havayla "hayat" denilen bu oyunda rolünü iyi oynayıp oynamadığını sordu. Suetonius bu sözlerden sonra Augustus'a şunları da söyler: "Eğer hoşunuza gittiyse, oyunualkışlayın ve bizi tezahüratlarla yollayın."

Augustus'un bilinci uzun süre açık kaldı. Bir korku anında çığlık atıp kendisini kırk genç erkeğin taşıdığını zannedince, yanında bulunanlar sonun yakın olduğunu anladılar. Ardından arkadaşlarının çoğunu dışarı çıkarttı ve birkaç yakın dostuyla yalnız kaldı. Karısı Livia'yı öptü ve son nefesini verdi. Rivayete göre son sözleri "Livia, evliliğimizi her zaman hatırla. Elveda..." oldu.

Hemen herkes Augustus'un doğal sebeplerden dolayı öldüğüne inanmasına rağmen, Livia'nın, oğlu Tiberius'un yolunu açmak için imparatoru zehirlediğine dair söylentiler dolaşmaya başladı; Augustus'un evinin bahçesinden topladığı incirlere zehir sürdüğü iddia edildi. Şüphe uyandırmamak için temiz birkaç inciri de kendisi yemişti. Augustus bundan kısa bir süre sonra yolculuğa çıkmıştı ve hastalığı da bu sırada kendini göstermişti. İddiaların ne kadarının doğru olduğunu söylememiz imkânsızdır, ama Livia'nın zalimliği ile ünlendiği düşünülürse, böyle bir girişimde bulunma ihtimalini göz ardı etmemek gerekir.

Augustus'un bedeni Nola'dan Roma'ya getirildi ve burada senatörler ona saygı göstermek için birbirleriyle yarıştılar. İlki ardılı Tiberius, diğeri Tiberius'un oğlu Drusus tarafından okunan iki methiyeden sonra, Mars Alanı'na taşınarak yakıldı. Eski bir *praetor* daha sonra Augustus'un ruhunu göğe yükselirken gördüğünü söyleyecekti. Külleri atlı sınıfının önde gelenleri tarafından toplanarak anıt mezarına götürüldü. 17 Eylülde, cenaze töreninden üç gün sonra, Augustus senato tarafından tanrılaştırıldı.

Suetonius, *Augustus* 98-101

Cassius Dio 56.29-42

TIBERIUS

M.Ö. 16 Kasım 42-M.S. 16 Mart 37

M.S. 17 Eylül 14'ten itibaren imparator

Augustus'un ardından tahta geçtiğinde, Tiberius elli altı yaşındaydı. Sadece birkaç kişi onun imparator olacağını tahmin edebilirdi. O zamana kadar sıradan, pek kayda değer olmayan bir kariyere sahipti ve Augustus'un dikkatini de çok geç çekebilmişti. Augustus'un isteğiyle karısı Vipsania'dan boşanarak, Agrippa'nın dul eşi ve aynı zamanda Augustus'un kızı Julia ile evlendi. Pannonia ve Germania'daki orduların başkomutanlığı ile birlikte birkaç askerî görev üstlendi. M.Ö. 6'da Augustus'la arasında gerginlik baş gösterdi. Julia'dan boşandı ve Rhodos adasına çekildi. Augustus'un gözüne tekrar gireceğine neredeyse kimse ihtimal vermiyordu. Fakat Augustus'un yerine geçmelerini istediği Lucius Caesar ve Gaius Caesar'ın ölümü, onu Tiberius'a barış teklifinde bulunmaya zorladı. M.S. 2'de Tiberius Roma'ya döndü ve iki yıl sonra, M.S. 26 Haziran 4'te Augustus tarafından evlat edinildi. Artık herkes tarafından Augustus'un varisi olarak görülüyordu ve yetkileri de giderek atırıldı. 13'te fiilen ortak imparator olmuştu.

Augustus'un ölümünden sonra kendisini Augustus'un yasal varisi yapan ve dolayısıyla monarşinin devamlılığını sağlama alan belgeleri senatoya sundu. Ancak, Tiberius ile, ilişkilerinde rahat ve anlayışlı Augustus arasındaki fark büyüktü. Kaynaklar Tiberius'u oldukça gizemli ve karmaşık bir kişilik olarak betimler; akıllı ve kurnaz, ama aynı zamanda saltanatında iz bırakacak derecede depresyon ve melankolinin etkisinde birisidir.

Tiberius özellikle popüler olmadığını biliyordu. Yine de, senatoyla ilişkileri makuldü. *Magistratus*'ları seçme yetkisini halk meclislerinden alarak senatoya verdi, fakat bu karar senatoyla arasını iyileştirmede. Aşırı derecede kuşkucu ve güvensiz tutumu yüzünden birçok senatör çeşitli suçlarla itham edilerek hıyanetten mahkemeye çıkarıldı. Bu davalar imparatorun zorlu ve inatçı senatörleri ölüm cezasına çarptırmasına imkân tanıdı. Bazı senatörler mahkûmiyetten ancak intihar ederek kurtuldu.

İmparator olarak Tiberius saltanatının ilk yıllarında iyi bir performans sergiledi. Augustus'un kurduğu düzeni sürdürdü ve senatoya ait eyaletlerin valileri üzerinde sıkı denetim uyguladı. Gallia, Germania ve Armenia'daki askerî başarılar kuzeni Germanicus'un eseriydi. Birçokları Germanicus'u kıskanan Tiberius'un 19'da onu öldürttüğüne inanıyordu.

Yıllar ilerledikçe Tiberius içine kapandı. 26'da Roma'dan ayrılarak Capri adasına çekildi. Yakın dostu ve imparatorluk muhafızlarının komutanı Seianus Roma'da imparatorun adına kararlar alıyor ve nüfuzunu arttırıyordu. Fakat sorumsuz davranışlarının hesabını 31 Ekiminde başıyla ödedi. Tiberius'un son yılları acı içinde geçti. Hastalık ve ihanet korkusu onu olduğundan daha da kuşkucu yaptı. Sayısız hıyanet davası senatoyu ona tamamen yabancılaştırdı. Roma'yla tek bağı, yaptığı yazışmalardı ve bunlar da genellikle ona karşı olduğundan şüphelendiği kişiler hakkında açılacak davalar ile ilgiliydi. Suetonius'a inanacak olursak, Tiberius'un Capri'deki günleri cinsel sapkınlıklarla geçmiştir. Kendinden sonra yerine kimin geleceğine dair bir düzenleme yapmadı. Ölen kuzeni Germanicus'un oğlu Gaius'u seçtiğine dair belli belirsiz işaretler vardı.

Tiberius 16 Mart 37'de Misenum'daki villasında hayata gözlerini yumduğunda, yetmişsekiz yaşındaydı. Kısa bir süre önce, Roma'ya son bir ziyaret planladığı sırada, şiddetli sancı ve yüksek ateş ile kendini gösteren bilinmeyen bir hastalığa yakalandı. Capri'yi terketti ve yolculuğunun en güzel kısmını tamamladıktan sonra, Roma'ya on iki kilometre kala, garip bir olay planlarını değiştirdi: Ara sıra oynadığı evcil yılanı, bir karınca ordusu tarafından saldırıya uğramış ve öldürülmüştü. Tiberius bu olayı, halkın gazabından sakınması gerektiğine dair bir uyarı olarak algıladı ve Campania'ya döndü.

Ölümünün ardındaki olaylar üzerine birçok hikâye anlatılmıştır. Büyük olasılıkla Misenum'da, hastalığı ve buna bağlı ateş gibi doğal sebeplerden dolayı ölmüştür. Hatip Seneca'ya (filozof-politikacı Seneca'nın babası) göre, sonunun yaklaştığını hissedince yüzüğünü parmağından çıkarmış ve bir ara başkasına vermek istercesine elinde tutmuş, sonra tekrar parmağına takmıştı. Yanında hizmetçileri olmaksızın bir süre yatakta hareketsiz ve avucu kapalı şekilde yattı. Hizmetçilerini çağırmak istedi, fakat sonuç alamadı. Ayağa kalkmaya çalıştı, ama güçsüz bedeni bunu kaldıramadı ve yatağının yanına yığıldı.

Öte yandan, Tacitus'un aktardıklarında da doğruluk payı olabilir. Tarihçi, imparatorun özel doktoru olmamasına rağmen, çoğu kez danıştığı ünlü doktor Kharikles'ten bahseder. Tiberius son haftalarında yine onun tavsiyelerine baş vurmuştu. Kharikles imparatoru muayene ettikten sonra, görünürde saygıdan, ama aslında nabzını çabucak kontrol etmek amacıyla elini tuttu. Tiberius bunun farkına vardı ve cesareti kırıldı. Sağlığının yerinde olduğunu göstermek istercesine bir akşam yemeği hazırlattı ve masada her zamankinden uzun kaldı. Buna rağmen, Kharikles imparatorluk muhafızlarının başı Macro'ya Tiberius'un artık tükendiğini ve son nefesini vermesinin an meselesi olduğunu söyledi. Bundan sonra valilerin kaçınılmaz veda için hazırlanması amacıyla gerekli her şey yapıldı. 16 Martta Tiberius nefes almakta iyice zorlanmaya başladı; artık ölümün çok yakın olduğu belliydi. Gaius, imparatorluk yetkisini eline alma zamanının geldiğini düşünerek Tiberius'un villasına gitti. Tebrikleri kabul etmeye başlamıştı bile, fakat bu sevinçli hava, Tiberius'un gözlerini açıp yiyecek bir şeyler istemesi ile bozuldu. Herkes kafası karışık ve ne yapacağını bilmez hâlde bekliyordu; içlerinde sadece Macro serinkanlıydı. Tiberius'un odasına girdi, yatak örtüleri ile boğulmasını emretti.

Bir üçüncü versiyona göre, Tiberius tahtta gözü olan ve artık sabırsızlanmaya başlayan Gaius tarafından zehirlenmiştir. Tiberius etkisini yavaş gösteren ve tespiti imkânsız bir zehirle öldürülmüştür.

İmparatorun ölüm haberi Roma'ya ulaştığında, halk sokaklara dökülüp, "Cesedini Tiber'e atın!" ve "Toprak ana ile yeraltının tanrıları ona lanetliler arasında bir yer bahşetsin!" diye bağırmaya başladı. Halkın nefretine rağmen, askerler bedenini Roma'ya getirdi. Resmî bir törenden sonra Augustus'un anıt mezarına defnedildi, ama tanrılaştırılmadı.

Tacitus, *Annales* 6.50

Suetonius, *Tiberius* 73; *Caligula* 12

Cassius Dio 58.28

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GAIUS

Daha iyi bilinen adıyla Caligula

31 Ağustos 12-24 Ocak 41

18 Mart 37'den itibaren imparator

Gaius popüler bir imparator olmak için bütün özelliklere sahip görünüyordu. Sevilmeyen bir imparatorun yerine geçmişti ve üstelik şüpheli ölümünden sonra neredeyse mitolojik bir figür hâline gelmiş Germanicus'un oğluydu. Gençliğinin büyük bölümünü babasının yanında, askerî kamplarda geçirmişti ve askerler, büyük asker çizmeleriyle (*caligae*) ortalıkta dolaştığı için ona Caligula ("çizmecik") adını takmışlardı. Çocukluğu mutlu geçmemişti. Babasının vefatından sonra, ölümle dolu bir dünyaya adım atmıştı. Önce büyük büyük annesi Livia, daha sonra da büyük annesi Antonia ile birlikte yaşadı. 31'den 37'ye kadar Capri'de Tiberius ile birlikte kaldı.

Sadece işler ters gitmeye başladığı zaman imparator unvanını kabul etmişti. Bu gecikme eğer sıkıntılı geçmiş, birçoğunda nefret ve tiksinti uyandıran korkutucu görünümünden ya da sara hastalığından dolayı değilse, gerçek sebebi öğrenmemizin başka yolu yoktur. Kesin olarak bildiğimiz tek şey, neredeyse yaptığı her şeyin felaketle sonuçlandığıdır. Yönetici ve asker olarak Caligula, bize üzerinde çalışacak pek bir şey bırakmamıştır. Yaptığı seferlerin çoğu kaynaklar tarafından alay konusu yapılmıştır. Özellikle kuzeydeki askerî harekâtları tam bir eğlence sebebiydi. Ren nehrinin ötesindeki ormanlık alandaki operasyonlarda, Caligula ağaçlarla savaşmış, dalları keserek bir zafer anıtı şeklinde yontmuş ve üzerlerine silâhları astırmıştı. Kuşkusuz bunlar iyi bir imaj çizmiyordu. İngiliz Kanalı'na yaptığı sefer daha gülünçtü. Askerlerine kumsalda savaş pozisyonu almalarını bildirdi ama ne yapacaklarını söylemedi ve birden deniz kabuğu toplamalarını emretti. "Capitolinus ve Palatinus için okyanustan alınmış ganimetler" diye adlandırdığı kabukları askerlerin miğferlerine ve ceplerine doldurttu.

Saltanatı bir zalimlik gösterisine dönüşmüştü. Sayısız insan öldürüldü ve bazıları olmadık şekillerde küçük düşürüldükten sonra cezalandırıldı. Senatörler ya da halk fark etmiyordu; herkes potansiyel hedefti. Vahşi hayvanları beslemek için koyun almanın çok pahalıya mâl olduğu söylenince, çılgınlığını daha da ileri götürerek, hemen o anda ölüm cezası almış mahkûmların hayvanlara atılmasına karar verdi. Hatta o kadar ileri gitti ki, kendisini tanrı ilan ederek bir tapınak inşa ettirdi. Tapınağın içindeki heykelin üzerinde, Caligula'nın o gün giydiği kıyafetin aynısı oluyordu. Tapınakta her gün flamingolar, tavuklar ve sülünler kurban ediliyordu. Ayrıca bir atı konsül olarak atamak istediği de bize aktarılanlar arasındadır.

Savurganlıkları sayısızdı. Muhteşem villalar ve çiftlik evleri inşa ettirdi. Parfümlü banyolarda yıkanıyor, inci kakmalı dümeni olan gemilerde seyahat ediyor, pahalı oyunlar düzenliyor ve Iulia Bazilikası'nın çatısından aşağıdaki kalabalığa sikke atıyordu. Bunları gerçekleştirmek için de muazzam vergiler topluyordu.

Cinsel hayatı oldukça fırtınalıydı. Geceyi aktörler ve eyaletlerden mahkûmlarla geçirirdi, fakat yine de kadınları tercih ederdi. Sokaktan getirttiği fahişeler ve kadınlar, kendi kız kardeşleri ya da saygın senatörlerin eşleri onun için hiç fark etmiyordu. Caligula'ya göre, eğer bir şeyi arzuluyorsan her zaman bir yol bulunurdu. Çekici eşleri olan Romalıları düzenli olarak akşam yemeklerine davet ediyor, kadınlar kanepesinin yanına uzandığı zaman, kölelerini inceleyen bir köle tüccarı edasıyla onları yokluyor, başlarını utanç içinde eğdiklerinde eliyle kaldırıyordu. Daha sonra yemek masasından kalkarak, masadakiler arasında en hoşuna giden kadını yanına çağırıyordu. Ardından masaya dönüyor, kadının vücudu ve cinsel yeteneklerini detaylarıyla anlatıyordu.

Kendisine karşı birçok suikast planı yapılıyordu, ama saldırıyı gerçekleştirmeye cesaret edecek kimse çıkmıyordu. 41 Ocagında işler, birkaç kişinin toplanıp bir suikast girişimini ciddi şekilde düşünmeye başladığı noktaya gelmişti. İlginçtir ki, inisiyatif kullanan bir senatör değil, imparatorluk muhafız alayında subay olan Cassius Chaerea ve Cornelius Sabinus'tu. Chaerea, Caligula'nın kendisini sürekli küçük düşürmesinden dolayı ondan nefret ediyordu. Chaerea savaşçı bir kişi olması rağmen, Caligula onun ince sesiyle alay etmekteydi. Günün parolasını sormaya her gelişinde, imparator ona "Venus" ya da "Priapos" (cinsel organı ereksiyon hâlinde gösterilen bir bereket tanrısı) diye hitap ediyordu. Kalabalık içinde kendisiyle devamlı cılız ve ana kuzusu gibi yakıştırmalarla dalga geçiyordu. Chaerea uzun süre Caligula'nın hakaretlerini göz

ardı etti, ama bir noktadan sonra artık çekemez olmuştu ve böylece imparatoru öldürmeye karar verdi. Chaerea'nın suikast işini üstlenmesi diğerlerini de cesaretlendirdi. Hatta bir kısım senatör, özellikle imparatorun karısını taciz ettiği (bir ziyafet sırasında bu başarısını da anlatmıştı) eski konsül Valerius Asiaticus öne çıktı. Chaerea'ya oldukça fazla senatör ve atlı sınıfı mensubu katıldı; bazıları fırsatçıydı, bazıları da cumhuriyeti yeniden kurmayı umut ediyordu.

Bir süre önce bir kehanet ona "Cassius"tan sakınmasını söylediyse de, Caligula'nın Chaerea'nın planlarından haberi yoktu. İsmi, Caesar'ın öldürülmesinde parmağı olan Cassius'un soyundan gelen Asia Eyaleti valisi Gaius Cassius'a ait olduğunu düşünmüştü. Aslında Cassius Chaerea'nın kastedildiğini hiç aklına getirmemişti.

Suikastçılar Caligula'yı Augustus'un anısına düzenlenen oyunların son gününde öldürmeye karar verdiler. Günün son gösterisi bittikten sonra, dar bir koridorda saldırmayı planlıyorlardı. Zamanlama çok iyiydi; etrafta binlerce kişi bulunacağından, imparatorluk muhafızlarının kalabalıkta suikastçıları fark etmesi zor olacaktı. En yüksek rütbedeki asker sıfatıyla Chaerea, o günün parolasının sormak için imparatora yaklaştığı için, ilk darbeyi vuranın o olması kararlaştırıldı.

Suikasttan bahsetmiş olan Cassius Dio, Suetonius ve Flavius Iosephus gibi tarihçiler, daha sonra meydana gelenler hakkında farklı şeyler söyler, ama olayların gidişatına dair az çok bir fikir yürütmek mümkündür. Caligula oyunlar sırasında oldukça eğleniyordu. Seyircilere meyve atıyor ve onların meyveler için kavga etmesini eğlenerek seyrediyordu. Caligula'nın tiyatrodan ayrılmaya niyetli olmadığını anlayan suikastçılar arasında huzursuzluk başladı. Sonunda imparator kalktı ve sarayına giden çıkışa doğru ilerledi. Canı banyo yapmak istedi ve Asia'dan kendisi için yazılmış ilahileri okumak için getirttiği genç erkeklere göz gezdirdi.

Kılıcını kuşanarak yaklaşan Chaerea'ya Caligula parola olarak "Iuppiter"i verince, o da "öyle olsun", diye cevapladı ve aynı zamanda intikam tanrısı da olan Iuppiter'e dua etti. Bir saniye bile gecikmeden saldırdı; Caligula'nın çenesi yarıldı, ama darbe öldürücü değildi. Chaerea'nın o nihai anda başarısız olması, kendisinden bu kadar nefret edilen bir imparator karşısında duyulan korkunun son kez verdiği vicdan azabı mıydı? Chaerea'yı tanıyanlar daha sonra onun Caligula'ya bilerek öldürücü darbeyi indirmedikçe söyleyecekti. Chaerea, Caligula'nın yavaşça ölmesini istemişti. İmparator kaçmayı başardı, fakat fazla uzaklaşmadan Sabinus onu yakaladı ve yere düşürdü. Diğer suikastçılar hemen ileri atılıp, onu vahşice hançerlemeye başladılar, hatta Caligula öldükten sonra bi-

le... Bazıları daha da ileri giderek bedenine dişlerini geçirdi. Ölümcül darbeyi indirme şerefi Aquila'ya verildi, ama herkes gerçekte bunu Chaerea'nın hak ettiğini biliyordu.

Caligula'nın Germen muhafızları yardımına geldi, fakat iş işten geçmişti; yine de zamanında kaçmayı başaramayan birkaç suikastçıyı öldürmeyi başardılar. Caligula'nın cesedi gizlice Lamia ailesine ait bir villaya getirildi. Alelacele kurulmuş bir odun yığını üzerinde yakıldı ve çimenlik bir alana gömüldü. Başta, kimse Caligula'nın öldüğüne inanmak istemedi. Halkın ölümüne nasıl tepki vereceğini görmek amacıyla yalan haber yaydığını düşünenler vardı, ama sonunda herkes gerçeği anladı. Caligula'nın portre ve heykelleri yok edildi. Hatırası lanetlendi ve tamamen silindi; karısı ile kızı öldürüldü.

Flavius Iosephus, *Yahudi Tarihi* 19.1-273
Suetonius, *Caligula* 58-59
Cassius Dio 59.29

CLAUDIUS

M.Ö. 1 Ağustos 10-13 Ekim 54
24 Ocak 41'den itibaren imparator

Birçok senatör cumhuriyeti geri getirme umudu besliyordu. Ne var ki, imparatorluk muhafızları bu umutları çabucak söndürdü. Muhafızlar cumhuriyete geri dönüşün çıkarlarına uygun olmayacağını bildiklerinden, bunu istemiyorlardı. Senatonun da böyle bir geri dönüşü gerçekçi bulmayacağını ve yeni bir imparator seçmeyi tercih edeceğini düşündükleri için, inisiyatifi ele almaya karar verdiler. Seçtikleri aday, Iulius Claudius sülâlesine olan sadakatlerinin doğrultusunda en uygun kişiydi: Claudius. Caligula'nın öldürüldüğü gün, Claudius onun yanında bir süre oturmuş, ama suikasttan biraz önce tiyatroyu terketmişti. Suikast haberleri yayılınca, sarayın uzak bir köşesine kaçmış ve bir perdenin arkasına saklanmıştı, ama muhafızlardan biri onu buldu. Sıranın kendisine geldiğini düşünmeye başlamıştı ki, askerler onu imparator ilan ederek kamplarına getirdiler.

Bir emrivaki ile karşı karşıya kalan senato, Claudius'un *princeps* yetkileriyle donatılmasına karar verdi. Claudius devlet işleriyle pek haşır neşir olmamıştı ve her zaman saf, dili dolaşan, yürümekte zorlanan, edebiyat düşkünü bir kişi olarak görülmüştü. Liderlik vasıfları Tiberius tarafından önemsenmemiş ve ancak 37'de, Caligula'nın saltanatı sırasında konsül olmuştu. Fakat uzun süreli bir memuriyet hayatının eksikliği, onu iyi bir imparator olmaktan alıkoymadı.

Claudius senatoyla iyi ilişkiler yürütmenin ve saygılı davranmanın gerekli olduğunu anlamıştı. Ama hayatının tehlikede olduğunu düşündüğü zamanlarda da hiç merhamet göstermedi. Saltanatı sırasında en az otuz beş senatör ve atlı sınıfına mensup üç yüzden fazla kişi öldürüldü. Aralarında Claudius'tan kurtulmak isteyenler kadar ona hiçbir kötülüğü dokunmamış insanlar da vardı. Bunlar Claudius'un üçüncü ve dördüncü eşleri Messalina ve Agrippina'nın yaptığı suçlamaların kurbanı oldular. Bazı senatörler de imparatorun sonsuz güvenini kullanan azatlıların asılsız iddiaları yüzünden cezalandırıldı.

47'de Claudius *censor*'luk yetkisine dayanarak bazı ileri gelen Gallia'lıları senatoya almak istediği zaman, senatörleri karşısında buldu. Yine de planını uygulamakta ısrar etti. Eyaletlere verilen vatandaşlık haklarını genişletmek için de aynı derecede ısrarcı oldu. Hiç tecrübesi bulunmamasına rağmen, bir asker olarak Claudius hayal kırıklığı yaratmadı. En önemli başarısı Güneydoğu Britannia'yı imparatorluğa katarak eyalet hâline getirmesi idi.

Tahıl dağıtımının bizzat kendi gözetiminde yapılmasını sağlayarak, Roma halkının sevgisini kazandı. Tahıl naklini güven altına almak için de Ostia limanını inşa ettirdi. Bundan sonra, İskenderiye'den yola çıkan yük gemileri Ostia'ya gelecek, böylece Puteoli'de demir atıp yüklerini daha küçük gemilere indirmek zorunda kalmayacaklardı. Halkı eğlendirmek için gladyatör karşılaşmaları tertipleledi. Bu oyunlardan en çok kimin hoşlandığını söylemek zordur: Boş zamanlarını değerlendirmek isteyen şehirli zenginlerin mi, yoksa bu zalim ve kana susamış oyuna olan zaafi bilinen imparatorun mu?

Özel yaşamında ise Claudius mutlu değildi; dört kez evlenmişti. Entrika konusunda son iki karısı Messalina ve Agrippina ile yarışamazdı. İlkinden Octavia adında bir kızı ve oğlu Britannicus doğmuştu. Kaynaklara bakılırsa, Messalina cinsel açlık çeken, toplu cinsel aşırılıklara düş-

Censor: Kişileri cezalandırma, devlet hizmetlerini kiraya verme ve kamu ahlakını denetleme yetkisi bulunan memur (ç.n.).

kün birisiydi. 48'de, Claudius Ostia'dayken, gelecek yılı için konsül seçilen Gaius Silius ile evlenecek kadar ileri gitmişti. Bu yüzden her ikisi de idam edildi. Claudius asla evlenmeyeceğine yemin etti, ama aynı yıl eski kocasından Domitius adlı bir oğlu olan Agrippina'nın çekiciliğine kapıldı. Bu, Claudius için sonun başlangıcıydı.

Claudius'un tüm hayatı öldürülme korkusuyla geçmişti. Ek güvenlik önlemleri ve sert cezalar, herhangi bir suikast planını daha başlama-dan bitirecek nitelikteydi. Ne var ki, Agrippina'nın planları karşısında çaresizdi. Agrippina ise giderek güçleniyordu; hatta kendisine, daha önce sadece Augustus'un karısı Livia'nın sahip olduğu resmî *Augusta* unvanı bile verildi. Yabancı ülke elçilerini kabul ediyor ve altın işlemelerle süslü bir askerî pelerin giyiyordu. Fakat istekleri bunlarla sınırlı kalmadı; oğlu Domitius'un imparator olmasını tasarlıyordu. Bu konudaki ilk adımı 50'de attı. Claudius'un öz oğlu Britannicus'tan sadece üç yaş büyük olan Domitius, 25 Şubat 50'de Claudius tarafından evlat edinildi ve kendisine Nero unvanı verildi. Britannicus yavaş yavaş sahneden çekildi ve Nero'ya geleceğin imparatoru olarak bakılmaya başlandı.

Claudius 13 Ekim 54'te hayata gözlerini yumdu. Antik kaynaklardaki çelişkili ifadeler yüzünden imparatorun doğal sebeplerden öldüğüne inanan bilim adamları olmakla birlikte, aslında bir komploya kurban gittiği kesin gözükmektedir. Bu komplonun başında, oğlu Nero'nun tahta geçmesi için zamanın geldiğini düşünen Agrippina vardı. Claudius bir gün, ilk önce karılarının kabahatlerine tahammül etmesinin, daha sonra da onları cezalandırmasının kaderi olduğunu söylemiş ve Agrippina'nın canını sıkıyordu. Tacitus'a göre, Agrippina Claudius'u zehirlemeyi kafasına koydu, ama hangi zehri kullanacağı konusunda karar vermesi için uzun bir süre geçti. Şüphe uyandıracak kadar çabuk etki eden bir zehir olmamalı, makul bir sürede işi bitirmeliydi; yoksa Claudius bir şeylerin ters gittiğini anlayarak oğlu Britannicus'u varisi olarak gösterebilirdi. Agrippina'nın kendisi ya da hizmetlilerinden biri, adı çıkmış bir zehir tüccarıyla ilişkiye geçti. Zehir, Claudius'tan önce yemeği tadan hadım Halotus'a verildi. Fakat Suetonius'a bakarsak, Agrippina'nın zehri kendisinin verdiği ihtimalini göz ardı etmemeliyiz. Agrippina, Claudius'un en sevdiği yemek olan mantarları zehre bulayarak ona vermişti. Daha sonra Nero buna gönderme yaparak, mantarların tanrıların yemeği olduğunu, çünkü Claudius'un onların sayesinde tanrı mertebesine yükseldiğini söyleyecekti.

Claudius'un zehri aldıktan sonra ne kadar yaşadığı belirtilmemiştir. Söylentiye göre, konuşma yeteneğini hemen kaybetmiş ve dayanılmaz

acılarla geçen bir gecenin ardından ertesi gün ölmüştü. Ancak başka olasılıklar da vardır. Belki de zehirişini görmüş, ama etkisi beklenileni vermemişti, çünkü çoğunlukla yaptığı gibi Claudius yemek sırasında sarhoş olarak kusmuştu ya da ishaldi. Agrippina paniğe kapılmıştı; Ksenophon adlı bir doktora danıştı. Bu senaryoya göre, doktor tedavi bahanesiyle imparatora zehirli yulaf çorbası içirmiş, ya da boğazına hızlı etki eden bir zehir enjekte etmişti.

Claudius'un ölümü, Nero'nun tahta çıkması için her şey hazırlanana kadar gizli tutuldu. Resmî açıklamada Claudius'un hasta olduğu ve tanrıların kendisinden hayatını dilediği söylendi. Haber halka duyurulacağı zaman, Agrippina Britannicus'u göze batacak şekilde teselli etmiş, onu kucaklayarak babasına ne kadar çok benzediğini söylemişti. Ama Nero'nun kendisini yeni imparator olarak tanıtmasına kadar odayı terk etmemesini sağladı. Öğleye doğru Nero, imparatorluk muhafızlarının *praefectus*'u* Burrus ile saraydan ayrıldı. Burrus'un işaretiyle askerler tarafından Nero tezahüratla karşılandı ve bir tahtırevana çıktı. Aynı günün akşamüstü, senatonun önceden dikkatlice planlanmış bir oturumunda, imparatorluk yetkesi kendisine verildi.

Nero'nun ilk işlerinden biri Claudius'un tanrılaştırılmasını sağlamak oldu. Claudius'un naaşı, debdebeli ve olaylı bir törenle Augustus'un anıt mezarına defnedildi.

Tacitus, *Annales* 12.64-67
Suetonius, *Claudius* 43-44
Cassius Dio 60.34

* Praefectus: Roma ordusunda yüksek rütbeli subay (ç.n.).

NERO

15 Aralık 37-9 Haziran 68

13 Ekim 54'ten itibaren imparator

Nero tarihe en kötü imparatorlardan biri olarak geçmiştir. Hatta bazıları Caligula'dan bile kötü olduğunu düşünmüştür. Saltanatı hainlikler ve cinayetlerle anıldı. Üst ya da alt tabakadan kişiler, aileler ya da yabancılar, herkes onun canavar ruhlu mizacının korkusuyla yaşadı.

Başlangıçta işlerin bu hâle geleceğinden şüphelenmek için hiçbir sebep yoktu. Tahta çıkışından hemen sonra Nero, imparatorluk muhafızlarının desteğini kazandı ve Augustus'un yarattığı özgün düzenin korunacağı umudunu veren konuşmasıyla senatoyu da arkasına aldı. Filozof Seneca ve asker Burrus gibi seçkin danışmanlar Nero'yu ilk beş yıl boyunca kontrol altında tutmayı başardı. Fakat Burrus'un 62'deki ölümünün ardından Seneca arka planda kaldı ve Nero gerçek kişiliğini gösterdi.

Aile çevresi içindeki ilk kurban 55'te verildi: Zehirlenerek öldürülen, Nero'nun üvey kardeşi Britannicus. Nero'nun, hiç de masum olmayan annesi Agrippina, 59 Martında sonraki kurban oldu. İki karısı Octavia ve Poppaea da imparatorun zulmünden kaçamadı. Söylentiye göre, kendisini araba yarışlarından geç geldiği için eleştiren hamile Poppaea'yı tekmeleyerek öldürmüştü. Nero şiddet konusunda saplantılıydı. Dövecek adam bulmak için arkadaşlarıyla birlikte gece sokakları ve evleri dolaştığı rivayet ediliyordu. Cinsel şiddete yabancı değildi. Kadınlar kadar erkekler için de bir tehditti. En dile düşmüş ilişkisi, tutkuyla sevdiği Sporus ile olmuştu. Nero onu hadım ettirerek kendisine karısıymış gibi davrandı.

Nero'nun saltanatı sırasındaki en önemli olay kuşkusuz Roma'da çıkan yangındır. 64 Temmuzunda Roma'nın büyük kısmını küle çeviren geniş çaplı bir yangın vuku buldu. O sırada Antium'da bulunan Nero'nun felaketle bir şekilde ilişkisi olup olmadığı günümüzde hâlen tartışılmak-

tadır. Dedikodulara göre, Nero'nun parmağı vardı, çünkü Roma'yı yıkıp daha güzel bir şehir yaratmak istiyordu ve aynı zamanda hayalini kurduğu bir projeye, yani eşsiz bir imparatorluk sarayı olarak tasarladığı *domus aurea*'ya yer açmak niyetindeydi. Nero ise suçu o dönemde hâlâ azınlık durumundaki Hristiyanlara yükledi.

Nero'nun son saltanat yılının komplolara gebe olması hiç de şaşırtıcı değildir. 65'te Piso'nun başını çektiği bir darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Aralarında şair Lucanus'un da bulunduğu suçlular ya öldürüldü ya da intihar etmeye zorlandılar. Üç yıl sonraki girişim amacına ulaştı. 68'de Nero, söylediğine göre sanatsal yeteneklerine hak ettiği değerin verildiği Yunanistan gezisinden henüz dönmüş ve Gallia Lugdunensis valisi Iulius Vindex'in çıkardığı isyan haberini almıştı. Vindex, Hispania Terraconensis valisi Galba'nın desteğini de kazanmıştı. Bu, Vindex'in işine fazla yaramadı ve Mayıs'ta Ren lejyonları tarafından bozguna uğratıldı. Askerler komutanları Verginius Rufus'u imparator ilan etmek istediler, ancak o kabul etmedi. Nero şimdi güvende olduğunu düşünse de yanıliyordu. Roma'daki Galba taraftarları birçok senatörü kendi yanlarına çekmeyi başarmıştı. Galba'nın imparator ilan edilmesi bir an meselesiydi artık. İmparatorluk muhafızlarının komutanı Nymphidius Sabinus'un ihaneti Nero'ya vurulan son darbeydi.

9 Temmuzda artık Nero sonunun geldiğini hissetmiş ve kendisine merhamet gösterilmeyeceğini de anlamıştı. Düşmanlarının kendisini aradığını ve tek çaresinin kaçmak olduğunu biliyordu. Fakat nereye kaçacaktı? Bazı olasılıkları düşündü: Parth'lara giderek yardım isteyebilir ya da Galba'nın ayaklarına kapanabilirdi. Antik kaynakların da daha mantıklı bulduğu başka bir yol, Mısır'a gitmek ve oraya vali olarak atanmayı ummaktı. Fakat saray muhafızlarının bile kendisini terk ettiğini görünce bu umudu da çabucak söndü. Köleleri sarayın misafir odalarında kalan arkadaşlarını bulmaları için gönderdi, ama onlar da eli boş döndüler. Ardından yatak odalarını bizzat dolaştı, ama herkes kaçmıştı. Kendi odasına geldiğinde özel muhafızlarının bile ortadan kaybolduğunu gördü. Her zaman el altında bulundurduğu zehir kutusu dahi alınmıştı. Tiber nehrine atlama fikrini düşündü, ama sonunda vazgeçti.

Kendisine sadık kalan birkaç kişi arasında bulunan azatlı Phaon, saraydan yaklaşık altı kilometre uzakta, Via Salaria ve Via Nomentana arasındaki kendi villasını önerdi; imparator da bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Yakın arkadaşı azatlı Epaphroditos ve âşığı Sporus ile birlikte vilaya at sırtında geldiler. Aşağılayıcı şekilde geri çekilmek zorunda kalmıştı. Basit giysilere bürünmüş ve tanınmasın diye başını örtmüştü; bir za-

manların gösterişli imparatorundan eser yoktu. Karamsar bir kehanet ona sonun yaklaştığını hatırlattı, ama zaten buna ihtiyacı yoktu. Phaon'un villasına giderken, küçük bir deprem oldu. Nero, toprağın öldürdüğü kişilerin ruhlarını intikam için serbest bıraktığını sandı.

İmparatorluk muhafızlarına ait bir kamptan geçerken, askerlerin kendisini lanetleyip Galba'yı imparator olarak selamladıklarını duyunca morali iyice bozuldu. Biraz ilerde, onu imparator olarak selamlayan birine rastladı, ama hayale kapılmadan yoluna devam etti. Villanın duvarlarına yaklaşırken, Phaon ona içeri görünmeden girene kadar bir kum havuzunda saklanmasını söyledi. Diri diri gömüleceği fikrine kapılan Nero, bunun yerine bir gölcüğün yanında bekledi. Sonunda eve girebildi. Bir süre döşeklerden birinin üzerinde dinlendi ve bir bardak ılık su içti. Verilen kahverengi ekmeği istemedi.

Nero'nun takipçilerinden kaçamayacağı açıktı. Arkadaşlarından kendisini öldürmelerini istedi, fakat reddettiler. Nero derin bir iç çekti ve "Ne düşmanım ne de arkadaşım yok mu?" diye sordu. Aynı zamanda intihar seçeneğini de düşünürken, Phaon bir mesaj aldı. Notu onun elinden kapan Nero, eski zamanlardaki gibi bir direğe bağlanıp ölünceye kadar kırbaçlanacağını öğrendi. İki hançer alıp keskinliklerini kontrol etti, ancak son hareketi daha vakti gelmedi bahanesiyle erteliyordu. Aynı zamanda, kendisini işi bitirmekten alıkoyan korkaklığı lanetliyordu. "Busen değilsin Nero, kendine gel" diye mırıldanıyordu. Villaya gelen atlıların seslerini duyduğunda, hançeri boğazına sapladı ve bağırdı: "Ne yazık, dünya benim gibi bir sanatçıyı kaybediyor!" Yara muhtemelen öldürücü değildi ve onu bu acınacak durumdan kurtaran Epaphroditos oldu. Öldüğünde sadece otuz yaşındaydı ve on dört yıldan beri imparatordu.

Mars Alanı'ndan görülebilen Pincius tepesindeki Domitius'ların aile mezarlığına defnedildi. Anısını yaşatmak üzere bir porfir lahit ve mermer sunağı çevreleyen taş korkuluk yapıldı. Senato tarafından küçük görülmesine rağmen, halk arasında popülerdi; onları çeşitli gösterilerle eğlendirmesini bilmişti. Yıllar sonra, bahar ve yaz aylarında mezarını süsleyen çiçekler hâlâ görülebiliyordu.

Suetonius, *Nero* 45-50

Cassius Dio 63.27-29

Dört İmparator Yılı

GALBA

M.Ö. 24 Aralık 3-15 Ocak 69
8 Haziran 68'den itibaren imparator

Nero'nun son nefesini vermesinden bir gün önce, Galba kendini çoktan imparator ilan etmiş ve bu da senato tarafından onaylanmıştı. Galba o sırada, yetmişlerine gelmiş yaşlı bir adamdı ve Iulius Claudius sülâlesi imparatorlarının hepsini görmüştü. Belki Galba'nın dışında hiç kimse imparatorluğun başına kendisinin geçeceğini tahmin etmemişti. Tanınmış bir Roma ailesinden geliyordu ve prokonsül' ile konsüllük mevkilerinde bulunmuştu. Askerlik konularında da tecrübesi vardı. Nero'nun hükümdarlığı sırasında, eski cumhuriyet disiplinine duyduğu özlem ile saygı kazanmıştı. Nero zamanında bir kenara itilen kanun ve düzeni tekrar ayağa kaldıracak kişi olarak kendisini görüyordu.

Eylül ya da Ekim 68'de Roma'ya gitmek için İspanya'dan ayrıldı. Yanında, kuvvetlerini onunla birleştiren Lusitania valisi Otho vardı. Araları daha baştan açılmaya başladı. Galba'nın danışmanları düşündüğün-

* Konsül gibi imperium yetkisine sahip, fakat ordu ya da eyalet yönetmesi yasak olan memur (ç.n.).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

den daha güvenilirmez çıktı; Nero'nun onay verdiği harcamaları iptal etmesi, popülerliğine hiç katkı yapmadı. Ren lejyonlarındaki askerlerin ve imparatorluk muhafızlarının ücretlerinde artışa gitmeyi reddedince, orduya da yabancılaştı.

69 Ocağının başlarında Galba'nın sonu neredeyse açıldı. Germania Superior'daki lejyonlar onu imparator olarak tanımadılar ve Germania Inferior lejyonlarının komutanı Aulus Vitellius'u imparator ilan ettiler. Çocukları genç yaşta ölen yaşlı Galba, köklü bir aristokratik aileden gelen ama hiç siyasî tecrübesi bulunmayan Piso'yu oğlu ve ardılı olarak evlat edindi. Asıl adayın kendisi olacağını düşünen Otho bu karara tepki gösterdi. Bir zamanlar Galba'nın arkadaşıyken, şimdi imparatorun baş düşmanıydı, ama imparator bunu ancak hayatının son gününde öğrenecekti.

Eğer Galba yapılan kehanetlere inanmış olsaydı, saltanatının kısa süreceğini daha İtalya toprağına adım atar atmaz anlayacaktı. Kurban edilecek bir boğa, baltayla yaralanmış hâlde kaçmayı başardı ve can havliyle Galba'nın arabasına çarparak kanlarını imparatora sıçrattı. İmparator arabadan inerken, o karmaşada muhafızlarından birinin mızrağı neredeyse vücuduna saplanacaktı. Piso'yu evlat edindiği gün ise, hizmetçiler askerlere kürsüden hitap ederken oturduğu tören koltuğunu getirmeyi unutmuşlardı.

Kaçınılmaz düşüşünün en açık işareti 15 Şubatta, öldüğü gün ortaya çıktı. Palatinus tepesindeki Apollon Tapınağı'na kurban sunarken, bir kâhin tehlikenin pusuda beklediğini ve katillerin de uzakta olmadığını söyledi. Galba'nın arkasında duran Otho ise bunu aksine olumlu bir kehanet olarak açıkladı. Galba'nın yerine imparator olacağı an, bir azatının gelerek kendisine "Mimar ve müteahhitler sizi bekliyorlar" notunu ilemesiyle kesinleşecekti. Bu, imparatorluk muhafızlarının hazır olduğuna dair bir işaretti. Gizlice ortadan kaybolarak, Saturnus Tapınağı'nın önündeki yaldızlı mil taşının yanında, onu imparatorluk muhafız alayına kadar taşıyacak bir tahtırevan getirmiş yirmi askerle buluştu.

Kurban töreninden sonra Galba, danışmanlarıyla görüşmek üzere saraya gitti. İçlerinden biri sarayda kalmasını, köleleri savunma amacıyla düzene sokmasını ve girişleri kapatarak beklemesini önerdi; suikastçılar planlarını tekrar gözden geçirebilirdi. Fakat diğerleri tehlikeyle yüzleşmenin daha doğru olduğunu düşünüyordu. Galba daha radikal ikinci seçenekte karar kıldı ve sadece keten bir göğüs zırhı giymiş halde, tahtırevanına binerek Forum'da halka seslenmek üzere yola çıktı. Ardılı olarak ilan ettiği Piso ise imparatorluk muhafızlarının kampına gitti. Bu, doğru karar mı gibi görünüyordu ve Otho'nun öldürüldüğü duyulunca, öyle olduğu düşünülür de... Bir asker güya Otho'yu öldürdüğünü iddia etti-

ği kanlı kılıcı imparatora gösterdiğinde, disiplin düşkünü Galba “Kimin emriyle öldürdün?” diye sordu. Ne var ki, Otho’nun öldüğü söylentilerinin asılsız olduğu anlaşıldı. Otho yaşıyordu ve arkasındaki taraftarlar ordusu saat başı büyüyordu.

Piso, Otho’nun adamlarının imparatoru tahttan indirmek üzere yola çıktıkları haberini getirdiğinde, Galba çoktan Forum’a varmıştı. Bazıları Galba’dan saraya çekilmesini istedi, ama o kalmakta ısrar etti. İmparatorluk muhafız alayının atlıları aniden Forum’un ortasında, Iulia Bazilikası’nın yakınında belirdi. Galba’yı takip eden kalabalık kaçıştı. İmparatorun korumalığını yapan taburun sancak taşıyıcısı, sancaktaki üzerinde Galba’nın resminin bulunduğu madalyonu yırtarak yere fırlattı. Tah-tirevanının içinde oturan imparatorun, Iulia Bazilikası ve Lacus Curtius’ arasında, düşmanlarının merhametine kalmış savunmasız yaşlı bir adamdan farkı yoktu.

Sadece birkaç asker ona sadık kaldı. Atlılardan gelen ok yağmuru karşısında tahtirevanı taşıyan köleler onu güvenceye almak istedi, ancak aceden tahtirevanı dengede tutamadılar ve imparator yere düştü.

Kaynaklara göre, Galba Roma için en iyisini yaptığına bütünüyle inanan bir komutan gibi ölümüyle cesurca yüzleşti. Boynunu katillerine uzatarak, “Eğer Roma’ya faydası olacaksa vurun!” diye haykırmıştı. On beşinci lejyondan bir asker kılıcını Galba’nın boğazına sapladı. Ardından diğerleri de ileri atılarak Galba’nın kol ve ayaklarını ciddi biçimde yaraladılar. Bazı askerler nerede duracaklarını bilemeyip imparatorun başı gövdesinden ayrıldıktan sonra bile saldırmaya devam ettiler. Piso Roma’daki en kutsal yerlerden biri olan Vesta Tapınağı’na kaçmayı başardı, ama oradan çıkarılarak öldürüldü ve Galba gibi başı vuruldu.

Galba’nın başı Otho’nun kampına getirildi ve bir sığa geçirilerek tabur sancaklarının arasında gezdirildi. Parçalanmış vücudu hor görme ve alay göstergesi olarak Forum’da bırakıldı. Galba’nın eski hizmetkârlarından Argius, sonunda vücudu kaldırarak Galba’nın Via Aurelia üzerindeki villalarından birinin bahçesinde basit bir mezara gömdü. Ertesi gün baş da bulunarak aynı mezara koyuldu. İmparatoru hatırlatan ve adını taşıyan her şey yok edildi.

Suetonius, *Galba* 18-20
Tacitus, *Historiae* 1.23-49
Cassius Dio 63.4-6

* Forum’da yer alan küçük bir kutsal havuz (ç.n.).

OTHO

28 Nisan 32-16 Nisan 69

15 Ocak 69'dan itibaren imparator

Otho tahtı ele geçirdiğinde Roma'da beklentiler çok yüksek değildi. Otho aşırı lüks düşkün, sefih ve aylak birisi olarak ünlenmişti. Nero'nun yakın çevresinden oluşu, Galba'ya karşı yaptığı darbe ve istediğine ulaşmak için çekinmeden şiddete başvurabilmesi kuşkusuz hedefine ulaşmasına yardım edecek özellikler değildi. Üstelik eski Roma aristokrasisinin dışındaydı; aileden çıkan ilk senatör büyük babası, ilk konsül de babasıydı.

Otho 15 Ocaktan ölümüne kadar sadece üç ay tahtta kalmasına rağmen, bu kısa dönemde, daha önce hakir görülmesine neden olan davranışlarının hiçbirini sergilemedi ve makamının saygınlığına uygun biçimde hareket etti. Muhafız alayını ve senatoyu kendi tarafında tutmaya çalıştı, fakat bunda sadece kısmen başarılı olabildi. Senato onun tahtı şiddete başvurarak ele geçirmesini kabullenmekte zorlanıyordu ve muhafız alayı da sürekli Otho'nun karşılayamayacağı ücret taleplerinde bulunuyordu.

Buna rağmen, Otho'nun karşısındaki asıl tehlike Roma'nın dışından, Ren lejyonları tarafından imparator ilan edilen Vitellius'tan kaynaklanıyordu. Otho ortak yönetim önerdi; hatta Vitellius'un kızı ile evlenmeye bile razıydı. Ama durumu değiştiremedi. Vitellius ordusunu Roma'ya gönderdi. Otho için savaştan başka çare yoktu. Martın 14'ünde Roma'dan ayrılarak Po nehrinin hemen kuzeyinde, Cremona'ya 30 km mesafedeki Bedriacum'da kamp kurdu. Vitellius'un ordusu kendisinininkine göre sayıca üstün olduğundan, lehte bir sonuç çıkacağını ummanın anlamı yoktu.

14 Nisanda, Bedriacum ile Cremona arasında bir yerde nihai karşılaşma gerçekleşti ve Otho'nun kuvvetleri yenilgiye uğradı. Vitellius'un lejyonlarına Roma yolu açılmıştı. Arkadaşları Otho'ya yeni gelen Tuna lejyonları ile birlikte savaşa devam etmesini salık verdilerse de, o, kaçıp kendi hayatını kurtarmanın dışında fazla bir şey yapılamayacağına inanmıştı. İkinci seçenekte karar kılmasındaki sebep, savaştan sonra sıradan bir askerin yaptıklarıydı. Asker yenilginin haberini vermişti, fakat Otho'nun danışmanları askeri yalan söylemekle suçladılar ve kendi hayatını kurtarmak için kaçtığını söylemeye zorladılar. Asker ise doğru söylediğini kanıtlamak ve korkak olmadığını göstermek için imparatorun

gözleri önünde kendisini kılıcının üzerine bıraktı. Hikâyeyi babasından dinleyen Suetonius'a göre, Otho kendisi için her şeylerini feda etmeye hazır böyle iyi askerleri artık daha fazla tehlikeye atamayacağını düşünerek itiraz etti. Subayları ve askerlerine yaptığı duygusal konuşmada, hayatını sona erdirmeye karar verdiğini açıkladı. Romalıların Romalılarla savaşmasını seyretmek zorunda kalmak katlanılamaz bir şeydi. Vatandaşlarının birbirlerini katletmesine şahit olmaktansa, onurlu bir şekilde ölmeyi yeğlerdi. Eğer tanrılar böyle istemişse, Vitellius'a zaferi çok görmeyecekti. Herkese saklanması için talimat verdi ve yakalanarak düşmana daha fazla kan akıtması için bahane vermemelerini istedi.

Ardından odasına çekildi ve birkaç yakın arkadaşına veda mektubu yazdı. Vitellius'un faaliyetleri hakkında olumsuz bilgiler içeren son zamanlara ait bütün mektupları, eğer bulunurlarsa sahiplerine zarar vermesin diye yaktı. Son olarak, özel personelini kucaklayarak öptü ve veda etti. Son kez görüldüğünde, her şeye rağmen savaşmaya devam etmek isteyenlerle, kaçmakta ısrar edenlerin arasını bulmaya çalışıyordu. Gece çökerken, soğuk su ile susuzluğunu giderdi ve isteği üzerine iki hançer getirildi. Bütün arkadaşlarının ayrıldığından emin olduktan sonra yatağına giderek iyi bir uyku çekti. Sabaha doğru kalktı, hançeri aldı ve sol göğsünün altına sapladı. İnemelerini duyan birkaç hizmetçi odaya daldı. Onlara ölümcül yarasını gösterdi ve gözlerini kapadı.

Sadık askerleri cesedi taşıyarak gömdü. Bazıları imparatorları için duydukları kedere yenilip, mezarı başında kendilerini hançerleyerek intihar etti.

Suetonius, *Otho* 9-12
 Tacitus, *Historiae* 2.46-50
 Plutarkhos, *Otho* 15-18
 Cassius Dio 63.11-15

VITELLIUS

7 ya da 24 Eylül 15-20 Aralık 69
2 Ocak 69'dan itibaren imparator

Hiçbir şey halkın istekleri kadar değişken değildir. Otho kuzeyden ayrılırken heyecan içinde onu bekleyen aynı halk, şimdi Aulus Vitellius'u yeni imparatorları olarak alkışlıyordu. Vitellius'un şöhreti Otho'nunkinden daha kötüydü. Gençliğinde Tiberius'un en gözde sevgililerinden biriydi ve *Sprintia* ("sfinkter" sanatkârı) takma adıyla anılır olmuştu. Tiberius, Caligula ve Nero'nun zamanında sarayın tanınmış simalarından ve her şeye evet diyen haz düşkünü biri olarak biliniyordu. Bir kere sinde, iki bin balığın tüketildiği bir ziyafet vermişti. Hakkındaki saygı duyulan tek şey adıydı. Vitellius tanınmış bir aileden geliyordu ve babası, Claudius döneminde üç kez konsül seçilmişti. Kendisi de konsül olmuş ve Afrika ile Germania Inferior valiliği yapmıştı.

Aslında asker değildi. Ordusu Kuzey İtalya'da savaşıırken, o Germania'da arka planda kalmayı tercih etmişti. Savaş kazanıldıktan hemen sonra Roma'ya gitti. Yolculuğu sırasında ziyafet ve içki âlemine dalmıştı. Lugdunum (Lyon)'da durdu ve altı yaşındaki oğlu Germanicus'u veliahdı olarak tanıttı. Ayrıca Cremona yakınındaki savaş alanını ziyaret ederek, birçoklarının dehşet dolu bakışları arasında, ölü düşmanların kokusunun tatlı olduğunu, ama katledilmiş vatandaşların daha da güzel koktuğunu söyledi.

Roma'ya Temmuzun ortalarında girdi ve kendisini ömür boyu konsül ilan etti. Beklenilenin aksine, kendisini ılımlı biri olarak gösterdi. Kimseden intikam almadı ve kimseyi cezalandırmadı. Ağabeyi Otho'ya karşı düzenlenen komploda rol alan Salvius Titianus'a bile dokunmadı. Fakat doğudaki orduların, sevilen bir komutan olan Vespasianus'u im-

* Büzülme hareketini sağlayan kas. Burada Vitellius'un eşcinsel ilişkisini alaya almak için kullanılmıştır (ç.n.).

parator ilan ettikleri haberi, Vitellius'un üzerinde çok geçmeden kara bulutların toplanmasına sebep oldu. Vespasianus Syria ve Mısır lejyonlarının saygısını kazanmış, Tuna lejyonlarının da daha önceden desteğini almıştı. Vespasianus Kudüs ve Celile'deki Yahudi isyanları ile meşgul olduğundan, işleri hemen yoluna koyamadı, ama herkes planlar yaptığını biliyordu.

Vespasianus, Vitellius'un hâkimiyetine Tuna lejyonlarında bulunurken son verdi. Emrindeki ordular İtalya'yı işgal etti ve 24 Ekimde, daha önce Vitellius'un zafer kazandığı Cremona yakınlarında iki taraf arasında nihai savaş yapıldı. Vitellius büyük bir bozguna uğradı ve ardından dört gün boyunca Vespasianus'un askerleri düşman kampını yerle bir edip öfkelerini çıkardılar. Vitellius ilerlemelerini durdurmak için Apeninler geçidini tuttu, fakat birlikleri saldırıda yetersiz kalınca Roma'ya çekilmekten başka çare bulamadı. 20 Aralıkta düşman Roma kapılarına dayandı; şehre üç noktadan, Via Flaminia, Tiber kıyısı ve Via Salaria'dan girerek ele geçirdi. Vitellius'un durumu umutsuzdu.

İmparator sarayın arka kanadından ayrılarak karısının Aventinus'taki evine gitti. Orada bir süre saklandıktan sonra, karanlıktan yararlanarak kardeşinin Terracina'daki evine geçmeyi planlıyordu. Fakat sonuçta bunu uygulamadı. Vitellius'un son saatlerini detaylarıyla anlatan Tacitus'a göre, bunun sebebi kararsızlığı ve en bariz olayları bile yanlış yorumlamasıydı. Fakat belki de, kaçmanın artık imkânsız olduğunu anlayarak, karısıyla vedalaşmak istemişti. Ardından, terk edilmiş saraya döndü; odaları dolaştı, ama konuşacak kimseyi bulamadı. Ürkütücü sessizlik ve boş odalar o kadar moralini bozdu ki, bol kıyafetini vücuduna iyice doladı, beline altın süslemeli bir kemer taktı ve kapı nöbetçisinin kulübesine gitti. Yanında getirdiği köpeği kapıya bağladı, sonra da bir yatak ve şilte ile barikat kurdu.

Burada, kazanan ordunun tabur komutanlarından biri onu buldu, fakat hemen tanıyamadı. Gerçek kimliği ortaya çıktığında ise, Vitellius Vespasianus'a bir mesajı olduğunu söyleyerek durumu kurtarmaya çalıştı. Fakat korunma talebi duymazlıktan gelindi ve elleri arkada bağlandı. Yırtık elbisesi Vitellius'a acınacak bir görünüm vermişti, ama onun için gözyaşı dökcek kimse yoktu. Son yolculuğuna çıkarken halk acıma yerine nefretini gösterdi. Bazıları at pisliği ve çamur fırlattı; diğerleri de çok içmekten kıpkırmızı olmuş ve şişmiş suratı, büyük göbeği ve hafifçe aksamasına yol açan çarpık bacağı gibi fiziksel özellikleriyle alay etti. Bu manzarayı izlemeye dayanamayan ve Vitellius'un daha fazla acı çekmesini önlemek isteyen bir Germen askeri, onu kılıçla öldürmek istedi, fakat ısı-

kalayarak yanındaki *tribunus*'un kulağını yaraladı, ardından da kendisi idam edildi. Kılıçlarını Vitellius'un çenesine dayayan askerler, başını dik tutmasını sağlayarak heykellerinin birer birer yıkılmasını seyrettiriyorlardı. Bu kadar aşağılanmasına rağmen, acılı son dakikaları sırasında kendine olan saygısını bir nebze korumuştur. Kalabalık arasından hakaret dolu sözlerle kendisine alaylı sataşmalarda bulunan bir askere, "Ve yine de imparatorundum" diye karşılık verdi. Yanındaki askerlerin tepkisi daha fazla vurmak ve kılıçlarını saplamak oldu. Ağlama Merdiveni'nde* yaşça ölüme terk edildi ve başı vuruldu. Vücudu bir et kancasına takılarak Tiber'e atıldı. Tacitus, tahta geçişinde kendisini büyük bir heyecanla alkışlayanların şimdi onu bir tuğla gibi nehre attığını söyleyerek anlattığını bitirir.

Tacitus, *Historiae* 3.84-85
 Suetonius, *Vitellius* 15-18
 Cassius Dio 64.19-22

* Scalae Gemoniae olarak bilinen ve Capitolinus tepesinden Forum'a ve Tiber nehrine inen merdivenler. Suçluların cansız bedenleri buraya getirilip ibret amacıyla çürümeye terk edilirdi (ç.n.).

Flavius Sülâlesi İmparatorları

VESPASIANUS

17 Kasım 9-23 Haziran 79

1 Temmuz 69'dan itibaren imparator

Savaşın galibi Vespasianus, kendisini Roma'da daha göstermemişti. Son iki yılını Filistin'de Roma hâkimiyetine baş kaldıran Yahudiler için harcamıştı. Fakat şöhreti Roma'ya kendisinden önce ulaştı. Birçokları Vespasianus'un gelişini büyük bir heyecanla bekliyordu. Vespasianus açık sözlü ve pratik bir eylem adamıydı; politikacıdan ziyade bir askerd. Eski Roma aristokrasisinden gelmiyordu, ama onun altındaki sınıf olan atlılara mensup bir ailenin, *gens Flavia*'nın üyesiydi. Claudius döneminde kariyerine başlamış ve 51'de konsül seçilmişti. Nero'nun imparatorluğu sırasında yıldızı daha da parlamış, 63-64'te Afrika eyaletine prokonsül olarak atanmıştı. Nero Yunanistan gezisinde sanatçı kişiliğini sergilerken, ona eşlik edenlerden biriydi. 67'de Kudüs ve Celile'deki sorunların giderilmesi için görevlendirildi. Başlangıçta 69'daki taht mücadelelerine katılmadı ve ancak Vitellius'un imparator olmasıyla -Syria vali-

si Mucianus ile birlikte- isyan etti. 1 Temmuz 69'da Mısır, iki gün sonra da Kudüs lejyonları Vespasianus'u desteklediklerini açıkladılar. Ağustos'ta Tuna lejyonları da onlara katıldı. Vespasianus Mucianus'u yirmi bin askerle İtalya'ya gönderdi, fakat vardıklarında Tuna lejyonlarının çoktan kendileri için İtalya yolunu açtıklarını gördüler. Vespasianus ise Mısır'a hareket etmiş, İtalya'yı kendi tarafına çekmek amacıyla Roma'ya giden bütün tahıl nakliyatını engellemiştir. Yahudilerle sürmekte olan savaşın ve Kudüs kuşatmasının sorumluluğunu da oğlu Titus'a bıraktı.

22 Aralık'ta Vespasianus'a bütün imparatorluk yetkileri ve ayrıcalıkları verildi, fakat Roma'ya girmesi için on ay daha geçmesi gerekecekti. "Sallustus'un Bahçeleri" olarak bilinen sarayına yerleşti ve ölümüne kadar orada yaşadı. Yeni imparator kendisinden sonra kimin tahta geçeceği konusunu hemen senatoya getirerek, ardından oğullarının imparator olacağını, onların dışında bir adayın kabul edilmeyeceğini ilan etti.

Roma'da bulunduğu dokuz yıl boyunca birçok iş başardı. Bir inşaat programı başlatarak şehre yeni bir görünüm kazandırdı. Daha çok Colosseum olarak bilinen Flavius Amfitiyatrosu ve Claudius Tapınağı, bu yenileme programının en belirgin anıtlarıdır. Projeler çok masraflı olduğundan, Vespasianus vergileri arttırma yoluna gitti. Mal ve hizmetlerden, hatta halka açık tuvaletlerden alınan vergiler de arttırıldı. Oğlu Titus buna karşı çıkınca bir sikkeyi onun burnuna yaklaştırarak kokup kokmadığını sordu. Titus hayır cevabını verince, Vespasianus paranın tuvaletlerden geldiğini söyledi. *Pecunia non olet* ("para kokmaz") sözü, imparatorluğu süresince sıkça kullanılan moda bir deyim olacaktır.

Vespasianus'un saltanatının huzurlu geçtiği kabul edilmekle birlikte, Cassius Dio'ya göre ömrünün sonuna doğru Alienus ve Marcellus'un düzenlediği bir suikastın hedefi olmuştu. Bu ilginçtir, çünkü her ikisi de imparatorun yakın arkadaşları olarak biliniyordu. Detaylar belirsizdir: Alienus plan açığa çıktıktan hemen sonra öldürülmüş, Marcellus da mahkemeye çıkarılarak ölüm cezasına çarptırılmıştır. Fakat, cezası infaz edilmeden önce bir jiletle boğazını kesmiştir.

Bu olaydan kısa süre sonra Vespasianus hastalandı. Neredeyse yetmiş yaşına gelmişti ve bir süredir gut hastalığından şikâyetçi olmasına rağmen, onu öldüren hastalık bu değildi. Campania'ya yaptığı gezi sırasında ateşi çıktı. Hemen Roma'ya döndü ve Sabini topraklarındaki Reate şehrinin yakınında, sıcak aylarda dinlenmek için ara sıra ziyaret ettiği kaynak sularıyla ünlü bir dinlenme yeri olan Aquae Cutiliae'a gitti. Ne var ki, orada ateşli nöbetler daha da sıklaştı. Devamlı içtiği soğuk sular yüzünden bağırsaklarında sorun çıktı. Durumu ciddi olmasına rağmen,

hasta yatağında işlerini yapmayı ve elçileri kabul etmeyi sürdürdü. Daha sonra yakınları onun “Bir imparator ayakları üzerinde ölmeli” dediğini anlatacaktı. 23 Haziran 79’da ölümü gerçekten ayakta mı karşıladı, bilemiyoruz. Aynı şekilde, Vespasianus’un şiddetli bir ishal sırasında son nefesini verirken, dudaklarından “Sanırım artık bir tanrı oluyorum” kelimelerinin gerçekten döküldüğünü söyleyebilmek imkânsızdır. Ancak bu sözleri daha önce, hayatının sona ereceğini ve tanrılaştırılacağını anladığı zaman sarf etmiş olması mümkündür.

Dediği gibi, Vespasianus tanrılaştırıldı. Bedeni yakılarak Augustus’un anıt mezarına gömüldü; daha sonra Domitianus’un imparatorluğu sırasında Flavius Tapınağı’na taşındı. Yerine, büyük oğlu Titus tahta geçti.

Suetonius, *Vespasianus* 23-24
Cassius Dio 66.17

TITUS

30 Aralık 39-13 Eylül 81
24 Haziran 79’dan itibaren imparator

Suetonius, Titus’un biyografisine, “Titus tüm insanlığın idolü ve sevgilisiydi” cümlesiyle başlar. Başlangıçta durum bu hâle gelecekti gibi görünmüyordu. Güney Filistin’deki başarılarının ve Kudüs kuşatmasını sonuçlandırmasının ardından, Titus 71’in Haziranında Roma’ya döndü. Babası onu devlet işlerine yönlendirdi; yedi kez konsül seçildi, *tribunus* yetkilerine sahip oldu ve kendisine *imperator* unvanıyla hitap edilmeye başlandı. Fakat babasının saltanatı sırasında geldiği en önemli mevki, belki de imparatorluk muhafız alayı komutanlığıydı. Vespasianus önceki imparatorların kendilerine sadakat yeminlerini bozan muhafız alayı komutanları ile sorun yaşadığını biliyordu ve dolayısıyla bu önemli

mevkiye oğlunu yerleştirdi. Titus Vespasianus'un isteğini harfiyen yerine getirdi: Babasına çok yakın insanların en küçük sadakatsizliğini bile acımasızca cezalandırdı. Eski konsül Aulus Caecina'yı darbe planladığından şüphelendiği için öldürttü. Bu ve benzeri hareketler onu sevilmeyen biri yaptı. Adının genç erkekler ve hadımlarla birlikte anılması; üstelik Yahudi kraliyet ailesinden gelen kraliçe Berenike'ye olan büyük aşkı yüzünden saygınlığı iyice azaldı. Bazıları onu ikinci bir Nero olarak görmeye başlamıştı bile.

24 Haziran 79'da babasının yerine tahta geçtiği andan itibaren yeni biri oldu. İmparatorluk esasını kullandığı yaklaşık iki yıl üç ay içinde, Roma'nın gördüğü en iyi imparatorlardan biri olduğunu kanıtladı. Zalimliği iyi huyluluğa, savurganlığı hayırseverliğe dönüştü. İmparator olduktan kısa süre sonra bu değişimin kanıtlarını sergiledi. Vezüv'ün patlaması sonucunda haritadan silinen Campania'daki Herculaneum ve Pompeii'ye mümkün olan bütün yardımı yaptı. Roma'nın bir kısmını tahrip eden büyük bir yangından sonra da yardımı esirgemedi.

13 Eylül 81'deki ani ölümü Roma için büyük bir şok oldu; öldüğünde sadece kırk bir yaşındaydı. Kısa süre önce Colosseum'un açılışını kutlamak amacıyla düzenlenen oyunları izlemiş ve kapanış töreni sırasında çok kederli ve düşünceli görünmüştü. Sıkıntılı hâline sebebin, daha önce bir kurban töreninde, kurban hayvanının iplerinden kurtularak kaçması olduğu düşünülmüştü. Ayrıca güneşli bir günde şimşeklerin çaktığı görülmüştü. Titus bu olayları kötü kehanetler olarak algıladı. Belki de ölümcül bir hastalığa yakalandığına ve fazla yaşamayacağına inanmıştı.

Morali bozuk hâlde Aquae Cutiliae'a gitti. Şiddetli bir ateş nöbeti geldiğinde ilk konaklama yerinden daha ileri gidemeyecek durumdaydı. Geri kalan yolu bir tahtirevanda kat etti. Söylenenlere göre, tahtirevanın perdelerini açmış ve gökyüzüne bakarak utanacak bir şey yapmamasına karşı bu kadar genç bir yaşta hayatının kendisinden alınmasına hüzenlenmişti. İyice güçten düşmüş bir şekilde ailesinin Aquae Cutiliae'daki evine vardı ve kısa süre sonra, muhtemelen iki yıl önce babası Vespasianus'un hayata gözlerini yumduğu odada o da son nefesini verdi.

Her şey doğal bir ölümüne işaret etmekteydi, fakat ölüm sebebi anlaşılamadı. Sürekli ılık ve soğuk sularda banyo yapmaktan dolayı zatürreeden öldüğü söylentisi yayıldı. Yahudilerin aktardıkları farklıdır: Onlar Titus'un ölümünü, Kudüs'teki tapınağı yıkmasına bağlıyor, tanrının ondan intikam aldığını düşünüyordu. Onlara göre bir sivrisinek Titus'un başında yuva yapmış ve burada bir güvercin boyutuna erişmişti. Yedi yıl boyunca imparator dayanılmaz baş ağrıları çekmişti ve Yahudiler bu yüz-

den artık pes ettiğini düşünüyordu. Bu anlatımın en mantıklı açıklaması, Titus'un belki de bir beyin tümörüne yenik düştüğüdür.

Anlatılanlara göre Titus ölümünden biraz önce, "Sadece bir şeye pişmanım" demişti. Kimse bununla ne demek istediğini anlayamadı. Bazıları, kendisinin hep inkâr etmesine rağmen, kardeşi Domitianus'un karısı Domitia ile yaşadığı ilişkiyi ima ettiğini düşündü. Söylentilerin yayılması uzun sürmedi: Tahta geçmek için gereğinden fazla beklediğini düşünen Domitianus ağabeyini öldürmüştü! Bu dedikodunun ayrıntıları değişmektedir. Bazıları, belli bir balığın salgıladığı salgıyla zehirlendiğini, diğerleri ise hasta olmasına rağmen hâlen nefes alan ve daha uzun yaşama ihtimali bulunan Titus'un Domitianus tarafından buz ve karla dolu bir kefene koyularak boğulduğunu söylemektedir.

Ölümünden sonra iki kardeş arasında düşmanlık olduğuna dair bir işaret görülmedi. Domitianus'un methiyesinden sonra Titus onuruna anıtlar dikildi. Halk sanki aileden birini kaybetmiş gibi acı duydu.

Suetonius, *Titus* 9-11
Cassius Dio 66.26

DOMITIANUS

24 Ekim 51-18 Eylül 96

14 Eylül 81'den itibaren imparator

Domitianus ağabeyinden çok farklı bir imparatordu; iki yüzü vardı. Bir lider olarak iyi yüzünü gösteriyordu. Elimizdeki kanıtlar, diğer birçok imparatora göre daha başarılı bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Domitianus, Roma ve eyaletlerdeki büyük harcamaların kar-

şılanması için iyi düzenlenmiş bir vergi toplama sisteminin gerekli olduğunu anlamıştı. Bunu gerçekleştirmek için her türlü çabayı gösterdi ve Roma'yı güzelleştirmek amacıyla birçok anıta bütçe ayırdı. Capitolinus'taki Iuppiter Tapınağı ve Palatinus'taki sarayı bu tutkulu ve gösterişli inşaat programının en gözde eserleridir. Yüksek harcamalara rağmen, arkasında iyi durumda bir hazine bırakmıştır. Öte yandan, askerî başarılarına eksikliği dikkat çekicidir. Bir dizi sınır çatışması ve Dacia'lılarla uzun süreli bir savaşa rağmen, elle tutulur bir sonuç elde edememiştir.

Domitianus'un öteki yüzü, kana susamış, kendisinden başkasını önemsemeyen megalomanyak bir despotun yüzüydü. Saltanatının başlarında bu kadar olumsuz bir tavır sergileyeceğine dair görünürde hiçbir ipucu yoktu. Kibirli biriydi ve babası ile kardeşinin tahta çıkışlarını kendisine borçlu olduklarını sürekli tekrarlıyordu, fakat o sırada hâlâ şiddetten kaçınan ve ilkelere bağlı bir imparator görüntüsündeydi. Ne var ki, zamanla etrafına boksörler, cüceler ve soytarlar gibi her kesimden insanı toplamaya ve imparatorluğu başına buyruk şekilde idare etmeye başladı. Senatoyla olan ilişkisi giderek kötüleşti ve resmi kayıtlara kendisini *dominus et deus* ("efendi ve tanrı") sıfatıyla geçirmeye kalkışınca ipler tamamen koptu. Capitolinus'a altın ve gümüş heykelleri dikiliyor, quadriga* yarışlarındaki başarıları zafer taklarını süslüyordu. Baskıcı yasaları zulme davetiye çıkarır nitelikteydi. Hiçbir dayanağı olmayan suçlamalarla senatörler öldürüldü. Kendilerine tanınan tek hak, nasıl idam edileceklerini seçme özgürlüğüydü. Domitianus'tan kurtulmak için çeşitli girişimlerde bulunulduysa da, bunlar 87 ve 89'da olduğu gibi acımasızca bastırıldı. Ama en azından, sonraki suikastçıların daha dikkatli olması için uyarı görevi yaptılar. Domitianus'un öldürülmesi için 96 yılını beklemek gerekti.

Antik kaynaklara göre, 96 Eylülünde Domitianus hayatının tehlikede olduğunu sezmişti. Bu yönde bazı kehanetler belirdi. Örneğin imparator rüyasında, çok sevdiği tanrıça Minerva'nın sarayda kendisine ayrıldığı odayı terk ettiğini ve Iuppiter'in silâhlarını aldığı için artık onu koruyamayacağını gördü. Ama Domitianus'u asıl korkutan, ünlü astrolog Ascletrio'un ölümünü haber vermesi oldu. İmparator astroloğa onun sonunun nasıl olacağını sorduğunda, astrolog çok yakında öleceğini ve bedeninin köpekler tarafından paramparça edileceğini söyledi. Bunun üzerine Domitianus Ascletrio'yu öldürterek, kehaneti geçersiz kılmak için cesedinin yakılmasını emretti. Ateş yeni yakılmış ve ceset daha yan-

* Quadriga: Dört atın çektiği araba (ç.n.).

mamıştı ki, güçlü bir rüzgâr ateşi söndürdü. Yarı yanmış olan cesedin üzerine köpekler üşüştü. Cesedi parçalayan köpekler, böylece kehaneti gerçekleştirmiş oluyordu. Domitianus çok yakında öleceğine artık iyice inanmıştı.

Domitianus'a yapılan suikastın görünürdeki sebebi, kuzeni Flavius Clemens ve Epaphroditus'du. Sonuncusu Nero'nun son saatlerinde yanında bulunmuş, Vespasianus, Titus ve Domitianus'un sadık yardımcısı olmuştu. Bu iki kişinin öldürülmesi, suikastçılara bir an önce harekete geçmeleri gerektiğini göstermişti. Suikasta sadece birkaç kişi katıldı. Bunlar arasında en yüksek mevkidekiler, imparatorluk muhafızlarının *praefectus*'ları Norbanus ve Petronius Secundus'tu. İmparatorun karısı Domitia'nın plandan haberi olup olmadığı belli değildir. İşin içinde altı kişi vardı: Parthenius, Stephanus Maximus, Clodianus, Satur ve adı bilinmeyen bir gladyatör.

Suikasttan bir gün önce Domitianus oldukça sinirliydi. Yemesi için şeftali getirildiğinde, söylendiğine göre "Yememe izin verilirse yerim" diye cevap vermişti. Ardından, alnındaki sivilce kanamaya başlayınca, biraz önceki sözlerine atfen "Umalım ki hepsi bununla kalsın" dedi. Ertesi gün öğleyin biraz dinlenmek için yatak odasına çekilmek istedi, fakat uşağı Parthenius, çok önemli bir şey söylemek isteyen birisinin beklediğini bildirerek fikrini değiştirmesini sağladı. Kısa bir süre sonra Stephanus gelerek, imparatora her an gerçekleşebilecek bir suikast planı hakkında konuşmak istediğini söyledi. Domitianus onu içeri aldı ve karşısına oturttu. Stephanus'un sol eli kalın bir yün bandaj içindeydi. İmparatora ciddi bir yaralanma olduğunu söyledi, ama aslında hançerini gizliyordu. İmparatora içinde suikastçıların isimlerinin yazılı olduğu bir belge uzattı. Domitianus belgeyi okurken Stephanus da hançerini karnına sapladı.

Domitianus farklı ve paranoyak biriydi, ama aynı zamanda uzun boylu ve güçlüydü. Aldığı darbeye rağmen kendisini inatla savundu. Sadık bir kölesinin yardımıyla yastığının altında sakladığı hançerine uzandı, fakat dehşetle hançerin yerinde olmadığını fark etti. Stephanus'u yakalayarak elinden hançeri almaya çalıştı. Mücadele sırasında kendi ellerini kesti, ama o hâlde bile kanlı elleriyle Stephanus'un gözlerini çıkarmaya çalıştı. Çıkan sesleri duyan diğer suikastçılar odaya daldılar ve Domitianus'a saldırdılar. Yedi kez bıçaklandı ve böylece bir tanrı olmadığını da öğrenmiş oldu.

Cesedi bir kefene koyularak saraydan sessizce çıkarıldı ve yaşlı bakıcısı tarafından Via Latina'daki villasında yakıldı; ardından gizlice Flavi-

us'lar Tapınağı'na defnedildi. Senato Domitianus'un ölümüne çok memnun olmuştu ve yeni imparatoru kendi sınıflarından seçtiler: Nerva.

Suetonius, *Domitianus* 15-17.

Cassius Dio 67.15-17.

Antoninus Sülâlesi İmparatorları

NERVA

8 Kasım 35-27 Ocak 98

18 Eylül 96'dan itibaren imparator

Nerva senato tarafından tahta çıkarıldığında altmışını geçmişti. Bütün memuriyetlerde bulunmuş, herkesin saygı duyduğu bir kişilikti. Bu saygınlığına gölge düşüren tek şey, Suetonius'un aktardığına göre, Domitianus'u küçükken taciz ettiği söylentisiydi. Saltanat süresi faaliyetlerini değerlendirmek için çok kısadır. Senato ve halkın sadakatini kazanmak için elinden geleni yaptı. Hiçbir senatörün cezalandırılmayacağına dair söz verdi, halka yiyecek ve toprak dağıttı. Roma'da başlattığı kapsamlı inşaat programında, özellikle Roma'nın su ihtiyacı için çok önemli olan su kemerlerine ağırlık verdi. Orduda fazla popüler değildi. Askerler hâlen Domitianus'un yasını tutuyordu ve kendileriyle pek ilgilenmeyen senatör eskisi yaşlı bir imparatorla olan ilişkileri çok da sıkı değildi.

97 yazında imparatorluk muhafız alayı komutanı Aelianus'un bir is-

yan girişimi başlatması Nerva'yı zora soktu. Nerva iyi yüzünü gösterdi; korkmadı, hatta onu saraya kapatan askerlere kendisini öldürmeleri için fırsat dahi tanıdı. Ama Domitianus'un katillerinden ikisinin öldürülmesine engel olamadı. Bu iş için çok yaşlı olduğunu düşünmesine ve taht için bir ortak aramasına belki de bu olay yol açmıştı. Dolayısıyla, 97 Ekiminin sonlarına doğru Capitolinus'ta şunları söyledi: "Refah senato, Roma halkı ve benim üzerime olsun. Marcus Ulpius Nerva Traianus'u şimdi evlat ediniyorum." Nerva'nın oğlu yoktu, fakat Iulius Claudius sülâlesi imparatorlarının yaptığı gibi kendi ailesinden birisini ardılı yapma imkânı vardı. Ailesinden sadece niteliklerine bakarak, uygun bir aday aradı; sonunda istediği özelliklere sahip adayı aile dışından buldu. Bu kişi, yetenekli ve seviyeli, aynı zamanda devlete sadık ve orduda sevilen biri olan Traianus'tu. İlginçtir ki, o sırada Germania Superior valisi olan Traianus hemen Roma'ya gelip durumu üvey babası ile konuşmaya kalkmamıştı. Nerva Ocak 98'de ciddi olarak hastalandığı zaman bile Roma'da değildi.

Nerva'nın ölümü hakkında bildiklerimiz, yaptıkları hakkında bildiklerimizden daha fazla değildir. Kesin olan tek şey, 27 Ocak 93'de, ayın ilk haftasında geçirdiği felç yüzünden öldüğüdür. Felcin ardından panik ataklar geçirdi. Bu ataklardan birinde vücudundan ter boşanmış, ardından bütün vücudu titremeye başlamıştı. Yüksek ateşle kıvrandı ve hemen arkasından hayata gözlerini yumdu.

Senato Nerva'yı en üstün övgülerle son yolculuğuna uğurladı; tanrılaştırıldı ve külleri Augustus'un anıt mezarına gömüldü.

Cassius Dio 68.4

Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus* 12

TRAIANUS

18 Eylül 53-7 Ağustos 117

28 Ocak 98'den itibaren imparator

Traianus'un tahta çıkışıyla başlayan seksen yıllık dönemde, Roma İmparatorluğu'nda refah düzeyi en yüksek noktasına erişmiştir. Dört yetenekli imparator; Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius, imparatorluğu kendi yöntemleriyle, ama başarıyla yönetmişlerdir. Aralarında en zor iş Traianus'a düşmüştü, zira Nerva tarafından evlat edinildikten sonra, senato ve halkı, Roma'yı aşırılıkları olmayan bir imparatorun yönettiğine inandırması gerekti. Bunda o kadar başarılı oldu ki, imparatorlukta bütün vatandaşların sevgisini kazandı; en azından elimizdeki sınırlı kaynaklardan bunu anlıyoruz, çünkü Traianus hakkında bildiklerimiz diğer birinci ve ikinci yüzyıl imparatorlarıyla kıyaslandığında oldukça azdır. Fakat hakkında yazılanlara ve ardıllarının onun hakkında söylediklerine bakarsak, en azından imparatorluğun saltanatı süresince iyi yönetildiğini anlayabiliyoruz. Traianus'un kendisi de bu imaja Tuna boylarında kazandığı zaferlerini betimleyen Traianus Sütunu ile katkıda bulunmuştur.

Traianus İtalya'da doğmamış ilk Roma imparatoruydu. Güneydoğu İspanya'da, Sevilla yakınlarındaki Umbria'dan göç etmişti. Babası ordu da parlak bir kariyer yapmıştı ve genç Traianus da onun izinden gitti. Siyasî kariyeri Domitianus döneminde kesintiye uğramamış, aksine konsüllüğe kadar yükselmişti. Genç Plinius'un 100'de imparatora sunduğu ve birkaç yıl sonra yayınlanan methiyesinde bu bilgi yoktur.

Traianus Nerva'nın kendisini evlat edinmesinden üç yıl sonra, 100'de Roma'ya geldi. Saltanatının ilk birkaç yılını kuzeyde geçirdi ve Ren ile Tuna boylarındaki lejyonları ziyaret etti. Domitianus'un ordu tarafından sevildiğini biliyordu ve yapacağı icraatların isyana yol açmasını engellemek istiyordu. Roma'da en fazla bir yıl kaldı ve 101'de Tuna'ya doğru

hareket etti. Sonraki birkaç yılı, Dacia'lıların lideri Decebalus'a karşı şiddetli bir savaş yürütmekle geçti ve nihayetinde, 106'da zaferle Roma'ya döndü; Dacia da eyalet hâline getirildi.

Seferin ardından altı yıl boyunca Roma'da kaldı. Şehrin üst yapısıyla ilgilendi; kendisine adanan bir forum ve dükkânlar inşa edildi; düzenli olarak gladyatör oyunları tertipledi ve Ostia'da yeni bir liman yaptırdı. Ancak doğudaki huzursuzluklar Roma'dan ayrılmasını zorunlu kıldı ve bir daha dönmemek üzere 114'te sefere çıktı. Seferin sebebi olan Parth'larla savaşını sonuçlandıramadı. Büyük İskender'in daha önce yaptığı gibi, Basra Körfezi'ne kadar ulaşmıştı ve söylendiğine göre buraya vardığında "daha genç olsaydım şüphesiz Hindistan'a kadar giderdim" demişti. Ne var ki, Parth'larla olan anlaşmazlıklar, Filistin'deki Yahudi ayaklanması ve sürgünler bu hayalini gerçekleştirmesini önledi.

117'de Traianus'un kötüleşen sağlığına dair ilk belirtiler ortaya çıkmaya başladı. Buna Arabistan'a yaptığı kısa ziyaret mi sebep oldu bilemiyoruz. Cassius Dio, imparatorun ve ordunun karşılaştığı zor koşullardan bahsetmektedir: Çölden başka bir şeyin olmadığı bölgede hava çok sıcaktı ve su sıkıntısı yaşanıyordu. Üstelik, askerlerin ve hayvanların yiyecek ve içeceklerine üşüşen sinek sürüleri işleri iyice kötüleştiriyordu. Kısa süre sonra Traianus hastalandı, ama hastalığına aldırmayarak Mezopotamya'ya yapacağı seferin hazırlıklarına giriştiyse de, durumunun ciddi olduğunu anladı. Doğuda kalmak yerine Roma'ya doğru yola çıktı.

Traianus, rahatsızlığını kendisine verilmiş yavaş etki eden bir zehre bağlıyordu, ama Cassius Dio konuyu sadece geçiştirip, etraflica tartışmadığı için böyle bir olasılık akla yatkın değildir. Ayrıca, belirtiler zehirlenmeye işaret etmemektedir. Kan dolaşımının bozulduğuna dair yazılanlar, kalp sorunu olduğunu düşündürmektedir. Buna ilâveten, geçirdiği bir felç sol tarafını hareketsiz kılmış ve bütün vücudunda iltihaplanmaya sebep olmuştu. Kilikia'da, daha sonra Traianopolis olarak adlandırılacak Selinos'ta, 7 Ağustosta aniden öldü.

Cesedi Roma'ya getirildi ve yakılarak adını taşıyan sütunun içine yerleştirildi. Saltanatının başında ve sonunda, Roma'nın bazı ileri gelenleri kendisine suikast hazırladıkları iddiasıyla öldürülmüştü. Ama asıl sebep etkili ve zengin kişiler olmalarıydı. Buna rağmen, Traianus tarihe merhametli bir imparator olarak geçti.

HADRIANUS

24 Ocak 76-10 Temmuz 138

11 Ağustos 117'den itibaren imparator

Traianus ölmüştü, ama hayattayken ardılının kim olacağını belirle-memişti. Ancak ölümünden sadece bir gün sonra, karısı Plotina ve im-paratorluk muhafızları komutanı Attianus, Hadrianus'un Traianus tara-fından evlat edinilmiş olduğunu duyurdu. Hadrianus, Traianus'un uzak-tan kuzeniydi ve onun gibi İspanya'dan, Italica şehrinden geliyordu. Syri-a'daki askerler 11 Ağustosta Hadrianus'u tek imparator olarak ilan etti-ğinden, senatoya bu seçimi kabul etmekten başka seçenek kalmamıştı.

Hadrianus'un faaliyetleri hakkında Traianus'un kilerden daha fazla-sını biliyoruz. İkinci ve üçüncü yüzyıl imparatorlarının biyografilerini içeren *Historia Augusta* Hadrianus'la başlamaktadır ve Cassius Dio'nun eserine yararlı bir yardımcıdır. Hadrianus ne istediğini bilen ve kendisi-ni senatoyla karşı karşıya getiren kararlar almaktan çekinmeyen biri ola-rak tanıtılmıştır. Fakat gerçekte Hadrianus'un nasıl biri olduğunu anla-yabilmek zordur; karmaşık biriydi ve birçok rol üstlenmişti.

Saltanatının başlangıcı pek huzur verici olmadı. Roma'ya gelmeden önce dört eski konsül bilinmeyen nedenlerden dolayı öldürülmüştü. Had-rrianus cinayetlerde parmağı olduğunu yalanladı ve senatoyu suçladı. Bun-dan sonra senatoyla ilişkileri hiçbir zaman tamamiyle düzelmeyecekti. Buna rağmen, öncelinden farklı olmakla birlikte Hadrianus'un iyi bir im-parator oluşu iki taraf arasında bir düşmanlık yaratmadı. Ren, Tuna ve Fırat sınırlarını kolayca savunulabilecek hâle getirmeye çalıştı; sur sis-temleriyle sağlamlaştırdı. Bunlardan en ünlüsü, İskoçları ve Piktleri Bri-tannia Eyaleti'nden uzak tutmak için İngiltere'nin kuzeyinde yaptırdığı yüz yirmi km uzunluğundaki Hadrianus Duvarı'dır. Bunların dışında birkaç askerî sefer düzenlemiştir. Sadece Simeon Bar Kokhba'nın 132'de başlattığı Yahudi ayaklanması ciddi bir operasyon gerektirmiştir. İsyan üç yıl sonra bastırılmış, Kudüs bir Roma şehri hâline getirilerek Yahudi-lerin dinî toplantıları yasaklanmıştır.

Hadrianus “gezgin imparator” olarak tanınmıştır; saltanatının büyük bir bölümü İtalya dışında geçmiştir. 121-125 ve 128-133 yılları arasında neredeyse bütün eyaletleri ziyaret etmiştir. Yunan dünyası onun özellikle ilgisini çekiyordu. Birçok şehirde bu ilgisini anıtsal Yunan yapıları inşa ettirerek göstermiş, böylece öldükten sonra bile anısı canlı kalabilmiştir.

Özel hayatı hakkında ise birçok söylenti dolaşıyordu. Evli kadınlarla birlikte olduğu ve delikanlıları taciz ettiğine dair suçlamalar vardı. Bir gençle olan ilişkisi, sonunun trajik bitmesi nedeniyle kaynaklar tarafından özellikle detaylarıyla anlatılmıştır. Hadrianus’un 130’daki Mısır gezisinde, kendisine eşlik eden Antinoos adlı Yunanlı bir genç bulunuyordu. İmparatorun anlattığına göre, Antinoos Nil’deki yolculuk sırasında güverteden düşerek ölmüş, diğerlerine göre ise kendisini imparatora sonsuza dek adamak istemişti. Çünkü bir kâhin ona, böylece hayatının geri kalan yıllarını Hadrianus’a bağışlayacağını söylemişti. Antinoos’un ölümüyle derin bir üzüntüye kapılan Hadrianus, imparatorluğun her köşesine onun heykelini diktirdi ve öldüğü yerde Antinoopolis adlı bir şehir kurdu.

136’da, altmış yaşındaki Hadrianus ciddi biçimde hastalandı. Yolculukları sırasında sığa ve soğuğa, yağmura ve kara, kuraklığa ve sellere meydan okumuş olan imparator Roma’da rahatsızlanmıştı. Yıllardan beri kendisine çektiren bu hastalık muhtemelen bir çeşit kanser ya da tüberkülozdu. Burnu sürekli kanıyordu. Sağlığı giderek bozuldu ve fiziksel olarak çöktü. Fazla zamanının kalmadığını hisseden imparator, Lucius Commodus’u evlat edindi. Bazıları, Commodus’u genç ve yakışıklı olduğu için seçtiğini öne sürmüştür; ayrıca Commodus’un gerçekte Hadrianus’un evlilik dışı oğlu olduğunu söyleyenler de vardı. Bu garip bir seçimdi, zira Commodus’un da sağlığı bozuktuk ve muhtemelen tüberkülozdu. Hadrianus’un doksan yaşındaki kayınbiraderi Servianus ve torunu Fuscus, anlaşılan Hadrianus’un tercihi hakkında tatsız laflar etmişler ve düşüncesizliklerini hayatlarıyla ödemişlerdi. Anlatıldığına göre, Servianus intihara zorlanmasından kısa süre önce tanrılara kurban sunarken, “Şunu çok iyi biliyorsunuz ki, tanrılar, yanlış hiçbir şey yapmadım. Sizden sadece tek bir dileğim olacak: Hadrianus’un hemen ölmesine izin verme; uzun süre acı çeksin” diye yalvarmıştı.

Tanrılar Servianus’un yakarışını duymuş olacak ki, Hadrianus gidererek kötüleşmesine rağmen, uzun süre keder içinde sonunu bekledi. Çok miktarda kan kaybetti ve karnında sıvı toplandı. İmparatoru tanıyanlar, zihninin bulandığını ve yaklaşan ölümü hakkında kendi kendine konuş-

tuğu söylediler. Fakat ölüm gelmeyi reddediyordu. Bu sıkıntılara bir de ardılı olarak gösterdiği Lucius Commodus'un ölümü eklendi. Yeni adayı Aurelius Antoninus olarak belirledi. Fakat bu onu sadece biraz rahatlatılabiliyordu. Karısı Sabina öldükten sonra hayattan nefret etmeye başladı. Sürekli bir ümitsizlik içinde çevresinden kopmuş bir şekilde yaşamaya devam etti. İki alâmetin sonun yaklaştığına işaret ettiğini düşünüyordu: Antoninus'u tanrılara emanet ettiği bir kurban töreninde, geleneğe göre başına örttüğü togası kaydı. Hemen ardından üzerinde portresi kazılı olan mühür yüzüğü parmağından kayarak yere düştü.

İyice kederlenen Hadrianus bir köleye kendisini öldürmesini emrettiyse de, köle bunu yerine getirmedi. Diğerlerinden bir hançer ya da zehir istedi, fakat ret cevabı aldı. Sonunda birlikte sıkça ava çıktığı Mastor adlı bir barbarı çağırdı. Ona hançeri nereye saplayacağını gösterdi ve işaretledi. Ama Mastor panik içinde kaçtı. İmparator başkalarına kendisini öldürmesi için yalvardı; kendi canını alamayacak kadar güçsüzdü.

Hadrianus nihayet Napoli Körfezi'ndeki Baiae'da hayata gözlerini yumdu. Roma'nın yazı dayanabileceğinden daha sıcaktı ve sıcaktan korunabileceği bir yere, Baiae'a gitti. Birkaç gün sonra sonunun yaklaştığını sezdi ve Antoninus'u çağırarak devlet meselelerini görüştü. Kısa süre sonra, 10 Temmuz 138'de, Antoninus'un kollarında can verdi. Ölümünden önce kendi ruhuna hitaben şu dizeleri yazdığı söylenmiştir:

Ah, asil, geçici ve kararsız ruh!
Bu hamurun arkadaş ve ortağı!
Şimdi kanatlarını açıp da göğün
Hangi uzak bilinmezine gittin?
Tanıdık neşen yok artık,
Sadece soluk, kasvetli ve sahipsiz suretin.

Lord Byron'ın çevirisinden

Yirmi yıl ve on bir aylık saltanatının belki de en iyi tarafı, Roma'nın dışında, eyaletlerde geçirdiği zamanlardı. Son istirahatgâhını bulması biraz zaman aldı. Antoninus'un araya girmesiyle, önce, eskiden Cicero'ya ait olan bir villaya gömüldü. Senatörler başta Roma'da devlet töreni yapılmasına izin vermediler ve Hadrianus'un resmî kararlarını geçersiz saymaya bile çalıştılar, ancak Antoninus bunun, kendi mevkiinin meşruluğunu da geçersiz kılacağını hatırlatınca vazgeçtiler. Böyle bir hareket şüphesiz senatonun asla istemeyeceği bir şeydi. Yumuşayan senatörler Had-

rianus'un tanrılaştırılmasını da uygun gördüler. Cesedi Roma'ya getirilerek, Hadrianus'un bizzat tasarladığı, Tiber'den fazla uzak olmayan anıt mezarına (şimdi Castel Sant'Angelo'nun bir parçasıdır) defnedildi.

Cassius Dio 69.20-23

Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus* 14

Scriptores Historiae Augustae, *Hadrianus* 23-25

ANTONINUS PIUS

19 Eylül 86-7 Mart 161

10 Temmuz 138'den itibaren imparator

Antoninus iyi bir seçim olduğunu ispat etti. Dürüstlüğü yanında, itibarlı ve zengin bir aileye mensup oluşu dolayısıyla kendisine saygı duyuluyordu. Hem büyük babası hem de babası konsül olmuştu. Neredeyse bütün hayatını Roma’da, şehrin hemen dışındaki Lorium’da bulunan evlerinde geçirmişti. Babası o daha gençken öldüğü için, siyasi kariyere iki büyük babası tarafından hazırlandı. 120’de konsül ve 135-136’da Asia valisi oldu. İtalya dışında sadece bu görevi dolayısıyla bulunmuştu. Askerî tecrübesi yoktu, ama bu özelliği, Hadrianus’un onu ardılı olarak seçmesinin sebebi olabilir. Ne de olsa kendisi barışçıl bir imparatordu ve ardılının da aynı çizgiyi takip edeceğini umuyordu. Hadrianus’un yaptığı gibi o da on altı yaşındaki kuzeni Marcus Verus ve ölen Commodus’un yedi yaşındaki oğlu Lucius Commodus’u evlat edindi. Bundan sonra Marcus Aurelius ve Lucius Verus olarak birlikte anılacaklardı.

Kaynaklar Antoninus'un saltanatından övgüyle bahseder. Senato yönetimini takdir etmiş ve ona *Pius*, yani “görevini bilen” sıfatını vermiştir. Maddî yardımlar sayesinde halkın ve askerlerin sadakatini garantiye aldı. İtalya'nın sakinleri onun yaptırdığı yollardan, evlerden ve kamu bi-

nalarından oldukça memnundu. Önceli Hadrianus'un aksine, imparatorluğu Roma'dan ya da Lorium'daki konutundan idare etti. Antoninus Pius askerî açıdan şanslıydı, çünkü sınırlarda ciddi savaş olmamıştı ve lejyonlar Britannia, Mauratania, Dacia ve Germania sınırlarındaki çatışmalarla kolayca baş edebilecek durumdaydı. Devlet hazinesi bizzat kendisi tarafından denetleniyordu. Yirmi üç yıl boyunca herkesi memnun eden bir yönetim gösterdi. Otoritesini kan dökmeden sürdürebilmiş belki de tek imparatordu.

Antoninus her zaman heybetli bir silüete sahipti, fakat ilerleyen yaşlarında hafif kambur yürümeye başlamıştı. Belini dik tutmak için ıhlamur ağacından yapılmış bir korse giyiyordu. Kuru ekmek yiyerek vücudunu güçlendirebileceğini düşünüyordu. Fakat sağlığındaki bozulma kaçınılmazdı ve kendisi de yolun sonuna geldiğinin farkındaydı. 160'da, ölümünden bir yıl önce, evlat edindiği geleceğin imparatorları Marcus ve Lucius'u ertesi yılın konsülleri olarak gösterdi.

Son saatleri saltanatı gibi sakin ve huzurluydu. 4 Mart 161'de, Lorium'daki konutunda kendine ziyafet çekti ve bolca Alp peyniri yedi. Fakat o gece sürekli kustu ve sabah yüksek ateşle uyandı. Her geçen gün kendini daha kötü hissediyordu. Ama ölüm sancıları çekerken, hatta sıkıntılı uykusunda bile devlet meselelerinden başka bir şeyle ilgilenmedi. 7 Martta ölümün yaklaştığını hissetti. İmparatorluk muhafızları komutanını, en yakın arkadaşlarını ve danışmanlarını yanına çağırarak, kızını ile devleti Marcus Aurelius'a emanet ettiğini açıkladı. Ardından yatak odasındaki altın Fortuna (talih) heykelinin, yetkenin geçişini temsilen ardılının odasına taşınmasını emretti. Son olarak imparatorluk muhafızları *tribunus*'una *aequanimitas* ("huzur") parolasını söyleyerek duvara doğru düştü ve son nefesini verdi.

Senatörler görev bilincini, iyiliğini ve zekâsını övmek için birbirleriyle yarıştılar ve tanrılaştırılmasına hemen karar verdiler. Yakıldıktan sonra Hadrianus'un anıt mezarına, karısı ile genç yaşta ölen iki oğlunun yanına gömüldü.

Cassius Dio 89.1-4

Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus* 15

Scrpitores Historiae Augustae, *Antoninus Pius* 12-13

LUCIUS VERUS

15 Aralık 130-Ocak/Şubat 169

7 Mart 161'den itibaren imparator

Marcus Aurelius Roma'da doğmuştu ve İspanya eyaleti Baetica'daki çok zengin bir aileden geliyordu. Halasının Antoninus ile olan evliliğinden dolayı, imparatorla resmî olmayan yakın bir ilişkisi vardı. 139'da, daha on sekiz yaşındayken *Caesar* unvanını aldı ve ertesi yıl konsül oldu. Antoninus, Aurelius'u o kadar seviyordu ki, kızını ona verdi. Dokuz yaş küçük olan Lucius Verus arka plandaydı, fakat Marcus Aurelius evlatlıkkardeşini yok sayacak kadar güç düşkününü biri değildi. Tahta geçtikten sonra Lucius Verus'un ortak imparator ilan edilmesinde ısrar etti, ama asıl gücün daha yaşlı olan Marcus Aurelius'ta bulunduğu baştan beliydi. Ortaklık Lucius Verus'un 169'daki ölümüne kadar sürdü.

O sırada, imparatorluğun refah ve barış günleri çoktan sona ermişti. Antoninus'un ölümünden kısa süre sonra, Parth kralı Vologaeses Armenia'ya saldırmaya başladı. Lucius Verus durumu düzeltmek için doğuya gönderildi. Verus görevini tamamladı, ancak asıl başarının savaş alanında komutan Avidius Cassius tarafından kazanıldığı söyleniyordu; o sırada Lucius Verus Syria'da Antiokheia yakınlarındaki Daphne'de daha önemsiz işlerle meşguldü. 166'da Verus Roma'ya fatih bir kahraman gibi döndü. Sefahat dolu hayatına devam ederek, eskisi gibigenelevleri düzenli olarak ziyaret etmeye başladı. Sarayının içinde bir kumar odası inşa ettirdiği ve burada gözlerini açamayacak kadar yorgun düşene dek yüksek meblağlarla oyun oynadığı söyleniyordu. Bu davranışları geleneklere bağlı Romalılara hakaret anlamına gelmekteydi.

İki imparator kısa süreli olsa dahi huzura kavuşamadı; 166'da Tuna sınırında durum ciddileşti. Marcomanni ve Quadi doğudaki Got göçleri yüzünden Tuna'yı büyük kabileler hâlinde geçmiş, Po Ovası'na kadar ilerlemişlerdi. 168'de iki imparator da kuzeye doğru yola çıktı. Bir yıl sonra, Germanlerin ilerleyişini bütünüyle durduramadan geri döndüler. Kuzey İtalya'da Lucius Verus arabasında bir inme geçirdi ve kan kusmaya başladı. Kaskatı kesilmiş ve konuşamaz hâlde Venedik yakınlarındaki Altinum'a getirildi ve üç gün sonra, Ocak ya da Şubat 169'da burada öldü. Ölümünden sonra, kendisiyle ilişkisi olduğu söylenen Antoninus Pius'un dul eşi Faustina tarafından öldürüldüğü dedikoduları yayılmaya başladı. Hatta onu Marcus Aurelius'un zehirlediği bile konuşuluyordu. Ancak bu söylentiler kısa sürede etkisini yitirdi. Marcus Aurelius üvey

kardeşinin cesedini Roma'ya getirtti ve cenaze töreninin bütün ayrıntılarıyla bizzat ilgilendi. Külleri Hadrianus'un anıt mezarına, Lucius Verus'un gerçek babası Lucius Commodus ve üvey babası Antoninus'un yanına gömüldü.

*Scriptores Historiae Augustae, Marcus Antoninus Philosophus 14.7-8
Lucius Verus 9.10-11*

MARCUS AURELIUS

26 Nisan 121-17 Mart 180

7 Mart 161'den itibaren imparator

Marcus Aurelius, saltanatının geri kalanında imparatorluğun çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldı. Tuna civarındaki bölgelerde durumu kontrol altına almayı başararak, bu operasyonlar sırasında iki yeni eyalet, Marcomannia (Bohemya) ve Sarmatia (Moravya)'yı kurdu. Fakat bölge yeni saldırılara gebe olarak kaldı. Doğuda durum daha karmaşıktı. Parth'lar hâlen nihai bir mağlubiyete uğratılamamıştı ve daha da endişe verici olan başka bir husus, Syria valisi Avidius Cassius'un 175'te kendisini imparator ilan etmesiydi. Marcus Aurelius doğu seferi için hemen hazırlıklara başladı, ama yoldayken isyancı valinin kendi subayları tarafından öldürüldüğü haberini aldı. İmparator kesik başı görmeyi reddetti ve Cassius'a uygun bir cenaze töreni yapılmasını emretti; olaya karışanları da affetti. Sorun kendiliğinden hallolmasına rağmen, Marcus Aurelius Roma'ya dönmeyerek yolculuğuna devam etti. Oğlu Commodus'un eşliğinde Anadolu'yu, Syria ve Mısır'ı ziyaret etti ve dönüş yolunda Yunanistan'a da uğradı. 177'te başkentteydi ve on altı yaşındaki Commodus'u vekili ve ardılı olarak ilan etti. Tuna sınırında tekrar sorunlar baş gösterince, baba ve oğul ayrılmak zorunda

kaldı. 179'da, Marcus Aurelius, Quadi'ye bir sefer daha düzenleyecek kadar sağlıklıydı, fakat bir sene sonra Pannonia'ya yaptığı sefer sırasında ileride kendisine büyük acılar çecktirecek ciddi bir hastalığın belirtileri su yüzüne çıktı.

Marcus Aurelius'u diğer imparatorlardan çok daha iyi tanımamızın önemli sebeplerinden biri, hayat ve ölüm hakkındaki düşüncelerini 170-180 arasında *Düşünceler* adlı eserinde kaleme almış olmasıdır. İdeallerini ve endişelerini çekinmeden kâğıda dökmüştür. Kitapta, iyi bir adam olmak için içtenlikle çaba gösteren, yaptığı işlerin niteliğini sürekli sorgulayan, duygusal ve vicdanlı bir kişi şeklinde karşımıza çıkar. Gerçekte ise iki ayrı dünyada yaşıyordu: Kendi düşüncelerinde canlandırdığı dünya ve ilâhi takdirle yönetilen evren hakkındaki düşüncelerini anlamayan insanların lideri olmasının beklediği gerçek dünya.

Marcus Aurelius'un sağlığı hiçbir zaman çok iyi olmamıştı. Çocukken sıkça hastalanıyordu, fakat neredeyse bütün dünyevi zevklerden uzak ve sade yaşamı sayesinde bedenini sağlam tutmayı başarmıştı. Ne var ki, uzun vadede çabaları sonuç vermedi. Eserinde, bedeni bu kadar uzun süre dayandığı için tanrılara teşekkür etmektedir. Hayatının son on yılında çoğunlukla yorgundu, başı dönüyordu ve bazen öksürürken kan gelmekteydi. Belirtiler kanser, tüberküloz ya da bir çeşit mide kanamasına işaret etmektedir. Son zamanlarında yemek yemekte bile zorlanmaya başlamıştı ve doktorları artan miktarlarda afyonlu ilaçlar veriyordu. Bu yüzden bazı bilim adamları imparatorun uyuşturucuya bağımlı hâle geldiğini düşünmüştür. Fiziksel zayıflıklarına rağmen, Marcus Aurelius bundan şikâyetçi değildi. Stoa felsefesini benimsemiş biri olarak, hem umumi hem de özel hayatında zorlukları olduğu gibi kabullenmişti.

Pannonia'da kendini gösteren rahatsızlık, muhtemelen daha önce geçirdiği hastalıklardan birinin sonucuydu, fakat bir salgın hastalığa yenildiğini düşünenler de vardır. Her zaman çok yorgun oluyordu, fakat yaklaşan ölüm karşısında sıkıntı duymuyordu. Tek endişesi, ardından tahta geçecek olan Commodus'tu. Çünkü ölümünden sonra Commodus bir yol göstericiden yoksun kalacak ve kendisinden önceki genç imparatorlar gibi, görevin ağırlığı altında ezilerek yok olup gidecekti. Commodus'u yanına çağırarak ona son nasihatlerini verdi. Germenlere karşı savaşmaktan vazgeçmemesini öğütledi.

Marcus Aurelius, hayatının sona ermekte olduğunu hissediyor ve ölümü sabırsızlıkla bekliyordu. Beş gün boyunca yemek yemeyi reddetti. Altıncı gün arkadaşlarını topladı ve alçakgönüllülükle dünya meseleleri hakkında konuştu. Yanındakilere ölümün büyük bir sorun olmadığını

ğını söyledi. Üzüntülerini saklamayan arkadaşlarını azarlayarak “Neden sayısız kurban almış veba için değil de benim için endişeleniyorsunuz?” diye çıkıştı. Herkesle vedalaştıktan sonra yastığından başını kaldırarak oğlundan bahsetti. Çevresindekilere Commodus’a baba olmalarını ve saltanatı süresince ona yol göstermelerini istedi. Kendi anısını yaşatmaları için yapacakları yegâne şey buydu. Bu sözlerden sonra tekrar yatağına gömüldü ve başka söz söylemeden yorgun şekilde yattı. İmparator bir gün ve gece daha yaşadı. 17 Mart sabahında, birkaç saat içinde öleceği artık açıktı. Commodus onu hasta yatağında ziyaret etti, fakat ziyaret kısa sürdü çünkü babası hastalığını ona bulaştırmak istememişti. Ardından imparator örtüsünü başına çekerek son nefesini verdi. Öldüğünde elli dokuzuncu yaş gününe bir ay kalmıştı.

Külleri Roma’ya getirildi ve Hadrianus’un anıt mezarına gömüldü. Senato tanrılaştırılmasını hemen kabul etti.

Herodianus 1.4

Scriptores Historiae Augustae, Marcus Antoninus Philosophus 27-28

COMMODUS

31 Ağustos 161-31 Aralık 192

17 Mart 180’den itibaren imparator

Babası öldüğü zaman Commodus on sekiz yaşındaydı. Titus ve Domitianus’tan sonra ilk kez bir imparatorun biyolojik oğlu tahta çıkıyordu. Commodus’un saltanatı Roma İmparatorluğu için hiç de kolay geçmedi; aslında imparatorluk tarihindeki en sıkıntılı dönemlerden biriydi. Filozof-imparator Marcus Aurelius ile çılgın ve megaloman oğlu Commodus arasındaki fark oldukça büyüktü. Cassius Dio’nun ifadesine göre, Roma İmparatorluğu altın bir çağdan, bakır ve pas çağına doğru gitmekteydi.

Babasının son isteklerini gözardı eden Commodus, onun ölümünden sonra Tuna sınırındaki askerleri çekerek savaşa son verdi. 22 Ekimdeki ağırbaşlı zafer geçidinde Roma'nın değerlerine karşı saygısızlık gösterdi. Kendisini Iuppiter Capitolinus Tapınağı'na getiren arabayı, adı çıkmış bir kişi olan Saoterus ile paylaştı ve tören boyunca onu tutkuyla öptü.

Sonraki yıllarda, Commodus'un davranışları daha da bozuldu ve kendisine karşı komplolar kurulmaya başlandı. İlk girişim, 182'de kız kardeşi Lucilla ve kuzeni Quintianus tarafından yapıldı. Hançeri saplayacak olan Quintianus'tu, fakat o kritik anda tereddüt ettiğinden imparatorluk muhafızları tarafından etkisiz hâle getirildi. Ardından o ve Lucilla idam edildi. İmparatorluk muhafızlarının başı Perennis, Commodus'un yeni gözdesi olmuştu; gerçek imparator kendisiymiş gibi davranıyordu. Commodus ise kendini çeşitli eğlencelere kaptırmıştı. Fakat Perennis'in gidecek güçlenmesi, onun da sonunu getirdi. Onun yerine geçen Kleandros, kâhyalığa kadar yükselmiş Phrygia'lı eski bir köleydi. Ne var ki, yüksek tahıl fiyatlarından Kleandros'u sorumlu tutan halk ayaklanarak 190'da onu öldürdü. Commodus'u öldürmek için devamlı planlar yapılmakla birlikte, her zaman çevresinde bulunan destekçileri kulaklarına çalınan en küçük bilgiyi imparatora aktardığı için, Commodus bir süre daha kendisini koruyabildi.

Bu arada Commodus'un kendini beğenmişliği sınır tanımıyordu. Üzerinde aslan postu ve elinde bir sopayla Herakles gibi giyiniyor, araba yarışçısı ve gladyatör olarak yarışmalara katılıyordu. Herhangi bir konuda özel bir yeteneği olmayan Commodus, şüphesiz araba sürmekten de anlamıyordu. Circus Maximus'ta gösteri yapmayı çok istemesine rağmen, bunun fiyaskoyla sonuçlanacağından korktuğu için, sarayın bahçelerinde meraklı gözlerden uzakta egzersiz yapmakla yetiniyordu. Bir *venator* (avcı) olarak kendini daha yetenekli görüyor olmalıydı, zira Colosseum'da "Avcı Herakles" kostümü içinde seyircilerin karşına çıkmıştı. Bir gösteri sırasında yüz ayıyı okla öldürmüş, fakat bunu alışlageldiği üzere arenada değil, balkondan yapmıştı. Aslında Commodus için bu çok zor olmadı: Arena iki dik duvarla dörde bölünmüş, böylece birbirlerinden ayrılan hayvanların kaçacak yeri kalmamıştı. Bunun dışında arenada çeşitli evcil hayvanların boğazlarını kesmişti. Hatta bir su aygırı, kaplan ve fil öldürdüğü de söylenir. Ama bunları ağların içinde hazır hedef olarak öldürmüştü.

Gladyatör olarak ise etkileyicilikten çok uzaktı muhtemelen. Ama seyircilerin alkışları kendisine tam tersini düşündürüyordu. Rakiplerini kendisi seçiyor, bunlar tanınmış gladyatörler yerine, ellerine tahta kılıç-

lar verilmiş tecrübesiz seyirciler oluyordu. Bir keresinde o kadar ileri gitmiştir ki, bu yüzden herkes kendisinden nefret etmiş olmalıdır. Olaya bizzat tanıklık ettiğini ileri süren Cassius Dio'ya göre, Commodus hastalık ya da kaza yüzünden sol bacaklarını kaybetmiş kişileri arenaya topladı ve ayaklarına yılan benzer nesneler doladı; ellerine de kendilerini savunmaları için taş niyetine kullanacakları süngerler verdi. Sonra da devlerle* savaşıp Herakles gibi eline sopa alarak her birine ölene kadar vurdu. Bu gösteri için harcadığı para ise bir milyon *sestertius* idi.

Commodus'un ölümü de paranoyak ve vahşi karakterine uygun oldu. Kuralları hiçe sayarak, 193 yılının ilk gününü Roma'nın Colonia Commodiana adıyla tekrar kuruluşunun yıldönümü olarak kutlamaya kalktı. Üstelik aynı gün, gelecek yıl için seçilen konsüllerin öldürülmesini emretti. Ertesi gün arenada halkın karşısına konsül-gladyatör olarak çıkacaktı. Commodus planını kâhya Ecletus'a, imparatorluk muhafızlarını komutanı Laetus'a ve gözdesi Marcia'ya anlattı. Bu kişiler Commodus'u vazgeçirmek için boşuna çabaladılar. İmparator öfkeleni ve dinlenmeye çekildiği zaman, idam edilecek önemli Roma vatandaşlarının isimlerini içeren listenin en tepesine bu kişilerin isimlerini yazdı. Böylece kendisini eleştiren herkesten kurtulabileceğini düşünüyordu.

Ne var ki, Commodus şanssızdı. Sarayda, hoşlandığından dolayı Philocommodus** adını taktığı küçük bir çocuk vardı. İmparator banyo yaptığı sırada çocuk listeyi Marcia'ya götürdü. Marcia "Sana verdiğim sevginin karşılığı bu mu, seni sarhoş?" diye bağırarak kâhya Eclectus'u çağırdı ve ikisi Laetus'u da yanlarına alarak bir plan yapmaya başladılar. Çabuk hareket etmeleri gerektiğini biliyorlardı, yoksa hayatlarını kaybedeceklerdi. Genellikle Commodus'a akşam yemeğinde ilk içkisini veren Marcia, içkiye zehir karıştıracaktı. Her şey planladığı gibi gitti: Commodus içki kabını aldı, şerefe kadeh kaldırdı ve bir yudumda içti. Hemen ardından midesi bulanmaya, başı dönmeye başladı ve uykuya daldı. Commodus'un içkiyi fazla kaçırdığı zamanlarda yaptığı gibi, Eclectus ve Marcia konukları evlerine gönderdi. Zehrin mide ve bağırsaklara tamamen yayılmasını beklediler, fakat Commodus zehri kustu. İyileşeceğinden korkarak, Narcissus adında bir genci Commodus'u boğması için gönderdiler; böylece imparator utanç verici bir şekilde öldü. Hayata gözlerini yumduğunda sadece otuz üç yaşındaydı ve neredeyse on iki yıl boyunca Romalıları kapris ve kişisel isteklerini kabul ettirmeyi başardı.

* Klasik mitolojide devler, insan gövdeli ama yılan bacaklı varlıklardır (ç.n.).

** Commodus'un dostu anlamına gelir (ç.n.).

Ucuz bir pijama içindeki Commodus'un cesedi, bir kirli çamaşır yığınıymış gibi gece yarısı saraydan çıkarılarak gizlice gömüldü. Senato ve halk Commodus'un adı bir suçlunun kaderini paylaşması gerektiğine karar verdi ve vücudu bir et kancasına takılarak Tiber'e atıldı, fakat konsül Pertinax'ın emirleri doğrultusunda naaşı Hadrianus'un anıt mezarına nakledildi. Yine de, adı bütün kamu binalarından ve resmî kayıtlardan silindi.

Cassius Dio 73.22-23

Herodianus 1.16-17

Scriptores Historiae Augustae, *Commodus* 17

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 17

5

Afrikalı ve Suriyeli İmparatorlar

PERTINAX

1 Ağustos 126-28 Mart 193

31 Aralık 192'den itibaren imparator

Commodus'un katilleri, uzun sürecek bir otorite boşluğunun durumlarını tehlikeye sokacağından endişe ediyorlardı. Bu yüzden, Commodus'u öldürdükleri gün, Eclectus ve Laetus altmış altı yaşındaki Pertinax'ı tahta aday olarak önerdiler. Pertinax sıra dışı bir kariyerin ardından konsül olmuştu. Babası bir azatlıydı ve oğluna yün ticaretindeki çalışkanlığından ötürü Pertinax ("azimli") ismini uygun görmüştü. Başlangıçta genç Pertinax eğitim alanında kariyer yapmaya karar vermişti, fakat otuz beşine geldiğinde planlarını değiştirerek orduya katıldı ve burada yıldızı çabuk parladı. Syria, Britannia ve Moesia'daki birkaç görevden sonra, devletin üst kademelerinde bazı mevkilerde bulundu. 171'de lejyon komutanı, 175'te konsül oldu. Konsüllüğün ardından Moesia, Dacia ve Syria valiliği, ardından Roma şehrinin *praefectus*'luğunu* yaptı. 192'de ikinci kez konsül seçildi.

Pertinax imparator olarak önerilmesine gerçekten şaşırılmış görünüyordu. Düşmanlarının bu teklifte parmağı bulunduğundan endişelenmekteydi. Bunun bir oyun olup olmadığından emin olmak için sadık bir adamını Commodus'un bedenini görmesi için yolladı. Commodus'un öldü-

* Roma şehrindeki silâhlı kuvvetlerin başı olan ve şehirde düzenin sağlanmasından sorumlu konsül (ç.n.).

ğüne ikna olduktan sonra, sessizce -hâlâ geceydi- imparatorluk muhafızlarının kampına gitti. Önce askerler telâşlandı, ama Laetus ve Eclectus'un güven verici sözlerinden sonra yatıştılar. Ardından Pertinax bir konuşma yaparak, Commodus'un doğal nedenlerle öldüğünü söyledi ve askerlere on iki bin *sestertius* tutarında ikramiye vaat etti; bu, ortalama bir senatörün yıllık gelirinden iki kat fazlaydı. Konuşmasını bitirdikten sonra, birkaç asker alkışlamaya başladı, diğerleri de gönülsüzce onları izledi. Pertinax'ın imparatorluk muhafızları ile arası hiçbir zaman iyi olmayacaktı.

Ertesi günün sabahında Pertinax senatoda da yeni imparator olarak selamlandı. Ne var ki, saltanatını sağlamlaştıracak kadar zamanı olmadı. Çünkü başından beri hem senatoda hem de imparatorluk muhafızlarının içinde gitmesini isteyenler vardı. Commodus'un aşırı harcamaları yüzünden devlet hazinesi boştu; Pertinax Commodus'un özel mülklerinin satmak ve yüksek vergiler koymak zorunda kaldı. Bu hareketleri muhalefetin artmasına sebep oldu.

Pertinax'a üç kez suikast girişiminde bulunulmuştur. Birincisi 3 Ocak 193'te, imparator olduktan sadece üç gün sonra meydana geldi. Suikastı planlayan imparatorluk muhafızları, görevi eski bir senatöre verdiler, ama o da son anda kaçarak şehri terk etti. Pertinax, Ostia'da tahıl nakliyatını denetlerken, muhafızlar ikinci bir denemede daha bulundular. Bu sefer konsül Falco'yu imparator yapmak istiyorlardı, fakat bu da başarısızlıkla sonuçlandı. Senato Falco'yu devlet düşmanı ilan etmesine rağmen, Pertinax onu "Ben imparator olduğum sürece hiçbir senatör öldürülmeyecek, ama tabii imparator olmaya devam edersem" sözleriyle affetti.

Dört hafta sonra meydana gelen üçüncü suikast girişiminin ardında yine imparatorluk muhafızları vardı. Bir önceki olayda cezalandırılan arkadaşları yüzünden kızgın olan askerler, aynı zamanda, Commodus döneminde alıştıkları lüks ve uygunsuz hayatı, disiplin ve düzen düşkünü Pertinax'ın yönetiminde bulamamışlardı. Üç yüz kadar muhafız saraya yürümeye başladığında Martın 28'iydi ve Pertinax iki kez kurban kesmesine rağmen, hayvanlardan çıkan sonuç olumsuzdu. İlk kurban hayvanının kalbi bulunamadı ve ikincisinin karaciğerinde yorumlanacak hiçbir işarete rastlanmadı. Birkaç saat sonra askerler kılıçları ve mızrakları çekilmiş hâlde saraya akın etti. Karşılarında sayıca fazla bir kalabalık bulan imparatorun korumaları panikle dışarı kaçtı. Görev yerlerinde kalan birkaç asker Pertinax'a kaçmasını salık verdiyse de, imparator böyle bir hareketin korkaklık ve bulunduğu mevkiye saygısızlık olacağını savunarak teklifi reddetti. Askerleri cesaretle karşılayarak onlara hitap etti. Herodianus'un aktardıklarına inanacak olursak, Pertinax "büyük bir adam"

olarak ölmüştür. Kılıçlar kendisine doğrultulmuş hâldeyken, “Ölümüm hiçbir şey ifade etmiyor, zira yaşlı bir adamım ve yeteri kadar uzun yaşadım” dediği rivayet edilir. Pertinax askerlerin kanunsuzluklarını kınadı ve sadece kendi çıkarlarını düşünmekle suçladı, fakat askerler söylediklerini dinlemiyordu. İçlerinden biri mızrağını imparatorun göğsüne dayayarak, merhamet gösterilmemesini istedi. Pertinax intikam tanrısı Iuppiter’e dua etti ve zamanında Iulius Caesar’ın yaptığı gibi togasının eteklerini başına örttü; ardından kılıç ve mızrak darbeleri arasında can verdi. Tahtta üç aydan daha kısa kalmıştı.

Askerler başını bir mızrağa geçirdiler ve yanlarında kamplarına götürdüler. Yapılanlara rağmen, kendisine 9 Haziranda gerektiği şekilde saygı gösterildi. Devlet töreni sırasında bazılarının gömmek istemesine rağmen, Pertinax’ın bedeni yakılarak kendisi tanrılaştırıldı.

Cassius Dio 74.9-10

Herodianus 2.5

Scriptores Historiae Augustae, *Pertinax* 10-11

DIDIUS IULIANUS

30 Ocak 133-2 Haziran 193

28 Mart 193’ten itibaren imparator

Pertinax’ın ölüm haberi yayılınca, genel bir karmaşa ve öfke havası doğdu. Roma halkı suçluları linç etmek isterken, senatörler de gelecek konusunda endişeleniyordu. Muhafızların Commodus gibi bir tiranı başa getireceğinden korkuyorlardı. Ancak birkaç gün sonra hayat normale döndü. İnsanlar günlük işlerine daldılar; senatörler ise Roma’dan uzakta çiftlik evlerine çekildiler. Askerler her şeyi kontrol altına aldıklarına inanmışlardı ve kimseyi dinlemiyorlardı. O kadar açgözlü ve disiplinden yoksun-

dular ki, imparatorluğu en yüksek fiyatı verene satmayı bile düşündüler.

Böyle bir düşünce akla hayale sığmayacak gibi gelse de, neredeyse gerçekleşiyordu. İmparatorluk mevkinin açık arttırmaya çıkarılması, Roma'nın tarihindeki en utanç verici olaylardan biridir. Bu fikir senatörleri de tiksindirmiş olmalıydı. Yine de, aralarında askerlerin isteklerini karşılamaya hazır iki kişi vardı: Sulpicianus ve Didius Iulianus. O sırada şehir *praefectus*'u olan Sulpicianus, eski bir konsül ve aynı zamanda Pertinax'ın kayınpederiydi. Milano doğumlu Didius Iulianus ise çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, hatta konsül bile olmuştu, ama lükse düşkünlüğü yüzünden senatörlerden pek saygı görmüyordu. Sulpicianus kampa giderek askerleri kendisini yeni imparator olarak tanımaları için ikna etmeye çalıştı, fakat destek görmedi. Kampın dışında ise Iulianus fiyatı yükseltiyordu. Her ikisi de yüksek sesle askerlere binlerce *sestertius* ödeyeceklerine dair vaatlerde bulunuyordu. Sulpicianus'un adam başı yirmi bin *sestertius*'luk teklifi karşısında Iulianus beş bin *sestertius* fazla önerince, imparatorluğun da sahibi oldu. Ardından askerlerin eşliğinde saraya doğru harekete geçti.

Senato baskıya boyun eğmek zorunda kaldı ve Iulianus'un imparatorluğunu onayladı. Öte yandan halk, sarhoş ve sefahat düşkünü yeni imparatora uzak duruyordu. Iulianus'un tahtı satın aldığı haberi imparatorlukta hızla yayılınca, 68-69'da, Nero'nun ölümünden sonra olduğu gibi başa geçmek isteyen birçok imparator adayı ortaya çıktı.

Bunlardan ilki Syria valisi Pescennius Niger'di. Buradaki dört lejyon tarafından imparator ilan edildi ve Antiokheia (Antakya)'yı da geçici başkenti yaptı. Roma'ya hemen hareket etseydi imparator olması muhtemeldi, zira Roma'daki halkın desteğini almıştı. Ama Antiokheia'da kalmayı tercih etti. İkinci aday Britannia valisi Clodius Albinus'tu. Emrinde üç lejyon ve çok sayıda yardımcı kuvvet bulunuyordu. Ama Iulianus'a yönelik üçüncü ve asıl büyük tehdit, Pannonia valisi Septimius Severus'tu. Ren ve Tuna'daki on altı lejyonun desteğine sahip olan Severus, 9 Nisan'da, Viyana yakınlarındaki Carnuntum'da kendisini imparator ilan etti. Ardından Clodius Albinus'la anlaşarak ona *Caesar* unvanını verdi ve büyük bir orduyla Roma'ya hareket etti.

Iulianus gelişmeler karşısında önlem almakta zayıf kaldı. Septimius Severus'u devlet düşmanı ilan etti ve şehir boyunca barikatlar kurdurdu. Roma, düşman topraklarında kalmış kuşatma altındaki bir kaleye benziyordu. Septimius Severus'un İtalya'daki ilerleyişi sırasında Iulianus kontrolü tamamen kaybederek, ilkesizliğini gösterdi. Rakibini saf dışı bırakamayacağını görünce, ortak imparatorluk teklif etti. Senato bu tek-

lifi hemen onayladı, fakat senatörler Iulianus'un kendisini kurtarma umu-
duyla çaresizlik içinde sarayına kapandığını görünce fikirlerini değiştir-
diler.

Ertesi gün, Iulianus'un sonu artık belliydi. Kısa bir süre önce senato
Septimius Severus'u yasal imparator ilan etmiş ve Iulianus'u da ölüm ce-
zasına çarptırmıştı. İnfazı gerçekleştirme görevini alan subay, karşısında
korumaları tarafından bile terk edilmiş, yalnız ve korkmuş bir adam bul-
du. Kılıcını çıkardığında, Iulianus kendini koyvererek "Ne kötülük yap-
tım? Kimi öldürdüm?" diye ağlamaya başladı. Severus'tan merhamet di-
lemek istedi, ama subay hiç kılmılamadı. Iulianus altmış altı gün tahtta
kaldı. Cesedi karısı ve kızına teslim edildi. Via Labica üzerindeki beşinci
miltaşının yakınında, aile arazisine gömüldü.

Cassius Dio 74.16-17

Herodianus 2.12

Scriptores Historiae Augustae, *Iulianus* 7-8

SEPTIMIUS SEVERUS

11 Nisan 145-4 Şubat 211

9 Nisan 193'ten itibaren imparator

Septimius Severus, Didius Iulianus'tan çok farklı birisiydi. Asker kö-
kenliydi ve daha başlangıçta mantık dışı hareketlere tahammül etmeye-
ceğini göstermişti. Genç yaşında doğum yeri Leptis Magna'dan Roma'ya
gelmiş ve Marcus Aurelius tarafından senatoya tanıştırılmıştı. Bundan
sonra imparatorluğun her yerinde birçok devlet görevinde ve askerî gö-
revde bulundu. Kuzey Afrika kökenli karısı ölünce, Syria'daki Emesa
şehrinden ileri gelen bir ailenin kızı olan Iulia Domna ile evlendi. Iulia
Domna kendini göstermek istiyordu; arka planda kalmaya niyeti yoktu.

Septimius Severus'a iki çocuk doğurdu: Bassianus ya da daha iyi bilinen adıyla Caracalla ve Geta.

9 Haziran 193'te, Iulianus'un ölümünden yedi gün sonra, Septimius Severus Roma'ya girdi. Pertinax'ın ölümünden sorumlu tuttuğu askerlere acımadı. Suikastı planlayanlar cezaları infaz edilmeden önce kamplarının etrafında silâhsız geçit yapmaya zorlandı. Geri kalanlar şehirden çıkarıldı. İmparatorun sadık destekçileri onların yerlerini aldı.

Septimius Severus rakipsiz değildi. Doğuda, Pescennius Niger hâlâ imparator olma iddiasından vazgeçmemişti. Syria'dan batıya hareket ederek tahtı ele geçirmek istedi, fakat ilerleyişi Severus'un orduları tarafından durduruldu. Bununla birlikte, imparatorun Niger'i tamamen saf dışı bırakması bir yıldan fazla sürdü. 194 Nisanında, beş yüz yıl kadar önce Büyük İskender'in Pers kralı Dareios'u yendiği Issos ovasında iki taraf karşılaştı. Pescennius Niger Antiokheia'ya doğru kaçtı, fakat yakalanarak başı vuruldu. Ertesi yıl Septimius Severus, Niger'e yardım etmiş olan Parth'lara karşı bir ceza seferine çıktı ve Mezopotamya'nın büyük kısmını Roma topraklarına kattı.

Şimdi tek bir rakip kalmıştı: Britannia valisi Clodius Albinus. 195'in sonlarına doğru Albinus devlet düşmanı ilan edildi. Bunun sebebi belli değildir; belki de Septimius Severus'tan hoşlanmayan senatörler ile aynı saflarda yer alması etkili olmuştur. Karar üzerine Clodius Albinus kendisini imparator ilan ederek Gallia'yı istilâ etti. Başlangıçta bazı başarılar elde etmesine rağmen, 197'de işler tersine döndü. Aynı yıl 19 Şubatta Lyon yakınlarındaki savaşta Albinus yenildi; kaçıp saklandığı evde bulununca intihar etti.

Septimius Severus saltanatı boyunca disiplini elden bırakmadı. Commodus döneminde orduda baş gösteren anarşiyi sona erdirdi. Sadık askerleri hoşgörüsüne sığınabileceklerini, rakipleri de merhamet bekleme-meleri gerektiğini biliyordu. Septimius Severus sadık adamlarıyla birlikte düşmanlarını sistematik olarak öldürdü. İmparatoru, üç yüzyıl önce sayısız siyasî rakibini ve işbirlikçilerini öldüren diktatör Sulla'ya benzetilen hikâyeler bile anlatılıyordu. Kurbanlardan biri, imparatorluk muhafızlarının başına getirdiği Plautianus'tu. Kendisi gibi Leptis Magna'da doğmuş olan Plautinus'un gereğinden fazla güçlendiğini düşünen Septimius Severus, karısı ve oğlu, onu saf dışı ettiler. Öldürdüğü rakiplerinin mallarına el koyarak, orduyu düzenledi ve anısının yaşaması için Roma ve Leptis Magna'da anıtlar diktirdi.

210'da sağlığı birden kötüleşmeye başladığında, Septimius Severus Britannia'daydı. Nispeten genç yaşta Mısır'da yakalandığı çiçek hastalığı

ğından sonra hiçbir zaman çok güçlü olmamıştı. Üstelik gut hastasıydı ve bu yüzden ayaklarında dayanılmaz acılar oluyor, toplum içindeki görevlerini yerine getiremiyordu. 202'de Roma'daki bir zafer geçidi sırasında iki ayağı üzerinde zor durmuş, quadriga'sındaki yerini Caracalla'ya bırakmıştı. Britannia'da ulaşım için sıklıkla tahtirevan kullanmıştı.

Severus'un ölümüyle ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak bizim için zordur, zira antik kaynaklar birtakım konularda birbiriyle çelişmektedir. Anlaşılan, 4 Şubat 211'de Eburacum (York)'da doğal sebeplerle ölmüştür. Cassius Dio'ya göre kısa bir süre önce, uzun zamandan beri tahtta gözü olan oğlu Caracalla'nın düzenlediği bir suikast girişiminden kurtulmuştu. Olay, ordunun ilerleyişi sırasında oldu. Ayaklarındaki ağrıya rağmen, Septimius Severus tahtirevan yerine at sırtında yolculuk etmeyi tercih etmişti. Caracalla arkadan onu takip ediyordu ve bize aktarılanlara göre, kılıcını çıkararak babasına saldırdı, ama diğerleri bağırıp Severus'u uarmaya çalışınca bundan vazgeçti. Bağışmaları duyan Severus arkasını döndü ve bir şey demedi. Ancak daha sonra konuyu açtı. İmparatorluk muhafızlarının kumandanı Papinianus'un da aralarında bulunduğu birkaç güvenilir adamının yanında masanın üzerine bir kılıç koyarak, Caracalla'ya "Eğer gerçekten beni öldürmek istiyorsan, şimdi burada yap. Sen gençsin, ben ise ayakları üzerinde zor duran yaşlı bir adamım. Kendin yapmaya cesaret edemiyorsan, Papinianus her zaman yanında, ona beni öldürmesini emredebilirsin. Muhtemelen istediğin her şeyi yapacaktır, çünkü aslında daha şimdiden imparatorsun" dedi; bundan sonra konuyu kapattı.

İmparatorun son günleri yatakta geçti. Son dakikaya kadar kontrolü elinde tuttu. Porfir bir urne istedi ve kabı yüzüne tutarak "Yakında dünyanın taşıyamadığı bir kişiyi taşıyacaksın" dedi. Ölümünden hemen önce iki oğluna "Aranızda tartışmayın, askerlere ücretlerini ödeyin ve başkalarının söylediklerine sakın aldırmayın" diye öğüt verdi. Son sözleri "Her şeydim ve şimdi hiçbir şey" oldu.

Septimius Severus'un bedeni askerlerin huzurunda yakıldı. Külleri, elinde tuttuğu urneye konarak Roma'da Hadrianus'un anıt mezarına gömüldü.

Cassius Dio 77.14-17

Herodianus 3.15

Scriptores Historiae Augustae, *Severus* 22-24

GETA

7 Mart 189-Aralığın sonu 211
4 Şubat 211'den itibaren imparator

Ölümünden kısa bir süre önce Septimius Severus imparatorluğu iki oğlunun birlikte yönetmesine karar vermişti, fakat pratikte bu yürümedi; zira Caracalla daha başta dizginleri eline aldı. Kardeşi Geta'nın da kendisi gibi Augustus unvanının taşınmasına ve tahtın yasal varisi olmasına rağmen, herkes büyük kardeşin inisiyatifi elinde tuttuğunu biliyordu. Daha yedi yaşında bir çocukken, Septimius Severus onu imparatorluk için yetiştirmeye başlamıştı. Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius gibi imparatorlarla olan bağına vurgulamak için, adını Marcus Aurelius Antoninus koymuştu. Fakat bu isim yerine, sıkça giydiği bir Gallia mantosu dolayısıyla (*caracalla*) Caracalla olarak anılmıştır.

Caracalla ordunun güvenini kazanmış, Geta ise güçlü annesi Iulia Domna ve bazı ileri gelen senatörlerin desteğini arkasına almıştı. Kardeşler sarayın ayrı kesimlerinde kalıyor ve birbirlerine orada yokmuş gibi davranıyorlardı. Önemli kişilerin sempatisini kazanabilmek için türlü oyunlar oynuyorlardı. Sonunda imparatorluğu ikiye bölmeye karar verdiler. Geta başkentini Antiokheia'ya taşıyacak, Caracalla da Roma'da kalacaktı. Fakat bu plan asla hayata geçmedi, çünkü Caracalla fikrini değiştirerek Geta'yı öldürmeye karar verdi.

Suikast 26 Aralık 211'de gerçekleşti. Caracalla aslında kardeşinden daha önce, her yıl yapılan Saturnalia festivalinde kurtulmak istemişti, fakat ikisi arasındaki düşmanlığı bilenler vardı ve Geta festivale korumalarıyla birlikte gelmişti. Yine de Caracalla vazgeçmedi. Anneleri, kardeşlerin arasındaki buzları eritmek için onları evine çağırdığında, ikisi de silâhsız ve korumasız geldi. Ama Caracalla önlemini almıştı ve pusuda bekleyen bir *centuria*'sı vardı. Yoldan geçerken saldırdılar; Geta annesine

* Yüz kişiden oluşan birlik (ç.n.).

kaçıp sarılarak boş yere teselli aradı. Annesinin kucağında hançerlenen Geta, “Anne yardım et, ölüyorum” diye inleyerek can verdi. Oğlunun kanına bulanmış bir annenin görüntüsü oldukça dokunaklı ve hazin olmalıydı. Fakat Iulia Domna ne yalnızken ne de insan içinde ağlayabiliyordu; Caracalla imparator olmuştu ve her hareketini izliyordu.

Cassius Dio 78.2
Herodianus 4.4

CARACALLA

4 Nisan 188-8 Nisan 217

4 Şubat 211’den itibaren imparator

Geta’nın öldürüldüğü gün Caracalla ordu kampına gitti ve bir suikast teşebbüsünden kurtulmuş gibi davrandı. Askerlere ücretlerini arttıracak sözünü verdi. Bu sırada Roma halkı zor durumdaydı. Caracalla Roma’da Geta’nın birçok karkadaşı olduğunu biliyordu ve büyük bir katliam için emir verdi. 212’nin ilk aylarında, aralarında senatörlerin de bulunduğu yirmi bin kişi ortadan kayboldu. İmparator ve senato arasındaki ilişki giderek bozuldu. Aynı yıl, düşmanlarıyla işini bitirdikten sonra, halkı kazanmak için daha sonra ünlenecek hamamları yaptırdı. İyice bürokrasiye gömülmüş imparatorluğu daha kolay yönetebilmek ve gelirleri arttırabilmek amacıyla tarih kitaplarına *Constitutio Antoniniana* olarak geçen kanunu yürürlüğe sokarak, imparatorluk toprakları üzerindeki bütün özgür erkekleri Roma vatandaşı yaptı. Bunlar, sadece dökülen kanlarla hatırlanacak olan bir dönemin birkaç parlak başarisıydı.

213’te Caracalla Roma’dan ayrıldı. Gallia ve Germania’yı ziyaret ettikten sonra, 213-214 kışında kısa bir süre Roma’da kaldı ve ardından doğuya yöneldi. Bir daha Roma’yı göremeyecekti. Yolculuğu sırasında

uğradığı Thrakia'da, Büyük İskender'e karşı duyduğu ilgi daha da arttı ve giderek kendini onunla özleştirmeye başladı. Fırsat buldukça İskender'in gittiği yerleri ziyaret ediyor, kendisi ve ilâhının birlikte portrelerini yaptırıyordu. 215-216 kışındaki İskenderiye ziyaretinde yine zalimliğini göstererek binlerce insanı öldürttü. Bunun sebebi, imparatorluğun doğu sınırını sürekli tehdit eden Parth'larla eski hesapları kapatmaktı. Bu sırada Parth tahtına göz diken iki rakibin mücadelesinden yararlanan Roma ordusu Fırat'ı geçti.

8 Nisan 217'de Caracalla'nın fırtınalı hayatı kendisinin bile hayal edemeyeceği biçimde sona erdi. Fırat'ın doğusundaki Edessa (Şanlıurfa)'da konaklayan ordu yeni seferler için hazırlık yapıyordu. Caracalla düşmanlarının olduğunu biliyor ve her zaman etrafında kâhinler ve astrologlar bulunduruyordu. Onların dediklerine güvenerek, tehlikeli gördükleri kişileri idam ediyordu. Kuşkuculuğu o kadar ileri gitti ki, Roma *praefectus*'u Materianus'a mektup yazarak, kâhinlere geleceğini sormasını istedi. Gelen yanıt, her zaman yanında bulunan imparatorluk muhafızlarının başı Macrinus'a dikkat etmesi yönündeydi. Büyük bir şans eseri, Macrinus mektubu yolda ele geçirdi. Eğer çabuk hareket etmezse sonunun geleceğini anlamıştı. Kısa süre önce kardeşi Caracalla tarafından öldürülmüş ve kendisi de korkaklıkla suçlanmış bir *centurio* olan Martialis'i de kendi yanına çekti.

Macrinus ve Martialis uygun zamanı kolladılar. Böyle bir fırsat 8 Nisan 217'de karşılırlarına çıktı. Caracalla, Martialis'in de aralarında bulunduğu birkaç süvari ile birlikte yakındaki Carrhae'da Selene Tapınağı'nda kurban sunmak için yola çıktı. Yolda tuvalet ihtiyacı için durdu; atından indi ve tek başına uzaklaştı. Yanında sadece belli bir mesafeden onu takip eden bir koruma vardı. Caracalla işini görürken, Martialis söyleyecek önemli bir şeyi varmış gibi imparatora doğru koştu. Caracalla ona döndü ve o esnada Martialis hançerini köprücük kemiğinin hemen altına, muhtemelen kalbine yakın bir noktaya sapladı, zira Caracalla hemen can verdi. Martialis kaçtı, ama mızrakların hedefi olmaktan kurtulamadı.

Macrinus hemen durumu kontrolü altına aldı. Martialis ölmüştü ve kimse suikastın arkasında kendisinin olduğunu bilmiyordu. Herkes Martialis'in intikam almak istediğini düşündü. Ordu olayın geçtiği yere geldiğinde, Macrinus'u imparatorun cansız vücudu önünde eğilmiş ağlar-ken buldu. Caracalla odun yığınının üzerine koyularak yakıldı. Kalıntıları bir urne içinde Antiokheia'da bulunan annesine gönderildi. İki oğlu da vahşice öldürülen bir anne için bu çok büyük bir acıydı. Herodianus'a göre, Caracalla'nın ölüm haberini alınca intihar etti. Cassius Dio ise ilk

önce iktidarı ele geçirmeye çalıştığını ileri sürmektedir. Antiokheia'yı terk etmesi istendiğinde, yemeyi ve içmeyi redderek trajik bir şekilde ölmüştür.

Cassius Dio 79.5-6

Herodianus 4.13

Scriptores Historiae Augustae, *Antoninus Caracalla* 7

MACRINUS

Yakl. 165-Haziran/Temmuz 218

11 Nisan 217-8 Haziran 218 arasında imparator

Caracalla'nın ölümünden üç gün sonra, doğu orduları Macrinus'u imparator ilan ettiler. Macrinus böylece senatör olmadan tahta geçen ilk imparatorunvanını kazandı. Macrinus Mauretania'dandı ve Septimius Severus zamanında bürokraside yükselerek, Caracalla tarafından imparatorluk muhafızlarının başına getirilmişti.

Saltanatının ilk gününden itibaren, Macrinus'un aldığı kararlarda şansı yaver gitmedi. Parth kralı Artabanus'la bir anlaşmaya varmak istedi. Fakat Artabanus konuşmaya hazırmış gibi davranıp, ordusunu harekete geçirdi ve Romalıları yendi. Macrinus ancak Parth'lara yüksek miktarda paralar ödeyerek durumu kurtarabildi. Bu sırada, Roma'da büyük bir yangın ve su baskınları Colosseum ve Forum'da ciddi hasara yol açmış, imparatorun başkente dönmemesi halk arasında öfkeye neden olmuştu. En kötüsü de, genç askerlere az ücret vermesi yüzünden orduyla arasının açılması oldu.

Macrinus'a karşı bir ayaklanmanın başlaması an meselesiydi artık. İlk girişiminde bulunan, Iulia Domna'nın kardeşi Iulia Maesa oldu. Kız kardeşi gibi o da aktif bir kadındı. On dört yaşındaki torunu Avitus'u ya da daha iyi bilinen adıyla Heliogabalus'u öne çıkardı. Macrinus durumu lehine çevirmeye çalıştıysa da, kendisine bağlı kalan az sayıdaki asker 8 Haziran 218'de Heliogabalus tarafından yenilgiye uğratıldı. Savaştan önce, Macrinus daha on yaşına bile basmamış oğlu Diadumenianus'u varisi ilan etmişti. Savaşın ardından, imparator, Diadumenianus'u yardım sağlamak için Parth'lara elçi olarak gönderdi; kendisi de Roma'ya kaçtı.

Macrinus her şeyin bittiğini anlamış olmalıydı. Herodianus ve Cas-

sius Dio imparatorun nasıl küçük düşürücü bir biçimde kaçmak zorunda kaldığını detaylı olarak anlatır. İmparatorluk alâmetleri taşıyan mantosunu çıkardı ve tanınmamak için sakalını kesti. Heliogabalus'un peşine taktığı adamları atlatmak için, avdan kaçan bir hayvan gibi Kilikia, Kappadokia, Galatia ve Bithynia'dan geçti. Fakat Bithynia'daki Khalke-don'da tanındı ve yakalanarak düşmanlarına teslim edildi. Kappadoki-a'da, oğlunun doğu sınırındaki Zeugma'da ele geçirildiğini ve öldürüldüğünü öğrendi. Bunu duyduktan sonra, kendini kaybettiği bir an arabadan atladı, fakat sadece kırk bir omuzla kurtuldu. Kısa süre sonra da Antiokheia'nın dışında bir *centurio* tarafından öldürüldü. Ölene kadar on dört ay boyunca tahtta kalmıştı.

Cassius Dio 79.39-40

Herodianus 5.4

Scriptores Historiae Augustae, *Macrinus* 10, 15

HELIOGABALUS

Antoninus olarak da bilinir

Yakl. 203/204-11 Mart 222

16 Mayıs 218'den itibaren imparator

Macrinus ölmüştü ve tahta hemen Avitus/Heliogabalus geçti. Heliogabalus'un genç yaşta imparator olması, annesi Iulia Soaemias'ın çabaları sonucuydu. Iulia Soaemias, Iulia Maesa'nın kızıydı ve her iki kadın da imparatorun aile içinden çıkmasını istiyordu; genç Heliogabalus bu açıdan bir avantajdı. Doğudaki ordular Heliogabalus'u imparator olarak kabul etti. Ordudan çekinen senatonun da bu kararı onaylamaktan başka çaresi yoktu. Ne var ki, Iulia Soaemias ve annesi genç imparatoru pek tanımamıştı. Heliogabalus'un başa geçmesiyle, Caligula, Commodus ve Caracalla gibi çılgın imparatorlar zincirine yeni bir halka daha eklenecekti.

İmparator, Caracalla'nın oğlu olduğunu belirtmek için Antoninus unvanını aldı, ama tarihe, Emesa'da baş rahipliğini yaptığı Sami tanrısı Elagabal (Baal)'a ithafen Heliogabalus ismiyle geçti. Saltanatının başından beri yaptığı her şey, kendine duyulan güveni yok etmekten başka bir işe yaramadı. 218/219 kışında, Roma dönüşünde Nikomedia'da konaklar-ken, kendini Roma İmparatorluğu'na barış ve düzen getirecek dinî bir li-

der gibi tanıttı. Fakat bu Romalıların özellikle duymak istedikleri bir müjde değildi. İmparatorun yeni fikirleri pek ilgilerini çekmiyordu. Heliogabalus'un Emesa'daki tapınaktan Roma'ya getirttiği siyah taş halkta sadece hoşnutsuzluk uyandırdı. Palatinus'ta tanrı Elagabal'a bir tapınak yaptırıp, senatörleri de kendisinin bir baş rahip olarak siyah taşla nasıl ibadet ettiğini seyretmek zorunda bırakması yeterince kötüydü. Ama Elagabal'ı Roma'nın baş tanrısı Iuppiter'den üstün görmeye başlayınca bardağı taşırmış oldu.

Özel hayatında daha da ileri gitti. Üç kadın ve bir erkekle evlendi; hem kadın hem de erkek birçok sevgilisi vardı. Bir Vesta rahibesi ile evlenmek istemesi ise Romalıları iyice kızdırdı. Vesta rahibeleri saflık ve namusun simgesi sayılıyordu; bekâretlerine karşı yapılacak bir hareket Romalıların dinine karşı yapılmış olurdu.

Heliogabalus sefahat içinde yaşamaya devam ederken, imparatorluk annesi ve büyük annesi tarafından idare ediliyordu. Fakat imparatorun garip hareketleri yüzünden iki kadının arası açıldı. Iulia Maesa torununa karşı bir isyanın çıkacağını fark etmişti. Bu yüzden Heliogabalus'dan uzaklaşarak, daha sonra Severus Alexander adının alacak Alexianus'u desteklemeye başladı. Alexianus sadece on üç yaşındaydı ve Heliogabalus kuzenini *Caesar* olarak kabul etmek zorunda kaldı. 26 Haziran 221'de imparator Alexianus'u evlat edindi, fakat dengesiz Heliogabalus ile mütevazı Severus Alexander arasında uyumlu bir işbirliğinden söz etmek zordu; birisinin kenara çekilmesi gerekiyordu.

Heliogabalus vahşi bir ölümle karşılaşacağını biliyordu. Bunu bir zamanlar Syria'lı rahiplerden öğrenmişti. Bu yüzden, sarayın her köşesinde eflatun ya da saten ilmekler, altın kılıçlar ve mücevher kakmalı zehir şişeleri bulunduruyordu. Üstelik kendisini atabileceği yüksek bir kule inşa ettirmiş, yere de kıymetli taşlarla süslenmiş altın varaklar serdirmişti. Birkaç arkadaşına sonunun gösterişli ve zengin olacağını söyledi, ama fena halde yanılmıştı.

222 baharında, durum imparatorun aleyhine döndü. Heliogabalus annesiyle birlikte Severus Alexander'den kurtulmak istedi, ama büyük annesi torununu iyi koruyordu. Bunun üzerine Heliogabalus, Severus Alexander'in çok hasta olduğu ve ölüm döşğinde yattığı söylentisini yaydı. İmparatorluk muhafızları buna inanmayarak kuzenini görmek istediler. Heliogabalus'un isteklerini kabul etmekten başka çaresi yoktu. Annesi ve Severus Alexander'le birlikte askerlerin kampına götürüldüğünde kendisini oldukça rahatsız hissetmişti muhtemelen. Severus Alexander tezahüratlarla karşılanırken, Heliogabalus yuhalanıp alay konu-

su oldu. Buna sinirlendi ve gece boyunca askerlere bağırıp çağırdı, ama kimse onun ne düşündüğüyle ilgilenmiyordu artık.

Sabahadogru Heliogabalus olaylar üzerindeki hâkimiyetini tamamen kaybetmeye başladı. Askerler giderek bastırıyordu; imparatorun sığındığı kamp tapınağını yakıp yıkma noktasındaydılar. İmparator ise bir tabuta saklanarak kamptan çıkmaya çalıştı, ama askerler merhamet göstermedi. Tapınağa girdiler ve on sekiz yaşındaki imparatoru annesinin kolları arasında buldular. Her ikisi de kılıçtan geçirildi. *Historia Augusta*'nın yazarı ise farklı bir son aktarmaktadır: Heliogabalus bir tuvalete saklanmış, fakat askerler tarafından oradan çıkartılarak öldürülmüştür. İmparator ve annesinin cansız bedenleri şehirde gururla taşındı ve acımasızca hırpalanarak Tiber'e açılan bir kanalizasyona bırakıldı. Ama borular çok dar olduğundan, sonunda cesetler taşlara bağlanarak bir köprüden atıldı. Heliogabalus'tan o kadar nefret ediliyordu ki, askerler cesedinin su yüzüne çıkma riskini böyle engelleyip, onu gömmek zorunda kalmaktan kurtuldular.

Cassius Dio 80.19-21

Herodianus 5.8

Scriptores Historiae Augustae, *Antoninus Heliogabalus* 15-18, 33

SEVERUS ALEXANDER

1 Ekim 208-Şubat/Mart 235

13 Mart 222'den itibaren imparator

Senato Heliogabalus'tan kurtulduğuna öyle memnun olmuştu ki, Severus Alexander'e sadece imparator değil, aynı zamanda *Pater patriae* ("ülkenin babası") unvanı da bahşedildi. Tıpkı kendisinden önceki Heliogabalus gibi, o da tahta çıktığında sadece on dört yaşındaydı ve yine onun gibi baskın bir annenin, yanından hiç ayrılmayan Iulia Mamaea'nın

gölgesinde yaşadı. Iulia Mamaea oğlunun her istediğini yerine getiriyordu. Oğlunun alçakgönüllüğü ve uysallığı, annesinin döneme damgasını vurmasını sağlamıştır. Severus Alexander'in üzerinde etkisi olanlar, önce annesine cevap vermek zorunda olduklarını biliyorlardı. Bunun dışındaki tek kişi, imparatorun eski bir *patricius* ailesinden gelen karısı Orbianna'ydı. Severus Alexander ona *Augusta* unvanı verdiğinde Iulia Mamaea'nın kıskançlığı daha da arttı ve onu sürgüne gönderip, babasıyla birlikte öldürttü.

Severus Alexander'in işgüzar annesi, onun askerler arasında sevilen biri olmasına bile engel oluyordu. Alexander bir asker değildi ve askerliğe de özel bir ilgisi yoktu. İmparatorluğun doğu sınırında ise Pers tehdidi baş göstermişti. Kral Ardaşir yönetimindeki Persler 230'da Mezopotamya'yı istilâ etmiş ve şimdi de Syria'yı tehdide başlamışlardı. Severus Alexander'in karşılık vermekte geç kalması orduda huzursuzluk yaratmıştı. Alexander durumdan hoşnut olmayan askerlerin imparator ilan ettiği rakipleriyle uğraşmak zorunda kaldı. Bu yüzden 232'ye kadar Perslerle ilgilenemedi. O yıl çıktığı sefer sonunda Ardaşir geri çekildi ve doğu sınırında durum eski hâline döndü.

Severus Alexander'in nefes almak için vakti yoktu. Roma'ya yeni dönmüştü ki, 25 Eylülde, Perslere karşı kazandığı "zafer" şerefine yapılan geçit sırasında Ren sınırında ciddi sorunlar çıktığını haber aldı. German kabileleri Ren'i geçmiş, kargaşa yaratıyordu. 235'de Severus Alexander düşmanla savaş alanında karşılaşmaya niyetliymiş gibi görünüyordu, fakat askerlerin onaylamamasına rağmen Germanleri satın aldı. Üstelik ordunun ücretlerde artış istemesini kulak ardı ederek onlara yabancılaştı.

Severus Alexander, askerlerinin her zaman ona sadık kalacağını düşünmüştü. Hayatının tehlikede olduğunu gösteren kehanetlere aldırma-
dı. Fakat olaylar onun istediği gibi gelişmedi. 235 baharının başlarında ordu Mainz yakınlarında iki yerde geçici kamp kurmuştu. Kamplardan birindeki askerler Severus Alexander'e baş kaldırdı ve generalleri Maximinus'u yeni imparator ilan ettiler. Maximinus Thrakia kökenli bir taşralıydı. Kısa ve yapmacık bir tereddütten sonra teklifi kabul etti ve hemen harekete geçti. Ordusunun başında Severus Alexander'in kaldığı kampa gitti. Kampta aynı zamanda imparatorun annesi vardı. Darbe girişimini haber almış olan Severus Alexander, panik hâlinde çadırından çıkmış, ağlamaya ve titremeye başlamıştı. Maximinus'u sadakatsizlikle ve yaptıklarına nankörlük etmekle, askerleri de kendisine olan bağlılık yeminlerini bozmakla suçluyordu.

Bir an için kendi kampındaki askerler onu destekleyecek gibi göründü. Fakat ertesi gün Maximinus'un kuvvetlerinin gelişini haber veren kalın bir toz bulutu ufukta görününce, onlar da imparatoru terk etti. Boş hazine ve düşük ücretlerin sebebi olarak annesi Iulia Mamaea'yı suçladılar. Askerleri Maximinus'a katılınca, Severus Alexander çadırına çekilerek kaçınılmaz sonunu beklemeye başladı. Annesine sarılarak her şeyin onun suçu olduğunu tekrar edip durdu. Kısa süre sonra ana-oğul bulunarak öldürüldü.

Severus Alexander'in ölümüyle birlikte yaklaşık kırk yıl süren Afrikalı ve Suriyeli imparatorlar dönemi kapanmış oldu. Alexander'in cesedi Roma'ya getirildi ve muhteşem bir mezara defnedildi. Hatta üç yıl sonra senato kararıyla tanrılaştırıldı. Aslında bu pek de şaşırtıcı değildi. Severus Alexander düşünceli, Roma geleneklerine bağlı bir imparatordu; tek hatası annesinin sözünden dışarı çıkamamasıydı.

Herodianus 6.8-9

Scriptores Historiae Augustae, *Alexander Severus* 60-62

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 24

Eutropius 6.2

Asker İmparatorlar

Maximinus Thrax üçüncü yüzyıla damgasını vuran bir imparator olmuştur. Kariyer yapmış bir askerdi ve senatoya herhangi bir bağlılığı yoktu. Saltanatı, Roma İmparatorluğu'nda o zamana dek bir şekilde ört bas edilmiş zayıflıkların su yüzüne çıktığı bir dönemin başlangıcıdır. Ordular ücretler yüzünden sürekli huzursuzluk çıkarmış ve neredeyse her lejyon kendi komutanını imparator ilan etmiştir. Aynı zamanda şiddetin doruğa çıktığı bir dönemdir. Bir tanesi hariç bütün asker imparatorların sonu vahşice öldürülmek olmuştur, ama hiçbiri çöküşü durduramamıştır. İmparatorluk giderek siyasî, askerî, ekonomik ve malî sorunlarla dolu bir batağın içine sürüklenmiştir.

Olayların bu hâle gelmesine nasıl izin verildiği; istikrarın, ilk iki yüzyılda koruyan bir imparatorluğun nasıl olup da sadece elli yıl içinde bu kadar gerilediği gibi sorular sıkça sorulur. Bugüne kadar üçüncü yüzyıldaki krizin nedenlerine dair genel kabul görmüş bir açıklama getirilememiştir. Sorunların karmaşıklığı göz önüne alındığında, bu pek de şaşırtıcı değildir. Birbirinden çok farklı nedenler öne sürülmüştür: İmparatorlukta yaşanan refahın vatandaşların ahlakî değerlerini bozması, eski Roma erdemlerinin kayboluşu, Pers ve German istilâları sonucu azalan nüfus, iç savaşlar, devletin malî politikadaki beceriksizliği, ordu beslemenin getirdiği yüksek maliyet, orduların desteğine güvenen şehir burjuvazisi ile taşralılar arasındaki uçurumun büyümesi ve Romalıların nüfusu arttırmadaki yetersizliği...

Son birkaç onyıldan beri süren bilimsel tartışmaların açıkça gösterdiği bir şey vardır ki, o da yukarıda bahsedilen nedenlerden hiçbirinin tek başına krizde etkili olmadığıdır. Birbiriyle etkileşen çeşitli faktörle-

rin birleşimi söz konusudur ve birçok bilim adamına göre sınırlardaki durumun kötüleşmesi de katalizör görevi görmüştür.

Zengin Roma İmparatorluğu'nun cazibesine kapılan barbar kabileler üçüncü yüzyıl boyunca sınırları geçmeye çalıştılar: Güney Almanya'dan Alamanni, Macaristan'dan Vandallar, Güney Rusya'dan Gotlar, doğu sınırından Persler ve Afrika eyaletlerinin güney sınırlarından çeşitli göçebe kavimler... Özellikle Gotlar ve Persler düzenli bir şekilde imparatorluğun içlerine doğru sızabilmiştir.

Ordu istilâcılarla mücadelede başarı gösterememesine rağmen, askerlerin durumunda bir değişiklik olmadı. İmparatorlar Roma'nın varolması için iyi işleyen bir orduya gereksinim olduğunun farkındaydı. Fakat aynı zamanda, kendi durumlarının askerlerin gücüne ve sadakatine bağlı olduğunu biliyorlardı. Ücret artışı, ordu kamplarındaki yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve sivil hayatta kariyer şansı, imparatorların ordunun desteğini kazanmak için verdikleri sözlerdi.

Buna rağmen, Roma İmparatorluğu'nun merkezî bölgelerinde asker alımları yetersizdi ve devlet, yaşam standartlarının düşük olduğu ve istilâ tehlikesine açık sınır bölgelerindeki "barbarları" artan sayılarla orduya dahil etmeye başladı. Sonuçta, ordu yozlaşmaya ve Roma'da ulusal bütünlük bozulmaya başladı. Askerler imparatorlar için vazgeçilmez olduklarını biliyor ve ona göre davranıyorlardı. Ciddi malî taleplerde bulunuyorlar ve istekleri karşılanmadığı takdirde tahtarakip çıkarmakta hiç tereddüt etmiyorlardı.

Ordu beslemenin getirdiği yüksek maliyet ekonomik gelişmeyi yavaşlattı; üretim ve ticaret geriledi. Bunun sonucunda, az sayıda insan ağır bir malî yükün altına girmiş ve vergi kaçırmanın yolu açılmıştır. Vergilerin ödenmesini sağlamak için, vatandaşlardan gerektiğinde zor kullanarak vergi toplayacak bir devlet hizmeti devreye sokuldu. Fakat bu işle uğraşan memurlar da yolsuzluklara bulaştığından sistem işe yaramadı; devamlı olarak para kıtlığı çekilmekteydi.

Bunun önüne geçebilmek için devlet yüksek miktarlarda yeni para basmaya başladı. Yeni sikkeler eskilere göre daha az gümüş içeriyordu ve dolayısıyla değerleri düşük olduğu için halk tarafından fazla kabul görmedi. Enflasyonun çok yükseklerdeseyretmesi yüzünden paranın değerine olan güven tamamen yitirilmişti.

İmparatorluk içindeki vergi mükelleflerinin durumu gittikçe kötüleşmekteydi. Hepsi ağır malî yükümlülüklerden kaçmanın yolunu arıyordu. Birçok bölgede insanlar, paradan vazgeçip takas yöntemine dönmüştü. Devletin vatandaşları daha sıkı denetlemek ve para dolaşımını

arttırmak amacıyla başlattığı devalüasyon çabaları da geri tepti. Gelir elde etmek için, şehirlerin ileri gelenleri, şehirlerindeki açıkları kendi ceplerinden ödemekle sorumlu tutuldular. Ancak birçoğu bundan kurtulmak için şehirleri terk ederek, kendilerine ait çiftliklerde bir çeşit özel ekonomi oluşturdular. Bunlar vergi tahsildarlarının yetki alanı dışında kalıyordu ve sonuç olarak şehirler yoksullaştı, iş olanakları azaldı. Durum özellikle aşağı tabakalar için bir felaketti. Küçük çiftçiler de çöküşten paylarını aldılar. Tarımdan para kazanamadıklarından dolayı, büyük çiftlik sahiplerinin yanında kiracı çiftçi olarak çalışmaya başladılar. Bu çiftliklerde daha iyi şartlar yoktu, ama en azından ekonomik ve sosyal güvence altındaydılar. Dolayısıyla, üçüncü yüzyıl umudunu yitirmiş eski çiftçilerden meydana gelen büyük çetelerin kırsalda kol gezdiği bir dönem olmuştur.

I. GORDIANUS

158/159-20 Ocak 238

238 Ocağının başından itibaren imparator

II. GORDIANUS

192-20 Ocak 238

238 Ocağının başından itibaren imparator

Antik tarihçiler, asker imparatorların ilki olan Maximinus Thrax'ın aşağı tabakalardan geldiğini söyler. Ailesinin Thrakia'nın bir köyünde çiftçilikle uğraştığı ve kendisinin de bir süre çobanlıkla hayatını kazandığı bize aktarılanlar arasındadır. Boyunun uzunluğu ve inanılmaz fizikî kuvveti alay konusu olmuştur. *Historia Augusta*'nın şüphesiz abartılı tasvirine göre, Maximinus iki buçuk metreden daha uzundu. Parmakları o kadar kalındı ki, karısının bileziklerini yüzük diye kullanıyordu. Ağır yüklerle dolu bir arabayı koşum hayvanları olmaksızın çektiği söyleniyordu. Kısacası, imparatorun fiziksel yetenekleri neredeyse sınırsızdı.

Oğluna *Caesar* unvanı verilmesi ve ölen karısının tanrılaştırılması Maximinus'a güvende olduğunu düşündürmüştü belki, ama aslında hiçbir zaman güvende değildi. Senato tahta çıkışını gönülsüzce kabul etmiş,

fakat çok geçmeden bazı senatörlerin de karıştığı komplolar düzenlenmeye başlamıştı. Bunlar engellendi ve Maximinus Germenleri geri püs-kürtecek ve sınırları güven altına alacak kadar zaman bulabildi. Sınırlardaki bu seferler çok pahalıya mâl olmuştu ve ardından kaçınılmaz olarak vergi zammı geldi. Ama, imparatorun popülerliğine gölge düşüren ne vergi gelirlerinden aslan payını alan senatörler, ne atlı sınıfı ne de eyalet yöneticileriydi.

238 yılının ilk günlerinde durum daha da karmaşık bir hâl aldı. Kuzey Afrika'da halk yüksek vergiler yüzünden baş kaldırdı ve seksen ya-şındaki eyalet valisi prokonsül Gordianus'u imparator ilan ettiler. Sena-to bu kararı hemen kabul etti. Sonuçta Gordianus onlardan biriydi; Ma-ximinus gibi taşralı değildi. Kendi adını taşıyan oğlu ile birlikte Maximi-nus'a savaş açtı. Fakat baba ve oğulun planları yolunda gitmedi, çünkü yetişmiş askerlerden oluşan bir ordu toplayamadılar. Maximinus'a sadık olan Numidia valisi Capellianus üzerlerine yürüdüğünde, sadece sopa-lar, bıçaklar ve lobutlara sahip, alelacele toplanmış bir ordunun hiç şansı yoktu. II. Gordianus savaş sırasında öldü, cesedi bulunamadı. Yaşı yü-zünden savaşa katılmayan babası, kötü haberi duyunca odasına çekildi ve kemeriyle kendini astı. Baba ve oğulun ortak imparatorluğu sadece birkaç hafta sürmüştü.

Herodianus 7.9

Scriptores Historiae Augustae, *İki Maximus*, 23-24

MAXIMINUS THRAX

171/173-Nisan 238

Şubat/Mart 235'ten itibaren imparator

Senatörler panik içindeydi. Maximinus'un er ya da geç İtalya'ya dö-neceğini ve merhamet dilemelerinin boşuna olduğunu biliyorlardı. Ara-larından Balbinus ve Pupienus adlı iki eski ve yaşlı konsülü seçerek im-parator ilan ettiler.

Yeni seçilen imparatorlarla İtalya'ya ilerleyen Maximinus arasında karşılaşma kaçınılmazdı. Fakat işler bu kadar ileri gitmeden önce, Maxi-minus'un gücünü yitirmeye başladığını gösteren kötü bir olay meydana geldi. İmparator, ordunun dinlenmesi ve Alpleri geçtikten sonra erzak

temin etmek için Aquileia'da konaklamak istedi, ama şehir kapılarını ona kapadı. Maximinus şehri kuşatmak istediye de, şehir sakinleri inatla di-
rendi. Ordunun erzakı azalmaya, moraller bozulmaya başladı. Kampları
Roma yakınındaki Alba'da bulunan İkinci Parth Lejyonu duruma isyan
ederek imparatoru öldürmeye karar verdi. Gün ortasında savaşa ara ve-
rildiği sırada, lejyonlardaki asi askerler imparatorun çadırına gelerek san-
caklar üzerindeki resimlerini yırttılar. İlginçtir ki, onlara Maximinus'un
korumaları da eşlik ediyordu. Onlar da askerler gibi İtalya kökenliydi-
ler ve kendi yurdunda nefret edilen bir imparatoru koruduklarını fark et-
mişlerdi. Gürültüleri duyan Maximinus ve oğlu askerleri yatıştırmaya
çalıştılar. Fakat hepsi imparatorun söylediklerine kayıtsız kaldı ve onu
öldürdüler. Maximinus ile oğlunun cesetleri kampın ortasına getirilerek
hırpalandı ve bir çöp gibi terk edildi; başları da Roma'ya gönderildi.

Herodianus 8.5-6

Scriptores Historiae Augustae, *İki Maximus* 23-24

PUPIENUS

Yakl. 164-238 Mayısının başı
Ocak 238'den itibaren imparator

BALBINUS

?-238 Mayısının başı
238 Ocağının sonundan itibaren imparator

Maximinus'un ölümü hiçbir şeyi çözmemişti. Her ne kadar saltanat-
ları sırasında basılmış sikkeler üzerinde aralarındaki uyuma dair gönder-
meler görölse de, Pupienus ve Balbinus uyumdan uzaktı. İkisi de birbi-
rinden nefret ediyor ve imparatorluğa tek başına sahip olmak istiyordu.
Orduyla, özellikle de imparatorluk muhafızlarıyla araları hiçbir zaman
iyi olmadı. Askerler, imparatorların Germen korumaları kendilerinden
daha ön planda tutmasından dolayı rahatsızlardı. Capitolinus festivalin-

de işler iyice kötüleşti. Mevkilerini kaybedeceklerini düşünen muhafız alayı askerleri, imparatorları öldürmek amacıyla saraya yürümeye başladı. Son saatlerinde bile Pupienus ve Balbinus isyancılarla nasıl baş edecekleri konusunda anlaşılamadılar. Pupienus Germen korumaları üzerlerine sürmeyi önermiş, Balbinus ise bunun Pupienus'un kendisini ortadan kaldırmak için düzenlediği bir oyun olduğunu düşünerek ona karşı çıkmıştı.

İkisi tartışırken, askerler saraya saldırıyorlardı. İmparatorları yakaladılar, saçlarından sürüklediler, tekmelediler, vurdular, yumruk attılar ve hançerlediler; ölümlerinin uzun sürmesi ve acı çekmeleri için ellerinden geleni yaptılar. Ne zaman ki Germen korumalar olanların farkına varıp saldırıya geçmeye hazırlandılar, imparatorlar öldürüldü. Fena hâlde hırpalanmış vücutları sokakta bırakıldı. Askerler I. Gordianus'un on üç yaşındaki torunu III. Gordianus'u imparator ilan ettiler ve yeni imparatorla birlikte kamplarına çekildiler. Germen korumalar daha ileri gitmemeye karar verdi.

Herodianus 8.8

Scriptores Historiae Augustae, *Maximus ve Balbinus* 13-14

III. GORDIANUS

20 Ocak 225-Şubat 244

Ocak/Şubat 238'den itibaren imparator

III. Gordianus senato, halk ve askerlerin onayını almıştı. İmparator, tahta çıkışından hemen sonra imparatorluk muhafızlarının başına getirdiği Timesitheus gibi bir danışmanı olduğu için şanslıydı. Yaklaşık altı yıllık saltanatı, kendisinden önceki ve sonraki yıllara nispeten oldukça sakin geçti. Karşılaştığı başlıca sorun, babası Ardaşir'in yerine geçen Pers kralı Şapur'du. Şapur sınırı geçerek Roma topraklarını işgal etti, ama

243'te Roma ordusu tarafından Rhesania Savaşı'nda (Kuzey Mezopotamya'da) yenilgiye uğratıldı.

Aynı yıl, Pers seferini o zamana kadar yönetmiş olan Timesitheus öldü. Yerini Philippus Arabs olarak bilinen Philippus aldı. Bu, Gordianus için sonun başlangıcıydı.

Çevresindeki herkes Philippus'un tahtta gözü olduğunu biliyordu. Gordianus'u gözden düşürmek için her çeşit hikâyeyi uyduruyor ve insanlar da ona inanıyordu. Tahıl teslimatında sıkıntı yaşayan Fırat yakınındaki Ktesiphon'da ordu, Philippus'un uydurduğu haberlere inanmış ve Gordianus'un taht için yetersiz olduğunu, imparatorluğu yönetmek için güçlü birisinin gerektiğini savunmaya başlamıştı. Sonuçta Philippus kendisini ortak imparator olarak kabul ettirmeyi başardı. Gordianus kendisini savunmaya çekilmiş hâlde buldu ve bütün yetkilerini teker teker Philippus'a vermek zorunda kaldı. Artık durum kendisi için katlanılmaz bir hâl almıştı. Bir kürsüye çıkarak askerlere kamplarda neden yiyecek sıkıntısı olduğunu açıkladı: Her şey Philippus'un suçuydu; tahıl gemilerinin rotalarını bilerek değiştiriyordu. Umutsuz bir anında, askerlere kimi imparator olarak istediklerini sordu. Tercihleri Philippus'tan yanaydı; Gordianus bir kumar oynamış ve kaybetmişti. Artık kaderi belliydi, zira Philippus, Gordianus'un kampta kaldığı sürece kendi durumunun tehlike altında olduğunu fark etmişti; ondan kurtulması gerekiyordu. Gordianus sert protestolar eşliğinde kürsüden indi; imparatorluk kaftanı ve alâmetleri kendisinden alındı; ardından öldürüldü. Ölümünden kendisinin sorumlu olduğu haberinin hemen dışarı sızmasını önlemek için, Philippus senatoya Gordianus'un ani bir rahatsızlık sonucu hayatını kaybettiğini ve ordunun onu imparator ilan ettiği mesajını ilettili. Philippus istediği sonucu aldı: Senato olayları onun anlattığı şekliyle kabul ederek kendisini Roma İmparatorluğu'nun resmî imparatoru yaptı.

Philippus, Gordianus'un Roma'ya gömülmek için getirilmesine onay verdi; hatta Gordianus sonunda tanrılaştırıldı.

Scriptores Historiae Augustae, *Üç Gordianus* 29-31

PHILIPPUS ARABS

Yakl. 204-Eylül/Ekim 249

Şubat 244'den itibaren imparator

Gordianus'un ardından tahta geçen imparatorlar hakkındaki bilgilerimiz değişkendir. Geç yazarların eserine sıkça başvurduğu Herodianus'un yokluğu burada hissedilmektedir. *Historia Augusta*'da bile aralarında Philippus ve Decius'un da bulunduğu bazı imparatorlar eksiktir. Bu yüzden, Aurelius Victor, Lactantius, Eusebius ve Zosimus gibi asker imparatorlar hakkında söyleyecek fazla şeyi olmayan yazarlarla yetinmek zorundayız.

Philippus Afrika eyaletinde, daha sonra adına ithafen Philippopolis olarak adlandırılacak küçük bir şehirde doğmuştu. Babasının bir Roma vatandaşı olduğu ve kardeşinin imparatorluk muhafız alayında *praefectus*'luğayükseldiği dışında ailesi hakkında bir şey bilmiyoruz. Tahta geçtikten kısa süre sonra Philippus Tuna boylarında giderek artan baskılarla yüzleşmek zorunda kaldı. Sorunu halledebilmek için önce Şapur ile kendisine beş yüz bin *denarius*'a mâl olan bir anlaşma yaptı. Ardından, 246-247'de Tuna boylarındaki Germen kabilelerine karşı sefere çıktı. Buradan zaferle dönen Philippus, 247 sonbaharında Roma'da zafer geçidi yaptı. 248 Nisanında Roma'nın kuruluşunun bininci yıldönümünde düzenlenen festivallere katıldı.

Philippus kutlamalardan bir yıl sonra hayata gözlerini yumdu. Tuna boylarındaki askerler imparatorun ihtiyaçlarını karşılayamadığını düşündükleri için ayaklandılar. Philippus zamansız yakalanmıştı; isyan, Germen kabilelerinin, özellikle de Gotların tekrar harekete geçtiği bir döneme denk gelmişti. Philippus Roma'nın iyiliği için tahtı bırakabileceğini senatoya bildirdi. Decius adlı birsenatör ortaya çıkarak, isyancıların lideri Pacatianus'un ciddi bir tehlike yaratacak desteğe sahip olmadığını söyledi. Dediği doğru çıktı, zira kısa süre sonra Pacatianus kendi askerleri tarafından öldürüldü. Fakattahta göz dikmiş yeni rakipler vardı. Kapadokia'da Iotapianus kendisini imparator ilan etmişti. Üzerinde portre-

si olan sikkeler bile bastırdı, ama kendisini destekleyen askerler tarafından öldürüldü. Syria'da kendisini imparator ilan eden Uranius'un da kaderi aynı oldu.

Gotların Tuna eyaletlerini tehdit etmeye devam etmesi, Philippus'un harekete geçmesini zorunlu kılmıştı. Kendisi de bölgeye gidebilirdi, ama yerine Decius'u gönderdi. Başlangıçta doğru bir seçim yapmış gibi görünüyordu; düşman bozguna uğratılmıştı. Fakat ileriki günler imparatorun sonunu getirecekti. 249 Haziranında Decius ordu tarafından imparator ilan edildi. Kaderin cilvesine bakın ki, aynı Decius daha bir yıl önce senatoda imparatora rakiplerinin onun karşısında hiçbir şansı olamayacağını söylemişti.

Philippus'un tek yapabileceği, Decius'a karşı bir ordu toplayarak savaş alanında onunla hesaplaşmaktı. Eylül ya da Ekim 249'da, iki ordu Roma'dan uzakta, Makedonia'daki Beroa yakınlarında (bazı kaynaklara göre İtalya'nın kuzeyindeki Verona'da) karşı karşıya geldi. Philippus'un ordusu daha büyüktü, ama Decius'un askerlerinin geçen yıl kazandıkları zaferler sayesinde kendilerine güvenleri tamdı ve komutanları için ölmeye hazırdılar. Savaşın başından itibaren ibre Decius'un lehineydi. Philippus'un askerleri katledildi ve kendisi de savaş alanında öldürüldü. *Caesar* ilan ettiği on iki yaşındaki oğlu Philippus'un sonu babasınınkinden farklı olmadı. Bazı kaynaklar ise, genç Philippus'un Roma'da kaldığını ve babasının yenildiği haberini alan imparatorluk muhafızları tarafından öldürüldüğünü yazar. Decius için Philippus'un ölmesi yeterli değildi. Ona ait bütün izler yok edildi, adı bütün yazıtlardan silindi.

Zosimus 1.21-22

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 28

DECIVS

Yakl. 190-Haziran 251

Eylöl/Ekim 249'dan itibaren imparator

Roma İmparatorluğu'nu 235-285 arasındaki çalkantılı dönemde yöneten imparatorlar arasında Decius hakkında bildiklerimiz diğerlerinden daha fazladır. Bu ayrıcalığı siyasetine ya da askerî başarılarına değil, Hıristiyanlara karşı düzenlediği sistematik zulümlere borçludur. Balkan kökenli eski bir konsül olan Decius, saltanatı süresince Hıristiyanlığın giderek artan etkisini önlemeye çalıştı. Bu yüzden sonraki Hıristiyan yazarlar Decius'u her yönüyle kötü bir imparator olarak betimlemişlerdir. Yazdıklarının doğru olduğunu söylemek zordur. Decius siyasetini oturacak kadar tahtta kalmamıştır. Üstelik, saltanatının büyük bir kısmını özellikle Tuna boylarında Gotlara sefer düzenleyerek geçirmiştir. Askerî kabiliyeti yüksek Kniva'nın liderliğindeki Gotlar sürekli bastırıyordu. Decius ile Kniva birçok kez karşı karşıya gelecekti.

251'de, Gotlara karşı yürütölen seferin ortasında Decius'un hayatı trajik bir şekilde son buldu. Ardı ardına yaptıkları saldırılardan sonra, Gotlar Thrakia'daki Philippopolis şehrini tahrip etmiş ve ele geçirdikleri zengin ganimetlerle geri çekilmeye başlamışlardı. Tuna ağzına yakın bir yerde Decius onları kısıtırmayı düşündü. Moesia valisi Gallus ona asker yardımında bulunacaktı. Plan, iki orduyu Gotları köşeye sıkıştırmak için kullanmaktı, ama işler imparatorun istediği gibi gitmedi; en azından imparator hakkında en detaylı bilgiyi veren Zosimus'a göre... Gallus Gotlara mesaj göndererek Decius'a karşı kuracağı komploya katılmalarını istedi. Gotlar muhtemelen bu teklifi kabul ettiler ve Decius'un orduları ile kendileri arasında büyük bir bataklık olacağını bildikleri (tahminen Gallus'un da bildiği) bir yerde, Romalıların karşısında üç bölük hâlinde dizildiler. Abrittus olarak bilinen bu yerin coğrafi durumu göz önüne alındığında, Decius'un burayı kendi isteğiyle seçmesi imkânsız görünmektedir. Yer seçiminde hain Gallus'un parmağı olabilir mi? Bunun için baş-

ka bir açıklama getirmek zordur. Yine de, Decius iki Got bölüğünü püs-kürtmeyi başardı ve üçüncü bölüğün peşine düştü. Bataklıkta takibin riskini görmezden gelen Romalılar çamura saplanıp kaldı ve binlerce asker Gotların oklarıyla can verdi. Decius ile savaştan kısa bir süre önce *Augustus* ilan edilen oğlu Herennius Etruscus da ölenler arasındaydı. Casetleri asla bulunamadı. Roma, tarihinin en kötü yenilgilerinden birine uğramıştı. Kayıplar, 9'da Varus'un Germenler karşısındaki Teutoburger Ormanı mağlubiyetine ve M.Ö. 216'da Roma ordusunun Kartacalılara karşı Cannae Savaşı'nda uğradığı bozguna denkti. Decius imparatorluk sınırları dışındaki düşmanlarla yapılan savaşlarda ölen ilk imparatordu.

Senatonun gözünde iyi bir imparator olduğundan tanrılaştırıldı, ama bu Decius'un utanç verici ölümünün hatırasını unutturamadı.

Zosimus 1. 23

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 4

TREBONIANUS GALLUS

Yakl. 206-Ağustos 253

Haziran 251'den itibaren imparator

Trebonianus Gallus, askerler tarafından imparator ilan edilmişti. Eski bir Etrüsk ailesinden geldiği dışında geçmişi hakkında bir şey bilmiyoruz. Tahta çıktıktan kısa süre sonra, Gotlarla anlaşma yaparak aldıkları ganimetleri onlara bıraktı ve Romalı esirleri geri aldı; ardından Roma'ya geri döndü. Vatan hainliği ile suçlanma riskini ortadan kaldırmak için dikkat çekici bir hamle yaparak, Decius'un oğlu Hostilianus'u evlat edindi ve ortak imparator yaptı. Fakat Hostilianus aynı yıl, muhtemelen Roma'yı kasıp kavuran veba yüzünden öldü. Hemen ardından Gallus, oğlu Volusianus'u onun yerine geçirdi.

Gallus'un tahtta kaldığı iki yıl, imparatorluk için sorunsuz geçmedi. Doğuda Şapur Syria eyaletini istilâ ederek başkenti Antiokheia'yı ele geçirmiş, savaşı mecbur kılmıştı. Gallus'un yapabileceği fazla şey yoktu. Gotlar yine Tuna'yı geçmiş Roma topraklarında karışıklığa yol açmışlardı. Tunus'tan eski konsül Aemilianus, Gotlara dur demeyi başardı. Hemen bir ordu toplayarak istilâcılarının üzerine yürüdü ve tam bir katliam yaptı. Geri kalan Gotları da Tuna'nın ötesine sürdü.

Askerler Aemilianus'a derinden bağlanmışlardı. Onu, askerini zaferden zafere götüren eski Romalı komutanlardan biri olarak görüyorlardı ve sonunda imparator ilan ettiler. Aemilianus askerlerin isteklerine karşı koymadı. Büyük bir ordunun başında Gallus'u tahttan indirmek için Roma'ya yöneldi. Gallus hızlı davranarak önemler aldı. Ren lejyonu komutanı Valerianus'a askerlerini toplayıp İtalya'ya gelmesi için haber gönderdi, fakat Valerianus yetişmeden Gallus ve Aemilianus Roma'nın sekiz kilometre kuzeyindeki Interamna'da karşılaştı. Gallus'un askerleri, sayıca az olduklarının ve rakiplerinin Gotlara karşı kazandıkları zaferin verdiği heyecanla üstün savaşmış olduklarının farkına varmışlardı. Gallus'un aleyhine döndüler ve hem onu hem de oğlunu öldürdüler. Yeni imparatorun bundan dolayı kendilerini ödüllendireceğinden emindiler.

Iordanes, *Getica* 105-106
Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 31
Zosimus 1.28

AEMILIANUS

Yakl. 207-Eylül/Ekim 253
Temmuz/Ağustos 253'ten itibaren imparator

Aemilianus artık imparatordu, fakat bu uzun sürmedi. Valerianus, Gallus'un öldüğünü İtalya yolunda öğrenmiş ve askerleri tarafından imparator ilan edilmişti. Haber Aemilianus'un kampına da ulaştı. Kısa süre önce coşkuyla Aemilianus'u destekleyen askerler, ya ücretlerini az bulduklarından ya da Valerianus'a daha fazla güvendiklerinden dolayı imparatoru terk edip öldürdüler. Aurelius Victor'a göre Aemilianus öldürülmemiş, ama bir hastalığa yenik düşmüştür. Saltanatı üç aydan kısa sürmüştü.

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 31
Zosimus 1.29

VALERIANUS

Yakl. 195-260'dan sonra

Haziran/Ağustos 253'ten itibaren imparator

253 yazında imparator olduğunda, Valerianus elli sekiz yaşındaydı. Birkaç ay sonra senatörler imparatorluğunu içtenlikle onayladılar; eski bir senatör ailesinden birisinin tahta geçmesinden memnundular. Üstelik oğlu Gallienus'un ortak imparator olmasını da kabul ettiler. Baba-oğul iyi bir ikili meydana getirmesine rağmen bunun tadını çıkaramadılar, zira hem batıda hem de doğuda yapılması gereken savaşlar vardı. Gallienus, Gallia ve Ren sınırlarını Germen kabilelerinden korumakla görevlendirildi. Kazandığı tesadüfi başarılarla rağmen, Frankların Kuzey İspanya'ya girerek Tarraco (Tarragona) şehrini tahrip etmesini önleyemedi. Bu sırada babası, doğuda Uranius Antoninus'un başlattığı isyanı bastırmış ve Antiokheia'yı Pers kralı Şapur'dan geri almıştı.

Aynı Şapur, Valerianus'un bütün Roma imparatorları içinde belki de en onur kırıcı ölümü tatmasını sağlamıştır. Lactantius'un, *Zalimlerin Ölümü* adlı kitabında anlattıklarına bakılırsa, Valerianus'un ölümü Hıristiyanlara yaptığı zulüm yüzünden Tanrı'nın intikamıydı. Her şey 260'da başladı. Valerianus, Edessa'yı Pers saldırıları karşısında savunmaya çalışıyordu. Askerler sayılarını giderek azaltan veba salgını yüzünden zordaydı. Valerianus durumun kötüleşmeye başladığını görünce, Haziran ya da Temmuzda Şapur'a elçiler yollayarak anlaşmanın yolunu aradı. Pers kralı sadece imparatorun kendisiyle kişisel olarak görüşebileceğini söyledi. Valerianus teklifi kabul etti ve sadece birkaç korumayı yanına alarak Şapur ile buluştu. İkisi konuşurken, Pers askerleri aniden ortaya çıkarak Valerianus'u yakaladılar. Şapur onu gittiği her yere götürdü. Arabasına ya da atına bineceği zaman Valerianus eğilmeye zorlanıyor, Şapur da onun sırtına basarak destek alıyordu. Bunun Roma duvar resimlerinde betimlenen zafer sahnelerine benzemediğini, gerçeğin ta kendisi olduğunu ona devamlı hatırlatıyordu. Valerianus esaret altında öldükten sonra bile aşağılamalar bitmedi. Derisi yüzüldü ve koyu kırmızıya boyanarak bir Pers tapınağına asıldı. Bundan sonra Pers İmparatorluğu'na giden her Roma elçisi bir bahaneyle tapınağa götürülüp, bir Roma imparatoruna edilen en büyük hakaretin sessiz tanığı olarak, onlara bu manzara gösterildi.

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 5

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 32

Zosimus 1.36

GALLIENUS

Yakl. 213-Eylül 268

Eylül/Ekim 253'ten itibaren imparator

Babası onu tahta ortak ettiğinde Gallienus kırk yaşındaydı. Yedi yıl sonra babası Perslerin eline düştü ve o da kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldı. Karşısındaki sorunlar büyüktü: Sınırdaki durum hâlen nazikti ve imparatorluğun her köşesinde taht üzerinde hak iddia edenler çıkıyordu. Kaynaklar yönetimi ele geçirmeye çalışan çeşitli kişilerden bahsetmektedir. Bunlardan ilki Pannonia ve Moesia valisi Ingenius'tu. Onun planları suya düşünce, bu sefer Regalianus bir denemede bulundu; o da bunu hayatıyla ödedi. Ardından gelenlerin sonu farklı olmadı: Doğuda bir isyan başlatan iki kardeş, Macrianus ve Quietus, sonunda öldürüldü. En ciddi tehdit ise Ren ordularının komutanı Postumus'tan geldi. Postumus Gallia'nın büyük kısmını, Germania ve İngiltere'yi ele geçirmeyi başardı; üstelik "imparatorluğunu" on yıl boyunca ayakta tuttu. Hatta doğu sınırına yakın Palmyra bile bağımsızlığını ilan etti. Palmyra kralı Odenathus görünüşte Gallienus'un altında hüküm sürmesine rağmen, aslında bağımsızmış gibi hareket ediyordu.

Antik yazarların hiçbiri Gallienus'un hükümdarlığı hakkında olumlu bir yargıya varmamıştır. İmparator iyi bir başlangıç yapmasına rağmen, onu her şeyi kötüye götürdüğü ve felakete davetiye çıkardığı için suçlamışlardır. Bize anlatılanlara göre, Gallienus kendisini lüks bir yaşama kaptırmış, bir Germen komutanının kızı olan Pipa'nın kolları arasında devlet ve ordu işlerini unutmuştu. Ekonomik açıdan ise Roma tam bir çıkmazın içindeydi. Bununla birlikte, Gallienus'un taht üzerinde hak iddia edenlerin yarattığı tehlikeleri bertaraf etmekle sürekli meşgul olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca, orduyu tamamıyla revizyondan geçirdiği gözden kaçmaktadır. Süvarilere öncekinden daha etkili bir rol vermiş ve bu reformu uzun vadede yararını göstermiştir.

268, Gallienus için kader yılı olacaktı. Yıl, Balkanlara kadar girmiş, hatta Atina'yı yağmalamış Heruli ve Gotlara karşı verilen savaşlarla başladı. Gallienus istilâcılarını Moesia eyaletindeki Naissus'ta yapılan büyük bir savaşta yendi. Fakat kısa süre sonra, süvari birliği komutanı Aureolus'un Milano'da kendisine karşı ayaklandığını ve Postumus'la birleştiği haberini alınca sınırdan ayrılmak zorunda kaldı. Milano'da, şehir surlarının hemen önünde Aureolus'u mağlup etti. Bunun üzerine Postumus sur gerisine çekildi ve Gallienus da şehri kuşattı. Her şeyi kontrol al-

tına almış görünüyordu ve düzenin tekrar sağlanması yakındı. Fakat Gallienus'un kendi kampında bir isyan patlak verdi. İsyanın sebebi açık değildir, ama imparatorluk muhafız alayı komutanı Heraclianus, Gallienus'tan sonra iki numaralı adam olan ve orduda tutulan Claudius'un daha iyi bir imparator olacağına karar vermişti muhtemelen. Aureolus'un ihanetinden sonra süvarialayının başına geçen Aurelianus, Got savaşları sırasında general olan Marcianus ve Dalmaçya süvari kolunun başı Cecropius da komplonun içindeydi; bunların hepsi de Illyria kökenliydi.

İlk harekete geçen Cecropius oldu. İmparator akşam yemeğindeyken, Aureolus ve askerlerinin kuşatma altındaki Milano'dan çıktığını ve Gallienus'un kampına doğru geldiğini haber verdi. O sırada masada bulunan komplocular heyecanlanmış gibi yaptılar. Gallienus hemen zırhını giydi ve atına atlayarak askerlerine kendisini takip etmelerini söyledi. Haberin yalan olduğunu öğrendiğinde artık çok geçti; Aureolus'un ordusu hiçbir yerde bulunamadı. İmparatorun etrafında sadece katilleri vardı, ona saldırdılar ve öldürdüler. Son darbeyi Cecropius mızrağıyla indirdi.

Gallienus'un cesedi Roma'ya getirildi ve Via Appia üzerinde bir yere gömüldü.

Scriptores Historiae Augustae, *Gallienus* 14
Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 33
Zosimus 1.40

CLAUDIUS GOTHICUS

10 Mayıs 214-Eylül 270

Eylül/Ekim 268'den itibaren imparator

Claudius, Roma İmparatorluğu'nu içine düştüğü çıkmazdan geçici olarak kurtaran Illyria kökenli üç imparatorun ilkidir. Geçmişi muğlaktır ve ilk zamanları hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Asker olarak ordudaki bütün mevkilerde bulunmuştu. Kaynaklar üstün fiziksel gücünden ve zalimliğinden bahsetmektedir: Bir keresinde tek yumrukla bir atın dişlerini kırmıştır. 250'lerde bir süre güreş ile uğraştığı ve bir maçta testislerini yakalayan rakibini tek vuruşta dişsiz bıraktığı da yazılanlar arasındadır. Fakat geleneksel Romalıların gözünde çirkin bir geçmiş olması, onun iki yıllık saltanatı boyunca askerler, senato ve halk ara-

sında sevilmesini engelleyemedi.

İmparator ilan edildikten sonra yaptığı ilk iş, Milano kuşatmasını sürdürmek ve Aureolus'u teslim olmaya zorlamaktı. Aureolus kuşatmanın başarıyla sona ermesinden hemen sonra idam edildi. Claudius sınırların güvenliğiyle sürekli ilgilendi. Sadece iyi organize olmuş ve disiplinli bir ordunun istilâcıları durdurabileceğini anlamıştı. Kuzey İtalya'ya kadar gelmiş Alamanni'yi geri püskürttü. Balkanların büyük kısmını ele geçiren Gotları da aynı şekilde sürdürdü ve böylece "Gothicus" unvanını aldı.

Şükür ki, imparatorluğun batısındaki sorunlar halledilebilecek cinstendi. Gallia'da kendi devletini kurmuş olan Postumus, 269'da öldürüldü. Mainz'da kendini imparator ilan eden Laelianus'a karşı kazandığı zaferden sonra, Postumus askerlerine şehri yağmalamamalarını emretmişti. Ona birçok zafer kazandıran askerleri emrini dinlemeyerek Postumus'u öldürdüler. Postumus'un ölümüyle "devlet içinde devlet" tehlikesi ortadan kalkmıştı, zira kendisini Postumus'un ardılı ilan eden Marius adlı eski bir silâh ustası, zamanında onun yanında çalışmış bir asker tarafından üç gün sonra öldürüldü. Bu olayın ardından ortaya çıkan Victorinus, yetenekli ve askerlerinin sevgisini kazanmış birisiydi, ama şehvet düşkün olması sonunu getirdi. Subaylarından birisinin karısını tacz edince, kadının kocası tarafından 271'in başlarında o da öldürüldü.

Ne var ki, Claudius bunları görece kadar yaşamadı. 270 yazının sonlarında, Gotlara nihai bir saldırı için hazırlanırken, Balkanlardaki Sirmium'da hayata gözlerini yumdu. Gotlar aldıkları yenilgilere rağmen kendilerini toparlamış, Roma topraklarına girmek için hazırlanıyorlardı. Alternatifsenaryolara rağmen Claudius bulaşıcı bir hastalık, muhtemelen veba yüzünden ölmüştür. Aurelius Victor'un, bir kâhinin zafer için ölmesi gerektiğini söylemesi üzerine, imparatorun Got safları içine bilerek daldığı iddiası pek inandırıcı değildir.

Ölüm haberi ordu kampında büyük bir üzüntüyle karşılandı. Senato da bu acıyı paylaştı. Çünkü Claudius'un ölümüyle, senatoya saygı göstermiş ve imparator olarak bu çalkantılı yüzyılda prestijini koruyabilmiş birisi yitirilmişti. Senato onu tanrılaştırdı ve Capitolinus'a altın bir heykelini dikti. Senato binasına üzerinde Claudius'un portresi bulunan altın bir kalkan yerleştirildi.

QUINTILLUS

?-Eylül 270

Eylül 270'den itibaren imparator

Herkes Aurelianus'un Claudius'un ardılı olacağını düşünüyordu. Galienus'un hayatına mâl olan komploya karışmıştı, ama bir eylem adamı olarak saygı görüyordu ve Got savaşlarında ön plandaydı. Fakat senatörler onun kendi isteklerini karşılayamayacağını düşünerek, o sırada Kuzey İtalya'daki ordunun komutanı olan Claudius'un kardeşi Quintillus'u seçtiler. Aquileia'daki kampta askerler de onu imparator ilan edince, senatonun seçimi onaylanmış oldu. Quintillus nüfuzunu hissettirmek için her şeyi yaptıysa da -resmini taşıyan sikkeler bastırmak gibi- saltanatının uzun ömürlü olmayacağı kısa zamanda anlaşıldı. Orduda disiplini sağlamayı başaramamıştı. Sirmium'da Tuna lejyonları Aurelianus'u imparator ilan ettiler. Bir süre Roma iki imparatorla yaşadı. Fakat Quintillus askerlerini Aurelianus'a karşı savaşmak için isteklendiremedi; artık sonu sadece bir an meselesiydi.

Quintillus tahtta fazla kalmadı, en fazla bir ay on yedi gün kadar imparator oldu. Ölümü hakkında değişik iddialar vardır. Bazı tarihçiler Aquileia'daki askerlerin onu kılıçtan geçirdiğini, bazıları da kendi hayatına son verdiğini söylemektedir. Bir başka versiyona göre ise, geleneksel Roma yöntemini seçerek, doktoruna damarlarını açmasını söylemiştir.

Scriptores Historiae Augustae, *Aurelianus* 37

Zosimus 1.47

AURELIANUS

9 Eylül 214-Eylül/Ekim 275
Eylül 270'den itibaren imparator

Aurelianus, öncelleri gibi belirsiz bir geçmişe sahiptir. Illyria'da bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmekle birlikte, annesinin güneş tanrısının rahibesi olduğu söylenmektedir. Bu öykü, güneş tanrısının Aurelianus'un favori tanrısı olmasının ardından uydurulmuş olabilir. Aurelianus, daha genç yaşta meslektaşları arasında büyük yetenekleri ile öne çıkmış örnek bir askerdir ve ordu kademelerinde hızla yükseldi. 268'de, imparator olmadan iki yıl önce, bu mevkiye aday olmuş, fakat sonuçta Claudius seçilmişti.

İmparator olduktan hemen sonra harekete geçmek zorunda kaldı, zira kuzey sınırında Iugunti, Marcomanni ve Vandallar tehlike yaratmaya başlamıştı. İstilâcılar geri püskürtülene kadar Po vadisine kadar ilerlemişlerdi bile. Fakat Aurelianus o kadar telâşa kapılmıştı ki, 271'de Roma'yı tamamıyla surla çevirmeye karar verdi. Bu proje sonraki imparatorlar tarafından bitirilecekti.

Aurelianus saltanatı boyunca çeşitli rakiplerle uğraşmak zorunda kaldı. Bunlardan Tetricus, daha önce Postumus'un yaptığı gibi kendi Gallia imparatorluğunu kurabileceğini düşünmüştü. Tetricus kendi adını taşıyan oğluyla birlikte yaklaşık üç yıl dayanmayı başardı, fakat 274'te yenildi. Yine de imparator hayatlarını bağışladı, hatta önemli valilikler verdi. Ayrıca Palmyra kraliçesi Zenobia'nın ilerleyişine son verdi. Böylece, 275'e gelindiğinde, imparatorluk birlik ve beraberliğe tekrar kavuşmuş gibi görünüyordu. İmparator *Restitutor orbis* ("dünya birliğini tekrar kurarı") unvanını aldı. Aurelianus her şeyi tamamen kontrol altına almışa benziyordu. Hatta, kapsamlı kur reformlarıyla ekonomiyi yoluna koymaya başlamıştı.

Fakat üçüncü yüzyılda yaşayan bir imparator için tehlike, kendisini

güvende zannettiği anda bile bir köşede her zaman hazır beklemekteydi. 275 baharında, Aurelianus Thrakia üzerinden doğuya, yeniden canlanan Pers tehlikesine karşı bir kez daha sefere çıktı. Eylül ya da Ekim 275’de, daha Byzantion’dan İstanbul Boğazı’nı geçmeden, Caenofrurium’da hayatını kaybetti. Ölüm sebebi ne askerlerin ne muhafız alayının ne de senatörlerin komplosuydu; bir azatlığın entrikalarıydı. Adı Mnestheus (en azından *Historia Augusta*’ya göre; Zosimus onu Eros [Aşk] olarak adlandırmıştır) olan bu kişinin görevi, devlet kararnamelerini yayınlamaktı. Bilmediğimiz bir sebepten dolayı, Mnestheus gözden düşmüş ve günlerinin sayılı olduğunu düşünerek acımasız bir plan yapmıştı. İmparator tarafından takibe alındığını düşündüğü kişilerden oluşan bir liste yaptı, fakat bu listeye ilgisiz isimleri ve kendini de koydu. Ardından listeyi imparator bizzat hazırlamış gibi davranarak, isimleri geçen birkaç kişiye gösterdi. Mnestheus istediği tepkiyi almıştı. İmparatora karşı komplo düzenleyenler ortadan kaybolurken, masumlar öfkelenmişti. Bilginin doğru olup olmadığına bile bakmadan, kanunu kendileri uygulamaya karar verdiler. Aurelianus’un sadece birkaç koruma ile şehirden çıktığı sırada saldırıya geçerek imparatoru kılıçtan geçirdiler.

Askerler çok sevdikleri imparatorlarının öldüğüne zor inandılar. Derin bir üzüntü içinde Aurelianus’u olay yerinde uzak olmayan bir yere gömdüler. Senato ve halk da habere inanamamıştı ve şok içindeydi. Senato bir oturum yaparak Aurelianus’un tanrılaştırılmasına karar verdi. Aurelianus’un ölümüyle, imparatorluğun çöküşünü önlemek için elinden gelen her şeyi yapan bir imparator daha tarih sahnesinden çekilmiş oluyordu.

Scriptores Historiae Augustae, *Aurelianus* 36-37

Zosimus 1.62

TACITUS

Yakl. 200-276 Haziranının başı
275 sonlarından itibaren imparator

Herkes ordunun kendi içinden birisini imparator ilan edeceğini düşünüyordu, fakat bu gerçekleşmedi. Belki de ordu Aurelianus’un ölümünden dolayı hemen karar veremeyecek kadar şaşkıındı. Senato da her-

hangi bir harekette bulunmakta isteksiz görünüyordu. Bu yüzden senato ve ordunun uygun bir aday bulabilmesi için *interregnum*³⁶ kararı alındı. Sonunda yetmiş yaşında bir senatör olan Tacitus üzerinde fikir birliğine varıldı. Tacitus özellikle tercih edilmesini sağlayan yeteneklere sahip değildi. Ölçülü birisiydi ve hiçbir zaman ön planda olmamıştı. Üstelik imparator olma gibi bir emelinin bulunmadığı biliniyordu. Kendisine imparatorluk teklif edildiğinde, Napoli Körfezi'ndeki Baiae'da çiftlik evine çekilerek sorumluluktan kaçmak istedi. Ama sonunda ikna oldu ve Aurelianus'un ölümünden yaklaşık iki ay sonra Roma'ya girdi. Üvey kardeşi Florianus'u da muhafız alayının *praefectus*'u ilan etti.

Tacitus Roma'da sadece kısa bir süre kalabildi ve ortaya çıkan sorunları halletmek üzere doğuya hareket etti. Anadolu'da imparatorluğun içlerine kadar girmiş Gotları geri püskürttü, fakat doğu sınırında hâlen aktif olan Perslerle karşılaşmaktan kaçındı. Roma'ya dönmeyi planlıyordu, ama bunu gerçekleştiremeden, 276 Haziranının başında, bazılarına göre Kappadokia'daki Tyana'da, bazılarına göre de Tarsos ya da Pontos'da öldü. Ölümü hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz, ama ordu içindeki bir komploya kurban gittiği sanılmaktadır. Olay, Tacitus'un yakın akrabası vali Maximinus'un bazı subaylar tarafından öldürülmesi ile ilgili olmalıdır. Maximinus bizzat imparator tarafından görevlendirilmişti ve cezalandırılmaktan korkan suikastçılar, Tacitus'tan da kurtulmaya karar verdiler. Ama Tacitus'un bir hastalığa yenik düşmüş olması da mümkündür. Dikkat çekici bir kişi olmadığından, adı unutulmuştur. Belki de senatonun ilgisizliği buna sebep olmuştu. Tacitus tanrılaştırılmamış ve yine bundan dolayı saltanatına dair izlerin yok edilmesi (*damnatio memoriae*) gerekmemiştir.

Scriptores Historiae Augustae, Tacitus 13 ve Probus 10
Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 36
Zosimus 1.63

³⁶ Roma geleneğine göre, kral öldüğünde yeni kral seçilene kadar, konsüllerin beş günlük devirler halinde başa geçtiği süre (ç.n.).

FLORIANUS

?-Eylül 276

Temmuz 276'dan itibaren imparator

Tacitus'un üvey kardeşi Florianus imparator olmayı çok istiyordu ve derhal taht üzerinde hak iddia etti. Senato bunu kabul etti, ama kararın senatörlerin kendi rızasıyla mı, yoksa hırslı Florianus'un baskısı altında mı alındığını bilmiyoruz. Batı eyaletleri Florianus'u tanımıştı, ama doğuda Mısır, Syria, Filistin ve Fenike, ordu tarafından imparator ilan edilmiş Probus'un yanındaydı. Birisinin geri çekilmesi gerekiyordu. Probus hemen harekete geçerek, Florianus'la savaş alanında karşılaşmak üzere ordusuyla Anadolu'ya ilerlemeye başladı.

İki güçlü lider Kilikia'nın başkenti Tarsos'ta karşı karşıya geldi. Florianus'un ordusu daha büyüktü, ama Probus'un askerleri iyi eğitilmişti; doğu eyaletlerinin sıcağına alışıktilar. Üstelik Probus zeki bir taktik uzmanıydı. Bu özelliği, iki ordunun birbirine yakın yerlerde kamp kurduğu haftalar boyunca daha da belli oldu. Florianus nihai bir savaş için bas-tırırken, Probus düşman askerlerini yormak için yüzleşmekten kaçınıyor-du ve istediği de oldu. Florianus'un askerlerinin morali hızla bozuluyor-du ve aralarında Probus'u destekleyenlerin huzursuzluk çıkarması, saf-ların iyice çözülmesine sebep oldu. Florianus olayların akışını lehine çe-virmeye çalıştıysa da, artık askerler emirlerini dinlemiyorlardı. Kısa süre sonra, Eylülde, Tarsos'ta öldürüldü. Seksen sekiz günden biraz daha faz-la tahtta kalmıştı ve bir yılı dolmadan öldürülen üçüncü imparatordu.

Scriptores Historiae Augustae, *Tacitus* 14Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 37

Eutropius 9.16

Zosimus 1.64

PROBUS

19 Ağustos 232-282 Eylülünün sonu
276 yazından itibaren imparator

Sirmium doğumlu olan Probus'un soyu asil değildir. Diğer üçüncü yüzyıl imparatorları gibi Probus da kariyerini orduda yapmıştı. Üstelik, hem senato hem de Roma halkı tarafından seviliyordu ki, bu da söz konusu dönemde nadiren görülen bir özellikti. Probus eski Roma geleneklerine saygılıydı. Florianus'un ölümünden hemen sonra -o sırada zaten imparator olmasına rağmen- senatoya bir mektup yazıp, kendisine *imperium* yetkisinin verilmesini isteyerek bunu belli etmişti.

Saltanatının ilk yılları Ren ve Tuna boylarındaki Vandallar, Franklar, Burgundlar ve Tuna'nın aşağı bölgelerinde sınırı ihlâl eden Gotlar ile savaşmakla geçti. Perslere de bu sırada savaş açmış olmalıdır, çünkü 279'un sonlarında Persicus unvanını almıştır. Tam imparatorlukta barışı sağladığını, artık devlet işleri ve bayındırlık faaliyetleriyle ilgilenebileceğini düşündüğü sırada, tahtta hak iddia edenler kendilerini göstermeye başladılar. Cologne'de Proculus ve Bonosus 280'de kendilerini imparator ilan ettiler. İkisinin birlikte mi yoksa ayrı mı hareket ettiğini bilmiyoruz. Her halükârda Probus onları bertaraf etmeyi başardı. Aynı şekilde, ertesi yıl Syria'da askerler tarafından imparator ilan edilen Saturninius'tan da kurtuldu.

281'in sonlarına doğru Probus Roma'daydı. Zafer geçidi yaptıktan sonra, dört bin silâhşoron katıldığı ve imparatorluğun her köşesinden çeşitli egzotik hayvanların getirildiği gladyatör oyunları tertipledi. O tarihlerde, Aurelianus'un Roma'yı istilâcılardan korumak için yapımına başladığı sur da bitirilmişti.

Yine de, Probus bile vahşi bir ölümden kaçamadı. Perslere son darbe-yi indirmek üzere orduyu doğuya götürürken, askerlere yaptığı konuşma muhtemelen sonunu getirmişti. İmparatorluğun artık güçlü bir orduya ihtiyaç duymayacağı bir barış döneminin başladığını ima etti. Fakat savaş ganimetlerinden yoksun kalmak istemeyen askerler, onun sözlerini pek dikkate almadılar ve Probus gözden düştü. İmparator orduyu bataklık kurutma, hasat ve liman inşası gibi her türlü işte çalıştırmaya başlayınca, askerlerin nefretini kazandı.

282 Eylülünde işler kontrolden çıktı. Probus askerlere doğum yeri olan Sirmium'da, Save nehrine bir kanal açmak amacıyla bir bataklık kurutma emrini verdi. Askerlerden bir kısmı isyan çıkarak imparatora sal-

dırdı. Probus işi takip etmek için yapılmış demirden bir gözetleme kulesine sığındı. Askerler peşine düştü ve onu kulede kılıçtan geçirdi.

Probus'un ölümüyle, o sırada Raetia ve Noricum'da patlak veren isyanlar arasında bir bağlantı olup olmadığı belli değildir. Her halükârda diğer askerler de isyancılara katıldı ve imparatorluk muhafızlarının komutanı Carus'u yeni imparator olarak ilan ettiler. Devlet Probus'un ismini yazıtlardan silip, anısını karalamak için her şeyi yapmasına rağmen, tarihe üçüncü yüzyıldaki en iyi imparatorlardan biri olarak geçti.

Scriptores Historiae Augustae, *Probus* 20-21

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 37

Zosimus 1.71

CARUS

Yakl. 224-Temmuz/Ağustos 283

Ağustos/Eylül 282'den itibaren imparator

Narbonne doğumlu olan Carus, Probus'tan çok farklı bir kişiydi. Senatodan konumunu onaylaması için izin istemedi, Eylülde imparator ilan edilmesinin ardından doğrudan ultimatom verdi. Oğulları Carinus ile Numerianus'a *Caesar* unvanı ve bazı devlet görevleri verdi. Carinus batıyla ilgilenmek için Roma'da kalırken, Carus ve Numerianus doğuya hareketetti. Tuna boylarında Sarmatlara karşı başarılı bir savaş yürüttükten sonra, yüzünü doğuya ve dolayısıyla Perslere döndü. Pers İmparatorluğu iç çekişmeler yüzünden zayıflamıştı. Carus, Aurelianus ve Probus'un başlattığı savaşı bir kerede ve bütünüyle bitirmek için bir şans gördü.

İmparator Mezopotamya'nın içlerine kadar ilerledi ve Ktesiphon yakınlığında kurduğu kampta, tam zafer avuçlarının içindeyken, Temmuz ya da Ağustos 283'te aniden öldü. Kaynaklar öldüğü gün neler olup bittiği hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Kesin olarak bildiğimiz tek şey, bir fırtınanın patlak verdiği, etrafın kimsenin burnunun ucunu göremeyeceği kadar karanlığa gömüldüğüdür. Yıldırımlar ve gök gürültüsü durumu daha da kötüleştiriyordu. Aniden ortalık çığlıklarla doldu ve imparatorun öldüğü haberi yayıldı. Yatağında hasta yatarken yıldırım mı çarptı, yoksa birisi havanın kararmasından yararlanarak Carus'u öldürdü mü bilmiyoruz. Eğer ikinci seçenek doğruysa, katil Carus'un oğlu Nu-

merianus'un kayınpederi ve aynı zamanda imparatorluk muhafız alayı komutanı Aper olabilir. Aper'in damadı için yolu açmak istemesi mümkündür, fakat bu iddia sadece spekülasyondur. Carus tahtta sadece altı ay kalmıştır.

Scriptores Historiae Augustae, *Carus* 8
Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 38
Eutropius 9.18

NUMERIANUS

Yakl. 253-Kasım 284

Temmuz/Ağustos 283'ten itibaren imparator

Artık Carus'un iki oğlu yönetimdeydi; Carinus batıyı, Numerianus ise doğuyu aldı. Aralarında Numerianus daha iyi mizaçlıydı, fakat görev için o kadar uygun görünmüyordu. Devlet işlerinden ziyade güzel sanatlar ve retorik ile ilgiliydi. Dolayısıyla, kayınpederi Aper onun üzerinde söz sahibiydi. Perslere karşı sürdürülen savaşı devam ettirme ve askerleri Mezopotamya'dan çıkarma fikri de onundu.

Oldukça zorlu geçen geri çekilme süreci hakkında Numerianus'un muhtemelen fazla bilgisi yoktu, zira o sırada gözleriyle ilgili bir sorun yaşıyordu. Gözlerini parlak ışıktan korumak için, perdelerle örtülmüş bir tahtırevanda geziyordu. Kasım 284'te, Nikomedia yakınlarında, Aper artık yönetimi ele alma zamanının geldiğini düşündü ve neredeyse kör olmuş Numerianus'u öldürttü. Ne var ki, gerçeği saklayamamıştı, çünkü askerler bir şeylerin ters gittiğini anlamış ve kayıp imparator hakkındaki soru sormaya başlamışlardı. Aper ilk önce, Numerianus'un gözlerindeki rahatsızlık yüzünden gün ışığına ve kumları kaldıran güçlü rüzgâra

dayanamadığını söyledi. Fakat askerler yayılan kötü kokunun farkına varınca, Aper sırrını daha fazla saklayamadı. Ordu toplanarak Aper'i ölüm mahkûm etti. Cezayı infaz eden kişi, aynı zamanda askerlerin imparator ilan ettiği Diocles'ti. Diocles kılıcını güneşe doğrultarak, Numerianus'un ölümüyle hiçbir ilgisi olmadığına yemin etti (suikastı Aper'le birlikte planladıklarına dair söylendiler vardı) ve Aper'i orada toplanmış askerlerin önünde öldürdü.

Scriptores Historiae Augustae, *Numerianus* 14
Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 38
Eutropius 9.18

CARINUS

Yakl. 250-Ağustos/Eylül 285
283 baharından itibaren imparator

Bir kez daha iki imparator vardı: Adını daha sonra Diocletianus olarak değiştirecek Diocles doğuda ve Numerianus'un kardeşi Carinus batıda hüküm sürüyordu. İkisi arasında bir çatışma yaşanması kaçınılmazdı; birbirlerine tamamen zıttılar. Açık sözlü Diocletianus, Pannonia'da sıradan bir çiftçi ailesinin oğluydu; çok kuvvetli, yakışıklı ve tam anlamıyla bir askerdі. Carinus ise şımarık, kötü huylu ve ahlâksızdı. Carinus'un tavırlarının Commodus ve Heliogabalus'a benzediği, özel hayatında bir maceradan diğerine koşan şehvet düşkünü biri olduğu söyleniyordu; hem kadın hem de erkek birçok kişiyi baştan çıkarmıştı. Söylenenlere göre dokuz kez evlenmiş ve eşlerinin çoğunu hamile bıraktıktan sonra terk etmişti. Kendisini eleştirmeye cesaret edenler ise hayatlarını riske atıyordu. Saltanatı kaynaklarda büyük bir lüks devri olarak geçer. Zengin ve gösterişli davetler artık sıradan olaylar olmuştu. Bütün bunlara karşın Carinus devlet yönetimini ciddiye almaktaydı. 285'te İtalya'nın kuzeyinde kendini imparator ilan eden Iulianus diye birini bertaraf etmişti ve görünüş itibarıyla her şeyi kontrol altına almıştı.

Ne var ki, Diocletianus'un yarattığı tehlike farklı büyüklükteydi. Tuna ordularını Carinus'a karşı çeviren Dalmaçya valisi Constantius'un desteğini alan Diocletianus, batıya doğru hızla ilerlemeye başladı. Bu aksiliğe rağmen, Carinus Diocletianus'unkinden daha büyük bir ordu toplama

mayı başardı. 285 baharında iki ordu Belgrad yakınındaki Margus (Morava)'ta karşılaştı. Başlangıçta Carinus kazanacakmış gibi görünüyordu. Diocletianus'un saflarını geri çekilmeye zorluyordu ve bir yarma harekâtı an meselesiydi. Fakat birden ordunun ilerleyişi durdu. Carinus'un askerleri kargaşaya sürüklendi ve böylece Diocletianus durumu düzeltmeyi başardı. Carinus'un askerlerinin neden savaşma isteklerini kaybettikleri sonradan anlaşıldı: Carinus öldürülmüştü, ama düşman değil, daha önce karısını taciz ettiği bir subay tarafından. Askerleri savaşmak için bir neden kalmadığını düşünerek, artık Roma İmparatorluğu'nun tartışılmaz lideri olan Diocletianus'a bağlılık yemini ettiler. Carus, Numerianus ve Carinus'un hatıraları lanetlendi.

Scriptores Historiae Augustae, *Carinus* 18
 Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 39
 Zosimus 1.73

Diocletianus ve Tetrarkhi

Diocletianus'un yaptığı darbe, Roma tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını simgelemektedir. Diocletianus, hem ekonomik hem de siyasî açıdan imparatorluğu uzun süreli felce sokan anarşiye son vermiş ve senatonun rolünün büyük ölçüde kısıtlandığı yeni bir yönetim biçimi kurmuştur.

Diocletianus orduda yetişmiş bir eylem adamıydı. Belki de bu yüzden, ordu disiplindeki çöküş onun için gayet açıktı ve imparatorluğa düzeni geri getirmek için o disiplinin tekrar kurulması gerekiyordu. Ayrıca tahta çıkmasının hemen ardından, orduların hareket kabiliyetini arttırmak için bazı düzenlemeler yaptı. İç eyaletlerde ve sınırlarda, *comitatus* denilen ve tehlike bölgelerine anında müdahale edebilecek bir atlı sınıfı kurdu.

Uzun vadede devlet teşkilatına çeki düzen vermekle uğraştı. Ona göre, imparatorluk tek bir kişi tarafından yönetilemeyecek kadar büyümüş ve karmaşıklaşmıştı. Britannia'daki Roma donanmasının komutanı Carausius'un isyanı, Diocletianus'a ancak sorumluluk paylaşılsa ayaklanmaların önüne geçilebileceğini göstermişti. Carausius, 287'den 293'e kadar altı yıl boyunca İngiltere'yi yönetmiş ve ikinci derece subaylardan Allectus tarafından öldürülmüştü. Allectus da ancak 297'de ortadan kaldırılmıştı. Diocletianus bu tip olayları önleyebilmek için, *tetrarkhi* denilen bir yönetim biçimi kurdu. Buna göre, kendisi yine sorumlu kişiydi, fakat liderlik bir ortak imparator (*Augustus*) ve iki yardımcı imparator (*Caesar*'lar) arasında bölüştürülüyordu. *Caesar*'lar daha sonra *Augustus* olacak ve onlar da kendilerine iki *Caesar* seçecekti.

293'e gelindiğinde sistem oturmuştu. Diocletianus ve ortak imparator Maximianus en yüksek mevkideydi. Diocletianus doğuda yardımcı-

sı Galerius, Maximianus da batıda Constantius ile birlikte hüküm sürüyordu. Dördü de tanrı olarak tanınmaları için düzenlemeler yaptı. Diocletianus kendini Romalıların en büyük tanrısı Iuppiter Iovius ile, Maximianus da Hercules ile özdeşleştirdi. Tetrarkhları birbirine bağlayan şey, hepsinin Illyria kökenli askerler olmalarıydı. İlişkilerini evlilik bağı ile güçlendirdiler. Diocletianus'un kızı Valeria Galerius'la, Maximianus'un kızı (ya da üvey kızı) Theodora da Constantius'la evlendi. Sistemin ilk başlarda gayet iyi yürümesinin sebebi bu olabilir. Muhtemelen yine aynı sebepten, senato bu dört yöneticinin arasını açmanın işe yaramayacağını görmüştü. İktidarın bu şekilde paylaşımı, aynı zamanda Roma şehrinin durumunu tehlikeye sokmaktaydı. Şehir hâlâ ismen imparatorluğun başkentiydi, ama artık gerçek güç Nikomedia, Milano, Sirmium ve Trier'deydi. Senato ne imparatorların seçiminde ne de devlet yönetiminde söz sahibi değildi. Diocletianus sadece, *consortium sacrum* adı verilen bir konseyin tavsiyelerini dinliyordu. İmparator ve tebaası arasındaki mesafe iyice açılmıştı. Birinci ve ikinci yüzyıl imparatorları *princeps*, yani senato ve halkın başı unvanını taşıırken, Diocletianus bunu tümüyle değiştirdi. Kendisine ancak saray protokolü aracılığıyla ulaşılabilirdi. Doğulu bir kral gibi eflatun bir pelerin giyiyor, başına bir diadem takıyordu. Kendisini *dominus*, yani tebaasının efendisi gibi görmekteydi. Kurduğu yönetim sistemi de buna atfen *Dominatus* olarak anılmaktadır.

Orduların ihtiyaçlarını karşılamak, imparatorluğun çeşitli yerlerindeki seferleri sürdürmek, geniş bürokrasiyi ve Diocletianus ile diğer iktidar ortaklarının saray maiyetini ayakta tutmak, masraf demektir. Geleneksel vergi sistemi yeterli gelir sağlamıyordu. Dolaşıma daha fazla paranın çıkması için yapılan düzenlemeler ve fiyatları istikrara kavuşturma çabaları istenilen etkiyi yaratmamıştı. Bu yüzden imparatorlar, nüfusun çeşitli kısımları için toprak mülkiyetine dayalı özel bir vergiyi yürürlüğe koydular. Daha az yükümlülüğe sahip öteki gelir gruplarına geçmek imkânsızdı. Meslekler miras yoluyla çocuklara geçiyordu. Şehir memurları, esnaf, çiftçiler ve diğer herkes sadece kendi mesleğini sürdürmekle yükümlüydü. Sosyal hareketlilik tamamen durmuştu; fiyatlar bile sabitlendi.

300'den kısa süre sonra, Diocletianus ve Galerius Hristiyanlara karşı baskı siyaseti izlemeye başladılar. Dinî birliği kurmak için, sayıları giderek artan Hristiyanları ortadan kaldırmak istiyorlardı. 24 Şubat 303'te bir kararname yayınlayarak Hristiyan kitaplarının ve kiliselerin yakılmasının yolunu açtılar. Bu kararnamelerin arkası da geldi. Hristiyanlar geçmiştekilerden çok daha zor bir seçim yapmak zorundaydılar: İmparatora adaklar sunmak ya da öldürülmek.

I. CONSTANTIUS

31 Mart 250-25 Temmuz 306

1 Mart 293'ten itibaren (*Caesar*) imparator

305'de Diocletianus, tahtta yeteri kadar kaldığını ve yeni yönetim biçimini iyice yerleştirecek sayıda haminin bulunduğunu düşünerek çekildi. Ama o noktaya gelindiğinde, bir lider için tahttan gönüllü olarak vazgeçmenin ne kadar zor olabileceği de açıkça görüldü. Maximianus ancak Diocletianus'un baskısı sonucunda çekilmeyi kabul etmişti. 1 Mayıs'ta, ikisinin tahttan feragati Milano ve Nikomedia'daki törenlerle onaylandı. Constantius ve Galerius yeni imparatorlar, Maximinus Daia ile Severus *Caesar* oldular. Fakat sağlığının kötü olduğu söylenen Diocletianus'un aksine, Maximianus sıradan bir vatandaş olma fikrine alışamadı ve devlet işlerinden sadece bir yıl uzak durabildi.

İlk tetrarkh Constantius'un 25 Temmuz 306'da York'ta ölmesiyle durum büyük ölçüde değişti. Constantius kuzeyden ilerleyen İskoçları ve Piktleri durdurabilmek için Boulogne'den Britannia'ya geçmek istemişti. Sağlığı bir süredir kötü olmasına rağmen, ölümün kapıda beklediğine dair hiçbir belirti yoktu. Fakat bir süre sonra ciddi bir hastalığın -ne olduğu belli değildir- emareleri ortaya çıkmaya başladı ve giderek kötüleşti. Lactantius'a göre, Maximianus'a mektup yazarak o sırada onun yanında bulunan oğlu Constantinus'u yanına çağırdı. Constantinus, Maximianus'un kızı Fausta ile birlikteydi. Neler olacağını sezen Maximianus, muhtemelen Constantinus'u durdurmaya çalıştı, ama Constantinus Roma posta servisinin atlarını kullanarak kaçmayı başardı ve imparatorluk yollarından İngiliz Kanalı kıyısına geldi. Babasıyla birlikte Britannia'ya geçti. Constantius orduyu yönetecek durumda olmadığından, Constantinus idareyi ele alarak İskoçlar ve Piktleri yenilgiye uğrattı. York'a döndüğünde babasının ölüm döşeginde olduğunu gördü. Constantius ordunun başına Constantinus'u geçirdi ve imparatorluk yetkisini ona devretti. İsteklerini de böylece söyledikten sonra, son nefesini verdi. Askerler sevdikleri imparatorlarının ardından yas tuttular, fakat oğlu Constantinus'u yerine geçirdiği için de seviniyorlardı; tetrarkhinin sonu yakındı.

Eutropius 10.1-2

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 40

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 24

SEVERUS

?-16 Eylül 307

1 Mayıs 305'den itibaren (*Caesar*) imparator

28 Ekim 306'da senato ve imparatorluk muhafızları, Maximianus'un oğlu Maxentius'u imparator ilan ettiler. İmparator Galerius yardımcısı Severus'u duruma müdahale etmek için gönderdi. Yaptığını meşru göstermek için Maxentius babasını ortak imparator olarak ilan etti. Maximianus buna karşı çıkmadı, ama Diocletianus'a mektup yazarak durumun iyice kritikleştiğini ve acil adımlar atılması gerektiğini anlattı. Fakat cevabı beklemeden, tahttan çekildikten sonra emekliliğini geçirdiği Campania ya da Lucania'dan ayrıldı ve oğlunun yanına gitti. Vardığında, tehlikenin geçmiş olduğunu gördü. Galerius tarafından imparatorluğa yük-seltelen Severus, Maxentius'un dengi değildi. Askerleri Severus'u bırakarak taraf değiştirdiler. Severus Ravenna'ya kaçtı ve Maximianus hayatını bağışlayacağına dair söz verince, ona teslim oldu. Ama bunun yerine Roma'ya getirilerek halkın alay ve aşağılama konusu yapıldı. 16 Eylül 307'de, Roma'dan altmış kilometre uzakta, Via Appia üzerindeki küçük bir kasaba olan Tres Tabernae'da hapse atıldı ve öldürüldü. Bazı kaynaklarda damarlarını açarak intihara zorlandığı da yazmaktadır.

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 26Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 40.7

Anonim Valesianus 4.10

Zosimus 2.10

MAXIMIANUS

21 Temmuz 250-Temmuz 310

Ekim/Kasım 285'ten 1 Mayıs 305'e kadar imparator

Maximianus üç yıl sonra, 310 Temmuzunda öldü. 308'de Carnuntum'da yapılan toplantıda Diocletianus şahsen araya girerek tekrar imparator olmasını engellemişti. Maximianus'un ihtiraslarına gem vurulmuş gibiydi, ama aslında durum tam tersiydi. Damadı Constantinus'un Gallia'daki konutuna çekildi. Ama anlaşılan entrika kanında vardı. Cons-

tantinus ona büyük saygı göstermesine rağmen, Maximianus'un asıl istediği tekrar tahta geçmektir. Temmuz 310'da eline bir şans geçti. Constantinus Keltlerle bir savaşa girmişti ve Maximianus da onun yokluğundan yararlanarak kendisini imparator ilan etti. Fakat Constantinus kendisinin hafife alınmayacağını kısa zamanda gösterdi. Arles şehrini ele geçirmiş olan kayınpederine karşı hızla harekete geçti. Maximianus şehrin savunmasını daha tam oturtamadan, Constantinus kapıda belirdi. Maximianus Marsilya'ya kaçtı ve orada yakalandı.

Kaynaklar damat ve kayınpederin Marsilya'daki karşılaşması hakkında muğlak ve tek taraflıdır. Lactantius ve Eusebius bize en detaylı bilgileri veren yazarlardır. İkisi de Constantinus'u, yaptıklarına rağmen Maximianus'u affeden ve hayatını bağışlayan merhametli birisi gibi göstermektedir. Maximianus ise onun tam zıddı bir kişilik olarak tasvir edilir: Güce olan düşkünlüğünden dolayı o kadar yoldan çıkmış ve kendisine yapılan hakareten dolayı o kadar öfkelenmiştir ki, şükran duyacağı yerde Constantinus'u bertaraf etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Amacına ulaşmak için, kızı ve aynı zamanda Constantinus'un karısı Fausta'yı kullandı. Ona Constantinus'tan daha çok yakışan bir eş bulmayı vaat etti, fakat Fausta kocasının tarafını tuttu ve ona Maximianus'un planından bahsetti. Constantinus bunun üzerine hemen önlemler aldı. Akşamüstü yatağına bir hadımı geçirdi ve kendisi de yakına saklandı. Maximianus karanlık odaya girerek hadımı öldürdü ve Constantinus'un hayatına son verdiğinden emin, keyifli bir hâlde dışarı çıktı. O sırada Constantinus bir grup askerle karşısına dikildi ve Maximianus tutuklanarak hapse atıldı. Söylenene göre yüce gönüllü Constantinus onu bağışlamıştır, fakat kısa bir süre sonra, 310 Temmuzunun sonlarında Maximianus sarayın odalarından birinde kendini asmıştır. Hayatına kendisinin mi, yoksa öldürmek istediği adamın mı son verdiğini asla öğrenemeyeceğiz. Kesin olan tek şey, Maximianus'un ölümüyle en güvenilmez tetrakhın siyâsî arenadan çekilmiş olduğudur.

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 30

Eusebius, *Constantinus'un Hayatı* 1.47

Eutropius 10.3

Zosimus 2.11

GALERIUS

Yakl. 260-Mayıs 311

21 Mayıs 293'ten itibaren imparator

Neredeyse bir yıl sonra, Mayıs 311'de Galerius hayata gözlerini yumdu. Galerius, yoluna çıkanlara, özellikle de Hristiyanlara karşı acımasız davranan zorlu bir kişiydi. Yardımcısı Maximinus Daia ile birlikte toplu katliamlara girişti. Hristiyan yazarlar Lactantius ve Eusebius'a göre, son günleri aynı yönetimde kaldığı yıllar gibi kötü geçmiştir. İki yazar da Tanrı'nın ondan aldığı intikamı açıkça keyif alarak anlatır. Hristiyanlara yaptığı kötülükler yüzünden, başına gelenleri hak ettiğini düşünmüşlerdir. 310'da testislerinde bir iltihaplanmaya işaret eden bazı belirtiler ortaya çıktı. Muhtemelen kansere bağlı bir tümör oluşmuştu. Sansasyona eğilimli Lactantius, kurtların Galerius'u içten yiyip bitirdiğini ve imparatorun dayanılmaz ağrılar içinde kelimenin tam anlamıyla çürüdüğünü yazar. Doktorlar ise çaresizdi. Bazılarının pis kokuya dayanamayıp kusması, imparatoru öfkeli yapmış ve onların da başlarına mâl olmuştu. Sonunda Galerius'un vücudu şekilsiz bir yumruya döndü. Üst kısmı tamamen kurmuş ve derisi incelererek göğüs kafesine yapışmıştı. Vücudunun alt kısmı ise iyice sarkmış ve ayakları biçimsiz uzuvlar hâline gelmişti.

Acıları bir yıl daha sürdü. Hristiyan yazarlara göre, Mayıs 311'de fazla zamanının kalmadığını anladığında, Tanrı'nın gerçekten varolduğunu söyledi. Anlatılanlara bakılırsa Hristiyanlara karşı yapılan bütün işkenceleri durdurdu ve ölüm döşeginde Hristiyan oldu. Birkaç gün sonra da hayata gözlerini yumdu.

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 33-34Eusebius, *Kilise'nin Tarihi* 8.16

Zosimus 2.11

Anonim Valesianus 3.8

DIOCLETIANUS

22 Aralık 245-3 Aralık 311 (ya da daha geç)
20 Kasım 284'ten 1 Mayıs 305'e kadar imparator

Çok geçmeden tetrakhinin kurucusu Diocletianus da öldü. Tahttan feragat ettikten sonra Hırvatistan kıyısında, Spalatum (Split)'teki sarayına çekildi. Orada mutlu olup olmadığını söylememiz zordur, zira sürekli inzivada kalmış ve özel hayatı hakkında dışarı fazla bilgi sızmamıştır. Sessizliğini sadece, 308'de Carnuntum'daki toplantıda bozmuştu. O tarihten sonra sarayındaki emeklilik günlerinde ne yaptığı tarihin karanlığına gömülmüştür. Pagan yazarlar hayatını sebze yetiştirerek geçirdiğini ve yaptıklarından memnun bir şekilde sessizce öldüğünü aktarmaktadır. Öte yandan, Hristiyan yazarlar son yıllarında mutsuz olduğunu ve sıkıntılı bir ölümün pençesinde kıvrandığını söyler. Onlara göre, Diocletianus, Constantinus'un yükselişi ve tetrakhinin çözülmesine daha fazla dayanamamış ve yavaşça çılgınlığın esiri olmuştur. Gördüğü dehşet dolu sanrılar sonucunda intihar etmiştir. Fakat, geçmişte çok zor kararları büyük bir rahatlıkla verebilen Diocletianus, şimdi hayatını hangi şekilde sonlandıracağı konusunda tereddüt ediyordu. Aklını ele geçiren çılgınlık nöbetleri sonucunda saray koridorlarında koşuşturuyor, yemek yemeyi ve içmeyi reddediyordu. Acı içinde kıvranan ve gördüğü hayallerle azap çeken Diocletianus, aç kalarak intihar etmeyi başardı. Lactantius'a göre bu, onun Hristiyanlara yaptığı kötülükler yüzünden Tanrı'nın verdiği cezaydı. Ölüm tarihi bilinmemekle birlikte, genellikle Aralık 311 kabul edilir, fakat 312 ya da 313'te ölmüş olması da muhtemeldir.

Eutropius 9.28

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 42

Zosimus 2.7

Constantinus ve İktidar Mücadelesi

Diocletianus'un son yılları sırasında açıkça görülmüştü ki, tetrakhi baştaki liderler yüzünden işlemez hâle gelmişti. Constantinus, Maxentius, Licinius ve Maximinus Daia çoğunlukla kendi çıkarlarına göre hareket etmişti. İlk ikisi batıda, diğer ikisi de doğuda yönetimdeydi, ama hepsi birbirini kolluyordu.

MAXENTIUS

Yakl. 275/278 ya da 283-28 Ekim 312
28 Ekim 306'dan itibaren imparator

Sahneden ilk çekilen Maxentius oldu. Constantinus'un kayınbiraderi ile olan ilişkisi iyice kötüleşmişti ve sonunda ondan kurtulmaya karar verdi. 312 yazında Gallia'dan ayrılarak İtalya'ya doğru yola çıktı. Yolu üzerindeki şehirler teker teker ona teslim oldu ve Ekim ortalarında Roma surlarına dayandı. Maxentius korkmuştu ve bir ihanetten çekiniyordu, zira senato ve halk her an düşmanla işbirliği yapmaya karar verebilirdi. *Sibylla** kitaplarına baş vurdu ve 28 Ekimde Roma'nın bir düşmanının öleceği kehaneti ile karşılaştı. Bu, ona cesaret vermişti ve Constantinus ile o gün yüzleşmeye karar verdi. İki ordu Roma surlarının birkaç kilometre kuzeyinde, Tiber üzerindeki Milvius Köprüsü'nde karşı karşıya geldi.

* Sibylla adlı bir kadın kâhinin adından türemiş ve daha sonra bütün kadın kâhinleri tanımlamak için kullanılmış bir isim. Roma senatosu kriz zamanında Sibylla kehanetlerinin derlendiği kitaplara danıştırdı (ç.n.).

Milvius Köprüsü Savaşı, Roma tarihindeki en ünlü savaşlardan biri olacaktır, fakat bunun tek sebebi, savaştan sonra Constantinus'un zaferini Hristiyanların tanrısına adanmasıydı. Tanrı'nın olaya dahil olması hakkında iki açıklama bulunmaktadır ve bunlar bazı önemli noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır. Lactantius'a göre, savaştan önceki gece, Constantinus rüyasında askerlerin kalkanlarına İsa'nın işaretini yerleştirmesi için kendisine talimat verildiğini görmüştü. Bu işaretin, "khi" ve "rho" ya, yani İsa'nın monogramlardaki ilk iki Yunanca harfine karşılık geldiği düşünülmektedir. Constantinus rüyasında söyleneni yaparak savaşı kazanmış ve o andan itibaren Hristiyan tanrısının gücüne inanmıştır.

Yirmi beş yıl sonra Eusebius farklı bir açıklama ile karşımıza çıkmaktadır. *Constantinus'un Hayatı* adlı eserinde Constantinus'un kendisine yemin ettirerek gerçekte neler olduğunu anlattığını söyler: Rakibinin şeytanî icraatlarından ve büyüyle olan yakınlığından korkan Constantinus, İsa'nın yardımına başvurdu. Savaştan önceki gün, öğlen civarında gökyüzünde ışıktan bir haç şekli ve *hoc signo victoris* ("bu işaret sana zafer getirecek") kelimelerini okudu. O gece İsa kendisine göründü ve ordu sancaklarına kutsal sembolü koymasını söyledi. Constantinus istenileni yaptı ve savaşı kazandı.

Öykünün bu iki versiyonunu birbiriyle uzlaştırmak zordur. Lactantius'un yazdıkları daha güvenilirdir. Şüphesiz Eusebius'un hikâyesi daha derin anlamlar taşır, ama Constantinus'un tam olarak ne gördüğü - haç mı, haça benzeyen bir şekil mi yoksa İsa monogramı mı? - açık değildir. Kesin olan tek şey, Constantinus'un ya da danışmanlarının Hristiyan tanrısının gücü şeklinde yorumladıkları bir tecrübenin yaşandığı ve bu tecrübenin de Constantinus'un Hristiyanlığı seçmesine yol açtığıdır.

Yazarların savaşın kendisi hakkında söyledikleri daha azdır. Maxentius galip geleceğinden emin bir şekilde şehirden ayrılmıştı. Ordusunu ovaya, Tiber'i arkasına alacak şekilde yerleştirdi. Savaş sırasında Constantinus'un ordusunun daha güçlü olduğunu anladı. Süvarileri Constantinus'un kiler tarafından bozguna uğratılmıştı ve yaya askerleri de düşmanın baskın birlikleri tarafından geri çekilmeye zorlanıyordu. Bir süre için ordusu dayanmayı başardı, fakat askerleri sayıca çok yetersizdi. Tek seçenek kaçmaktı. Askerler tamamıyla dağılmış hâlde Tiber'e doğru kaçmaya başladılar; çoğu ezildi. Kırk uzuvlarıyla ortada kalanlar savaş alanında öldürüldü. Kurtulabilenler, Maxentius'un kaçmak için özellikle yaptırdığı bir gezinti köprüsüne umutlarını bağlamıştı. Planları, köprüyü aşıttıktan sonra, takip hâlindeki düşman hâlâ üzerindeyken köprüyü yıkmaktı, ama başarılı olamadılar. Köprü o kadar fazla askeri taşıyamadı

ve çöktü. Maxentius'un askerleri suda boğularak öldü; sadece bir avuç asker kıyıya çıkabildi. At sırtında olan Maxentius köprüye ancak çöktükten sonra ulaşabilmişti ve düşman askerleri tarafından nehre doğru sürüldü. Karşı kıyıya atıyla birlikte yüzerek geçmeye çalıştı, ama akıntıya kapılarak boğuldu. Eusebius'a göre savaşın sonucu sürpriz değildi. Tanrı'nın Constantinus'a yardım ettiği ve Maxentius'un tanrı tanımazlığını cezalandırdığı çok açıktı. Bir zamanlar, Musa ve Yahudilerin Mısır'dan ayrılmasına izin vermeyen firavun ve Mısırlıların kaderini Maxentius da paylaşmıştı.

Lactantius, Zalimlerin Ölümü Hakkında 40-44

Eusebius, Constantinus'un Hayatı 1.38

Kilise'nin Tarihi 9.9

Zosimus 2.16

MAXIMINUS DAIA

20 Kasım 270 ya da 285-Ağustos 313

1 Mayıs 305'ten itibaren (*Caesar*) imparator

Artık Constantinus batının tartışmasız tek imparatoruydu. Doğuda ise hâlen iki rakip bulunuyordu: Licinius ve Maximinus Daia. Her ikisi de mutlak hâkimiyet istiyordu ve durum kritik bir hâl almıştı. Aralarında bir savaş kaçınılmaz görünüyordu. Constantinus, Licinius'un kazanacağını umuyordu, zira üvey kız kardeşi Constantia Licinius'la Milano'da Şubat 313'te evlenmişti. Bu vesile ile iki imparatorun ortak bir dinî siyaset izlemesi kararlaştırılmıştı. Yedi ay sonra, bu fikir birlikteliği Milano Fermanı ile resmîleştirildi. Hristiyanlara yapılan zulümler geride kalmış gibi görünüyordu.

Licinius'un Milano'yu ziyareti sırasında askerleri tarafından imparator ilan edilen Maximinus Daia, harekete geçmekte vakit kaybetmedi. Syria'dan ayrılarak batıya doğru ilerlemeye başladı. Bithynia'yı geçtikten sonra İstanbul Boğazı'nı aştı ve Licinius'un destekçisi Byzantion ile Herakleia'yı ele geçirdi. Licinius düşmanla karşılaşmak üzere yola çıktığında otuz bin kadar askeri varken, Maximinus'un ordusu yetmiş binin üzerindeydi. 30 Nisanda Trakya'daki Hadrianopolis yakınında yapılan savaştan Licinius galip çıktı.

Bundan sonra meydana gelen olaylar, Lactantius ve Eusebius tarafından bütünüyle Hıristiyan inancı bağlamında aktarılmıştır. Her iki yazar da Tanrı'nın bir yıl önce Roma'daki Milvius Köprüsü'nde olduğu gibi tekrar işe karıştığını ima etmektedir. Maximinus bir köleden aldığı manto ile savaş alanından kaçmıştı. Licinius'u Kilikia Kapıları'nda kaleler kurarak durdurmayı umuyordu, fakat umutları boşa çıktı. Licinius'u durdurmak imkânsızdı ve rakibi Maximinus'un konuşlandığı Tarsos'a kadar geldi.

Lactantius'a bakılırsa, kuşatma altındaki Maximinus Tanrı'nın ona yolladığı belalardan kurtulmak için ölümden başka çıkış yolu görmüyordu. Zehir almayı seçti, ama önce zengin bir sofraya kurdurarak bolca şarap içti. Çok etkili olan ve normalde hızla kana karışan zehir, dolu mide tarafından tamamen emilemedi ve ölümü yavaş oldu. Bu süre içinde Maximinus çıldırmış hâldeydi. Mide ve karnındaki dayanılmaz ağrılar yüzünden çamur bile yemeye başlamıştı. İstirap dört gün boyunca devam etti. Artık acı katlanılamaz bir hâl almıştı. Maximinus başını duvarlara vurdu ve gözleri yuvalarından fırladı. Söylenenlere göre, kör Maximinus Tanrı'yı gördü ve ölümler İsa'nın gerçek tanrı olduğunu kabul etti.

Lactantius, *Zalimlerin Ölümü Hakkında* 49

Eusebius, *Constantinus'un Hayatı* 1.58-59

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 41

Zosimus 2.17

LICINIUS

Yakl. 265-325 baharı

11 Kasım 308'den 10 Eylül 324'e kadar (*Caesar*) imparator

Constantinus ile Licinius ün ve başarıya o kadar odaklanmıştı ki, bu hırsları yüzünden ortaklıklarının fazla sürmesi beklenemezdi. Hıristiyan yazarlar suçu acımasızca Licinius'a atar, fakat bu gerçeklerin saptırılmasından başka bir şey değildir. Aralarnın açılmasında Constantinus'un da payı vardı. Özellikle 315'te, üvey kız kardeşi Constantia ile Licinius'un oğulları Licinius'u *Caesar* yapma isteğini kabul etmedi ve onun yerine diğer üvey kız kardeşi Anastasia'nın kocası Bassianus'u seçti. Buna karşı Licinius zor kullanmayı tercih etti. Bir dizi savaştan sonra, 317'de

bir anlaşmaya varıldı: Constantinus'un oğulları Crispus ve Constantinus ile Licinius'un oğlu Licinius *Caesar* olarak kabul edildi. Bunun gerçekten uzun soluklu bir çözüm olduğuna pek az inanan vardı muhtemelen, zira Constantinus sayıları gün geçtikçe artan Hristiyanlara yakın dururken, Licinius pagan entelektüeller tarafından destekleniyordu. Licinius Hristiyanların devlet memuriyetlerine gelmelerini yasaklamasına rağmen, bu karar büyük çaplı bir Hristiyan katliamına dönüşmedi.

İki imparator arasındaki nihai savaş 321'de patlak verdi. Constantinus Sarmatları Tuna'nın karşı kıyısına atmaya başarmıştı ve Thrakia'da yağmaya girişen Gotlara da aynısını yapmayı düşünüyordu. Licinius bu hareketi doğudaki siyasetine aykırı buldu ve Constantinus'u aldıkları kararları ihlâl etmekle suçladı. Artık savaş kaçınılmazdı. 3 Temmuz 324'te Hadrianopolis yakınında karşı karşıya geldiler. Constantinus zafer kazanan taraf oldu. Licinius ise önce Byzantion'a, daha sonra da tehlikede olduğunu hissedince Bithynia'daki Khalkedon'a kaçtı. Constantinus'un ilerleyişini durdurmak üzere geride özel korumalarının komutanı Martinianus'u bıraktı. O sırada kendisi de yeni bir ordu toplamayı planlıyordu, ama bu plan işlemedi; aynı yılın 18 Eylülünde Khrysopolis'te yine yenilgiye uğradı.

Licinius'un karısı Constantia üvey ağabeyinin karargâhına giderek kocasının hayatının bağışlanmasını diledi. Teslim olan Licinius'un Selenik'te sade bir vatandaş gibi yaşamasına izin verildi. Ne var ki, birkaç ay sonra, 325 baharında, Constantinus aniden Licinius'un asılması emrini verdi. Fikrini neden değiştirdiği bir sırdır. Eusebius, sebebin Licinius'un geçmişte yaptıkları olduğunu söyler ve konuyu kapatır. Zosimus ve Eutropius'un hikâyeleri farklıdır, ama en az Eusebius'un ki kadar yüzeyseldirler; bu kararlar Constantinus'un kutsal bir yemini bozduğunu söylerler. Bir sonraki yüzyılda, Licinius'un darbe yapmak amacıyla Tuna boylarındaki Germen kavimleriyle irtibata geçtiğine dair bir açıklama getirilmiştir.

Eusebius, *Constantinus'un Hayatı* 2.58-59

Zosimus 2.28

Anonim Valesianus 5.29

Eutropius 10.5

I. CONSTANTINUS

27 Şubat 272/273-22 Mayıs 337

25 Temmuz 306'dan itibaren imparator

I. Constantinus artık tek imparatordu ve planlarını gerçekleştirmeye başlayabilirdi. Hristiyan davasının savunucusu rolünü iyice benimsemişti. Kendisini sadece imparatorluğun refahı için değil, aynı zamanda Hristiyanların birliği için çalışan bir lider olarak görmekteydi. O, Hristiyanların hem dünyevi hem de ruhani önderi, “Tanrı’nın gönderdiği yol gösterici” ve onun yeryüzündeki temsilcisiydi. Bu sıfatlarla, İsa’nın tanrısallığının, ayrıca Tanrı Baba, Tanrı Oğul ve Kutsal Ruh arasındaki bağın ele alındığı 324’teki İznik Konsili’nde olduğu gibi, teolojik tartışmalar da başrolü onayabilirdi. İskenderiyeli rahip Arius, tanrı kavramının içinde Baba’nın “Tanrı” kabul edildiği, Oğul’un da ikincil ya da bağımlı tanrısallığa sahip olduğu bir hiyerarşinin varlığını öne sürünce, Constantinus’un topladığı üç yüz piskoposun meydana gelen konsil, Arius’un Oğul’un tanrısallık doğasını reddetmesini sapkınlık diye niteledi.

I. Constantinus Hristiyanlaştırma politikasını gizlemeye gerek görmüyordu. Hristiyanlar devlet memurluklarına gelmeye başladı ve pagan memurların kendi tanrılarına adak adaması yasaklandı. Piskoposların yayınladığı beyannamelerde devlet eliyle yapılan kiliselerden söz edilmektedir. Toplantıları için yeterli büyüklükte kiliseye sahip olmayan Roma’daki Hristiyanlara I. Constantinus tarafından büyük bazilikalar tahsis edildi. Bunlardan en bilinenleri, bugünkü Lateran Bazilikası’ndaki Aziz Ioannes, Aziz Petrus, Kudüs’ün Kutsal Haçı, Sur Dışındaki Aziz Agnes ve Aziz Sebastianus kiliseleridir. Ayrıca Kutsal Topraklarda -Beytül-lahim’de Hz. İsa’nın Doğuşu ve Kudüs’te Hz. İsa’nın Kutsal Mezarı- anıtsal kiliseler inşa edildi.

Ayrıcalıklar daha da ileri gitti. Başta Roma olmak üzere çeşitli şehirlerdeki Hristiyan topluluklarına büyük kırsal mülkler ve saraylar veril-

di. Uzun vadede en az bunun kadar önemli olan başka bir karar da, Kili-se'ye yapılan bağışlar ve bırakılan miraslardan vergi alınmamasıydı. Bu yolla Kilise'nin edindiği mülkler hızla büyümüş ve zamanla imparatorun ardından en büyük arazi sahibi Kilise olmuştur.

Constantinus döneminin doruk noktalarından biri, 11 Mayıs 330'da eski Byzantion'un bulunduğu yerde Constantinopolis (Constantinus'un şehri) adlı yeni bir şehrin kuruluşudur. İmparator şehri yeni Roma olarak görüyordu. Eski Roma'nın bir kopyası olan Constantinopolis, önce- li gibi yedi tepenin üzerine kurulmuştu; yine onun gibi on dört bölgeye ayrılmıştı ve bir forum ile bir senatoya sahipti. Şehir, imparatorluğun ağırlık merkezinin doğuya kaydığının açık bir kanıtıydı.

Constantinus'un ilk karısı Minervina'dan olan oğlu Crispus'un ölü- mü ise, saltanatına gölge düşürmüştür. Crispus 317'de *Caesar* ilan edil- mişti. Fakat 326 Martında bilinmeyen bir sebepten öldürülmüştür. Bir söylentiye göre, Constantinus'un o sıradaki karısı Fausta, Crispus ile bir- likteydi. Fakat Crispus ilişkiyi bitirmek isteyince, Constantinus'un zina- yı suç sayan bir kanun çıkardığını iyi bilen Fausta, imparatorun önünde oğlunu suçladı. Öte yandan, Fausta'nın kendi oğullarına taht yolunu aç- mak için Crispus'u ortadan kaldırmış olması mümkündür. Fausta'nın kendisi de kötü bir sonla karşılaşacaktı. Constantinus'un annesi Helene, Crispus'un yanlış yere suçlandığı konusunda oğlunu ikna edince, Faus- ta banyoya çekildi ve kaynar su dolu küvete girerek intihar etti.

I. Constantinus, iki ay önce Paskalya arifesinde ciddi biçimde hasta- lanmasının ardından, 22 Mayıs 337'de, Hamsin Yortusu'nda öldü. Has- talığının nedeni bilinmemektedir. Bir çare bulmak için Drepanum'a git- ti ve annesinin sevdiği azizlerden şehit Lucianus'un mezarında dua etti. Ardından Nikomedia'ya geçerek piskoposların toplantısına başkanlık yaptı. Toplantıda her zaman Ürdün'de vaftiz edilmek istediğini -yazılan- ların aksine hiç vaftiz edilmemişti- ama hastalığı yüzünden bunun zor olduğunu söyledi. Constantinus'u vaftiz etme şerefi Nikomedia pisko- posu Eusebius'a (Caesaria'lı piskopos-yazar Eusebius değil) düştü. Bu seçim herkesi memnun etmemişi, zira Eusebius'un Arius'un takipçisi olduğuna dair söylentiler vardı.

Hayatının son birkaç haftasında Constantinus erguvan imparator giy- silerini ve diademini kullanamadı; onun yerine "yeni doğanlara" giydi- rilen beyaz kıyafetlerle dolaştı. Ölüme hazırlıklı bir şekilde, Nikomedi- a'daki villalarından birinde hayata gözlerini yumdu. Korumaları bedenini erguvan örtüyle süslenmiş altın bir tabuta koyarak Constantinopolis'e götürdü. Tabut önce imparatorluk sarayına, sonra da Constantinus'un

kendisi için inşa ettirdiği Kutsal Havariler Kilisesi'ne nakledildi. Burada on iki havariye ait olduğu söylenen lahitlerin yanına defnedildi. Böylece Constantinus simgesel anlamda on üçüncü havari yerine koyulmuş oluyordu.

Ölüm ve defin haberi Roma'ya ulaştığında, bir Roma imparatoru başkent yerine Constantinopolis'e gömülmeyi tercih ettiği için halk öfkeye kapıldı. Ama Senato o kadar tutucu davranmadı ve eski geleneğe göre Constantinus'u tanrı ilan etti. Böylece tanrılaştırılan ilk Hıristiyan imparator oldu. Roma İmparatorluğu'nun değiştiği oldukça açıktı.

Eusebius, *Constantinus'un Hayatı* 4.62-67
Zosimus 2.39

Constantinus Sülâlesi

Constantinus'un bir suçu varsa, bu, ardından gelecekler için bir düzenleme yapmamış olmasıdır. Bu kadar çok iş başaran birisinden daha fazlası beklenirdi. Belki de kararını açıklamaktan vazgeçmiştir, çünkü üç oğlu arasındaki rekabetin ne kadar büyük olduğunu biliyordu ve hiçbirinin tek kişinin hâkimiyetini kabullenmeyeceğini anlamıştı. Constantinus'un ihmali sonucunda taht yaklaşık üç ay boş kaldı. Sonunda Constantinopolis'teki ordu inisiyatif kullanarak yönetimi üç oğul arasında paylaştırdı. Constantinus'un kuzenleri Hannibalianus ve Dalmatius gibi tahtta hak iddia edebilecek adaylardan kurtulmak gerekiyordu. Constantinus'un ailesinden sadece birkaç kişi ölümden kurtulabildi. Bunlar arasında, daha sonra önemli roller üstlenecek olan Iulianus ve Gallus en iyi tanınanlardır.

II. CONSTANTINUS

7 Ağustos 316-340 Nisanının başı

9 Eylül 337'den itibaren imparator

337 Eylülünün başlarında Constantinus'un oğulları ordu tarafından Pannonia'da imparator ilan edildiler. II. Constantinus Gallia, İngiltere ve İspanya'yı; II. Constantius doğuyu ve Constans İtalya, Afrika ve Illyria'yı yönetecekti.

Bu düzenlemenin ömrü üç yıldan az oldu. Constantinus üç evladın en büyüğü olarak en fazla saygı görendi. Ayrıca kendisine verilen bütün

görevleri yerine getiremeyecek kadar genç olan Constans'ın vekilliğini de üstlenmişti. 340 baharında İtalya'yı kimin yöneteceği meselesi, iki kardeş arasında açık bir anlaşmazlığa dönüştü. Constantinus vekillik kılfını kullanarak Constans'ın topraklarını ele geçirmeyi umuyordu. Constans'ı etkisiz hâle getirmek için bir ordu topladı. 340 baharında Gallia'dan ayrılarak Alpleri aştı ve Kuzey İtalya'yı istilâ etti. Fakat olaylar onun düşündüğü gibi gelişmedi. O sırada Moesia'da bulunan Constans, tehli- kedeki bölgeye askerlerini gönderdi. Aquileia yakınlarında bir pusu ku- rarak Constantinus'u ve askerlerinin büyük kısmını öldürdüler. Constantinus'un cansız bedeni Alsa nehrine atıldı.

Zosimus 2.41

Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 42.21

CONSTANS

320/323-18 Ocak 350

9 Eylül 337'den itibaren imparator

Constantinus'un ölümü işleri kolaylaştırmıştı. Constans şimdi hem kendisinin hem de ağabeyinin topraklarına sahipti ve batıyı yönetiyordu. II. Constantius ise doğuda hüküm sürmekteydi. İki imparator arasında özellikle din konusunda sürtüşmeler olmasına rağmen (Constans, Ariusçuluğun şiddetle karşısındayken, Constantius destekçisiydi), bu anlaşmazlık hiçbir zaman silâhlı çatışmaya dönüşmedi. Constans on yıl daha batıyı yönetti ve bu süre içinde idaresi giderek kötüleşti. Yüksek vergilerle halkı bezdirdi ve devlet memuriyetlerini açık arttırmaya çıkardı. Popüleritesi azaldı; yakın çevresi bile kendisi için bir tehditti artık.

Eski destekçilerinin hazırladığı bir komplo, sonunda başına mâl oldu. Komployu hazırlayan, Constans'ın babasına hizmet etmiş Frank asıllı Magnentius'tu. Diğer eski askerlerin de desteğini alan Magnentius, 18 Ocak'ta, Kuzey Fransa'daki Autun'da kendisini imparator ilan etti. Constans bir av partisinde vakit geçirirken, komployu hazırlayanlar Magnentius'un en sadık müttefiki Marcellinus'un doğum gününü kutlamak amacıyla toplanmışlardı. Magnentius bir ara ayrılarak, erguvan renkli bir kıyafetle geldi. Eğlencedekiler onu hemen imparator olarak selamladı. Haber çabuk yayıldı; asker ya da sivil herkes Magnentius'u destekliyordu.

Constans daha bir plan oluşturamadan, isyan bütün Gallia'yı etkisi altına almıştı. Tek seçenek, utanç verici şekilde geri çekilmektir. Herkesin terk ettiği Constans güneye kaçtı. Sadece bir subayı ona sadık kaldı: Sarışın sevgilisi Frank asıllı Laniogaisus. Constans, Magnentius'un generallerinden Gaeso'nun komutasındaki bir birlik tarafından takip ediliyordu. Nihayet, Pirenelerin eteğinde, anneannesi Helena'ya atfen Elne adını almış küçük bir kasabada (bugünkü Le Perthus) izi bulundu. Constans güvende olacağını umarak bir kiliseye saklandı, ama takip edenlerin acıması yoktu. Onu kiliseden çıkararak Gaeso'nun karşısına getirdiler. Ama Constans'ın intihar mı ettiğini ya da Gaeso tarafından mı öldürüldüğünü asla bilemeyeceğiz.

Eutropius 10.9.4

Ammianus Marcellinus 15.5.16

Zosimus 2.42

Antiokeia'lı Ioannes, Fragman 172

VETRANIO

290'dan önce-350'den sonra, muhtemelen 356'da
1 Mart 350'den 25 Aralık 350'ye kadar imparator

MAGNENTIUS

Yakl. 303-10 Ağustos 353
18 Ocak 350'den itibaren imparator

Başlangıçta Magnentius durumu kontrol altına almış gibi görünüyordu. İtalya, Gallia, Afrika ve İspanya'yı çok geçmeden kendine bağladı. Fakat daha önce Constans'a ait olan Tuna bölgesini elde etme çabaları, Pan-

nonia ordularının faaliyetleri yüzünden başarıya ulaşamadı. Askerler yaşlı bir general olan Vetrano'yu imparator ilan ettiler. Vetrano'nun tekli fi neden kabul ettiğini bilmiyoruz Belki tahtta gözü vardı, ama isyan hareketinde Magnentius'a karşı bir tampon oluşturmaya amaçlayan II. Constantius'un yardımını almış olması da mümkündür. Her halükârda Constantius Vetrano'ya bir imparatorluk tacı gönderdi.

Ne var ki, Vetrano güçlü bir kişiliğe sahip değildi ve yeni kazandığı bu mevkii nasıl kullanacağını bilemedi. Bir süre Magnentius'la birlikte hareket etti, ama Constantius Balkanlarda görününce hemen geri adım attı. 25 Aralık 350'de, Naissus yakınlarında Constantius'la buluştu. Askerlerin önünde ikisi birlikte kürsüye çıktı ve Constantius söz aldı. Tam olarak ne söylediğini kimse bilmemektedir, ama konuşmasının sonunda Vetrano rütbelerini atarak, hıçkır hıçkır Constantius'un ayaklarına kapandı. Constantius elinden tutarak onu kürsüden indirdi. Bir akşam yemeği sırasında Constantius Vetrano'ya emekliliğini huzurlu geçirebileceğine dair güvence verdi. Bu, sakın ve sorunsuz bir altı yıl daha demekti.

Şimdi Constantius'un aklında tek bir şey vardı: Kardeşi Constans'ın katili Magnentius'a karşı yürüteceği "kutsal savaş". 15 Mart 351'de, I. Constantinus'un ailesine karşı girişilen katliamdan kurtulan kuzeni Gallus'u *Caesar* ilan etti. Magnentius da buna karşılık Decentius'u yanına aldı. 351 yazının sonlarında, Tuna ile Drage'nin birleştiği yerin yakınındaki Mursa'da iki taraf karşı karşıya geldi. Oldukça kanlı bir savaştı. Magnentius askerlerinin dörtte üçünü, Constantius da neredeyse yarısını kaybetti. Magnentius son anda kaçabildi ve İtalya Alplerinden geçerek Gallia'ya girdi. Gücü azalmıştı, ama yine de tahtta hak iddia eden birkaç kişiye engel olabildi. Gallia'da oldukça uğraşarak eski üstünlüğünü kurmayı başardı, fakat 353'de Gallia'ya girişi sağlayan Alp geçitlerinin kontrolünü kaybetti. Ardından yapılan Mons Seleucus Savaşı'nda (La-Batie-Mont-Saléon) büyük bir yenilgiye uğrayarak Lyon'a kaçtı. Askerleri savaşmanın yararsız olduğunu anlayıp, Magnentius'u Constantius'a vererek kendilerini kurtarmak istediler. Magnentius'un saklandığı evi buldular ve etrafını sardılar. Magnentius oyunun sonuna geldiğini anlamıştı ve önünde artık iki seçenek vardı: Ölüm cezası ya da intihar. O ikincisini seçti; önce annesini, arkadaşlarını ve aile üyelerini öldürdü; ardından kılıcı kendine sapladı. Cansız bedeni Constantius'a götürüldü. Constantius, Magnentius'un başını kesip bir sığa geçirerek ordu kampında dolaştırdı. Böylece artık tek ve tartışılmaz imparator olduğunu ikna edici bir gösteriyle ilan etti. Magnentius'un *Caesar* seçtiği Decentius da sekiz gün sonra kendini astı.

Eutropius 10.11-12
 Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 42
 Zosimus 2.44, 2.53
 Antiokheia'lı Ioannes, *Fragman* 174
 Zonaras 6.13.9

II. CONSTANTIUS

7 Ağustos 317-3 Kasım 361
 9 Eylül 337'ten itibaren imparator

Constantius batıda işleri yoluna koymaya çalışırken, doğu yeni sorunlara gebeydi ve bunun sorumlusu da iki yıl önce *Caesar* ilan edilen Gallus'tu. Doğuda Perslere karşı yürüttüğü askerî operasyonlara bakılırsa, bir asker olarak tartışılmaz yeteneği vardı. Fakat güçlü ve kararlı siyaseti Constantius'u korkutmuştu. 354'te doğuya gönderdiği bir elçi aracılığıyla, Gallus'un İtalya'ya gelmesini talep etti. Fakat gönderilen elçi Domitianus, Gallus'un siyasî rakipleri ile ilişki kurmaya kalkınca, Gallus onu öldürttü. Bu olay gerilimin atmasına sebep oldu; Constantius, Gallus'tan kurtulmaya karar vermişti. Gallus bunun farkın değil miydi yoksa yanlış anlamayı düzeltebileceğini mi ummuştu? Her halükârda, sonunda imparatorun isteğine uyarak İtalya'ya gitti. 354 Ekiminde Istira'daki Pola şehri yakınında, Flamonada yakalandı ve soruşturmadan geçirildikten birkaç hafta sonra ölüm cezasına çarptırıldı. Ölümü tüyler ürperticiydi. Adi bir hırsız gibi elleri arkada bağlanmış şekilde baş vuruldu. Yüzü tanınmayacak hâle getirildi ve bedeni de şekilsiz bir et yığını gibi sokakta bırakıldı.

Magnentius'un ölümünden sonra Gallia'daki durum istikrardan iyice uzaklaşmıştı. 355'te Silvanus adında bir komutan imparator olmaya kalkmış ve kendi askerleri tarafından öldürülmüştü. II. Constantius tahata göz dikmiş diğerlerini yıldırma amacıyla, Gallus'un üvey kardeşi Iulianus'u 6 Kasım 355'te batıda *Caesar* ilan etti. Iulianus, Alamanni ve Franklara karşı bir dizi zafer kazandı ve vergi yükünü azaltarak halka kendini sevdirdi. Constantius da özellikle Tuna sınırındaki operasyonlarıyla başarı elde etti. Ama, doğuda Pers baskısının artması yüzünden başarısının tadını çıkaramadı. Constantinopolis'te, 359 sonbaharında imparator bir sefer için hazırlıklara başladı. Iulianus'tan askerlerinin bir kısmını kendi emrine vermesini istedi. Fakat askerler Şubat 360'ta ayakla-

narak Iulianus'u imparator ilan ettiler. Constantinus'un mevkii yine batıdan gelen bir tehditle karşı karşıyaydı. İmparator Perslerle ilgilenmeyi tercih ederek doğuya doğru yola çıktı. Sınırı ziyaret etmesine rağmen, ciddi bir operasyona girişmedi ve 360-361 kışını Syria'daki Antiokheia'da geçirdi. Burada, baharda Perslere karşı büyük ölçekli bir saldırı düzenlemek ile batıda Iulianus'u saf dışı bırakmak arasında zorlu bir seçim yapması gerekti. Persler o sırada geri çekildiğinden seçim zor olmadı. Yazdan itibaren dikkatini, kendini iyice imparator gibi görmeye başlamış Iulianus'a yöneltti.

Batıya doğru ilerleyiş yavaştı. Kasıma gelinmişti ve geniş çaplı bir sefer için zaman elverişsizdi, ama kimse bunu imparatora söylemeye cesaret edemiyordu. İlerlemeye devam eden Constantius, yolda sağına dönmüş başsız bir cesetle karşılaştı. Cesedin batıya bakmasından ürküp, geri dönmek yerine hızlandı. Ancak Tarsos'a geldiğinde birden bire ateşi yükseldi. Başlangıçta durumu o kadar kötü görünmüyordu ve Toroslar eteğindeki Mopsukreana'ya ulaşana dek yolculuğa devam etti. Ertesi gün tekrar yola çıkmak istediye de, yüksek ateş buna engel oldu. Sonraki günlerde iyice kötüleşti. Ölümünü aktaran Ammianus Marcellinus'a göre ateşi o kadar yüksekti ki, sanki damarları kurumuştu. Teninin sıcaklığından kimse ona dokunamıyordu. Alev alev yanıyordu ve doktorlar çaresizdi. Nefes alıştı zayıflamış, artık sona gelmiş hayatına ağılıyordu. Son ana kadar bilinci açık kaldı. Öldüğü gün Iulianus'u ardılı ilan etti. Aslında fazla seçeneği yoktu. Hiç çocuğu olmamıştı (ölümünden sonra bir kızı oldu) ve Constantinus'un sülâlesinden geriye kalan tek kişi Iulianus'tu.

Bedeni mumyalandı ve bir tabuta koyuldu. Korumaların başı Iovianus'un gözetimi altında Constantinopolis'e götürüldü ve Havariler Kilisesi'ne defnedildi. Dördüncü ve beşinci yüzyıl boyunca burası birçok Roma imparatorunun son istirahatgahı olacaktı.

Eutropius 10.15

Ammianus Marcellinus 21.15:1-4

Philostorgius 6.5

Zonaras 13.11

IULIANUS

Mayıs/Haziran 331-26/27 Haziran 363
Şubat 360'dan itibaren imparator

Iulianus, çocukluğundaki olayların izlerini hâlâ taşıyordu. 337'de ordunun ailesini katledişinin ve Gallus ile birlikte katliamdan kıl payı kurtuluşunun anısı, hayatının geri kalanında onun peşini bırakmayacaktı. Hristiyan amcaları Constantinus, Constantius ve Constans'ın cinayetlere göz yummaları, düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştı. Hristiyanlığa olan inancını genç yaşta kaybetmişti. Yunan klasiklerinin büyüüne kapıldı, ama Hristiyanlık karşıtı fikirlerini hemen belli etmedi. Kendisini Yunan felsefesine vermişti. Zamanın önde gelen hatip ve bilginlerinden Libanius ve diğer Yunanlı hocalardan dersler aldı. Bunlar Hristiyanlığa duyduğu nefreti iyice körükledi. Yeni Ahit'i Yunan klasikleriyle karşılaştırdığında sönük bir edebî çalışma olarak görüyordu. Asıl ilgi alanı antik pagan dinleriydi ve bunlara yeni bir soluk getirmeyi istiyordu. Iulianus'un dini, felsefî öğretilerin ve eski Roma devlet dinine ait öğelerin birleşiminden meydana geliyordu. Tanrısal gücün doğada her zaman ve her yerde hazır bulunduğu inanan bir tümtannıcıydı.

355'de öğrenimini ve çalışmalarını tamamladığına inanarak *Caesar* sıfatıyla sahneye çıktı ve öldürülen üvey kardeşi Gallus'un yerini aldı. Constantius'un en küçük kız kardeşi Helene ile evlendi. Gallia'da geçen yıllarında çok başarılı işler yaptı ve bu sırada imparatorluğu tek başına yönetme fikri iyice belirginleşti. Eğer Constantius yaşasaydı ve kimin imparator olacağını savaş belirleseydi, Iulianus'un kaderi ne olurdu, bilemiyoruz. Ama Constantius öldüğüne göre, Iulianus için yol açıktı.

İmparator olarak dinî inançlarını şekillendirmeye ve bunları siyasî bir temele oturtmaya devam edebilirdi. Hristiyanlara zulüm yapmadı, ama Hristiyan öğretmenlerin gençleri eğitmesini yasakladı, kiliselere el koydu ve rahipleri vergiden muaf tutan yasayı yürürlükten kaldırdı. Öncellerinin Hristiyan yanlısı tutumunu terk etmesi yüzünden, Hristiyan dünyasında *Apostata* ("dönek") takma adıyla anılmıştır.

Iulianus'un kalıcı işler yapacak kadar zamanı olmadı; sadece on sekiz ay tahtta kalabilmişti. Persleri Roma'nın belirlediği sınırların gerisinde tutmaya kararlıydı ve 363'de bu amaçla Ktesiphon'a doğru yola çıktı. Perslerin barış teklifini reddederek, Pers İmparatorluğu'nun içlerine doğru yapacağı riskli bir sefere hazırlanmaya başladı. Persler ise meydan savaşından kaçıyor, vur-kaç taktikleri uyguluyorlardı. Eğer Iulianus da aynı yöneteme başvursaydı her şey farklı olabilirdi. Yaşamının son gününde, yani 26 ya da 27 Haziran 363 sabahında, Etrüsk kâhinleri imparatoru savaşmaması için uyardılar; Iulianus'un bir gece önce gördüğü kayan yıldız, kötü olayların habercisi olarak yorumlanmıştı. Genelde böyle uyarıları dikkate alan Iulianus, bu sefer söylenenleri göz ardı etti. Savaş sırasında arkasındaki korumaların saldırıya uğradığı haberini aldığı zaman bile, kâhinlerin uyarılarının ne anlama geldiğini düşünmek için bir an bile durmadı. Mesaj iletildiği zaman ordunun başında silâhsız hâlde atını sürmekteydi ve o heyecanla zırhını almayı unuttu. Tehdit altındaki korumaların yanına giderken onu koruyan tek şey kalkanıydı. Bu esnada, sol kanadının fillerin desteklediği bir atlı bölüğü tarafından kısıtıldığı öğrenince, hemen harekete geçti. Askerleri düzene sokarak Persleri geri püskürttü.

Bundan sonra çok büyük bir hata yaptı. Kendi güvenliğini düşünmeden, askerlerine kendisini takip etmelerini emretti ve kaçan Pers askerlerinin içine daldı. İmparatorun hızına yetişemeyen özel korumaları geri dönmesi için bağırımlarına rağmen, Iulianus onları duymadı. Bu sırada, aniden bir düşman mızrağı kolunu sıyrarak yan tarafından karaciğerine saplandı. Iulianus istem dışı olarak mızrağı çıkarmaya çalıştı, ama bunu yaparken mızrağın keskin ucu parmaklarını kesti ve atından düştü. Yardımına koşan korumalar imparatoru kampa geri götürdüler. Doktorlar imparatoru tedavi etmeye çalıştı ve kısa bir süre için başarılı olduklarını düşündüler. Iulianus'un acısı dinmeye başlamıştı ve kuvvetini toplayabildi. Hatta silâhlarını bile istedi; varlığı ile askerlerinin cesaretini arttırmak istiyordu. Fakat gerçekten iyileşmemişti ve hızla güçten düştü. Kan kaybından zayıflamış, oturacak hâli kalmamıştı. Çabuk iyileşceği umudu sönmişti, özellikle de hangi eyalette öleceğini sorduğu zaman. Phrygia cevabını aldığı anda, bir zamanlar Phrygia'da öleceğinin kendisine söylendiğini hatırladı, ama bu yerin her zaman Anadolu'daki Phrygia olduğunu düşünmüştü.

Özellikle Ammianus Marcellinus'un eserinde ölümü oldukça etkileyici bir şekilde anlatılmıştır. Ama yazarın imparatora söylettirdiği veda konuşmasının gerçekliği hakkında şüphe duymalıyız. İddiaya göre, et-

rafında acılı arkadaşları ve sadık subayları olduğu hâlde, yaptığı işleri saydı ve ölümden korkmadığını, hayata korkmadan veda edebileceğini söyledi. O sırada göz yaşlarını tutamayanlara dönerek, cennetin ve yıldızların sevdiği bir imparator için yas tutacak tanrısalılıktan uzak olduklarını söyledi. Hatta, o sırada yanında bulunan filozoflar Maximus ve Priscus ile ruhun tanrısal varlığı hakkında konuşmak istedi, ama gücü yetmedi. Yarası kanamaya başlamıştı ve şişmiş damarları nefes almasını engelliyordu. Bir bardak soğuk su içtikten sonra, sadece otuz iki yaşındayken, sessizce hayata gözlerini yumdu. Geç dönem Hıristiyan yazarları, imparatorun “Sen kazandın Celileli” dediğini ileri sürse de, bu iddianın aslı yoktur.

Iulianus’u kimin öldürdüğü sorusu sıkça sorulur, fakat henüz tatmin edici bir cevap bulunamamıştır. En mantıklı açıklama, Pers saflarından fırlatılan bir mızrağın kurbanı olduğudur. Öte yandan, Iulianus’un dinî reformlarından hoşlanmayan Hıristiyan bir Roma askerinin sorumlu olduğu da söylenmektedir.

Iulianus’un cesedi ordu tarafından mumyalanarak Tarsos’a götürüldü ve burada resmî bir cenaze töreni yapıldı. Bir yüzyıl sonra, imparator I. Leo, Iulianus’un Constantinus sülâlesinin diğer üyeleriyle birlikte olmayı hak ettiğini düşünerek, 457’de naaşını Constantinopolis’teki Kutsal Havariler Kilisesi’ne nakletti.

Ammianus Marcellinus 25.3
 Libanius, *Söylevler* 18.274-275
 Zosimus 3.29
 Philostorgius 7.15
 Zonaras 13.13

* Celile: Hz. İsa’nın doğduğu bölge; Filistin’in kuzey kesimi (ç.n.).

Geç Dördüncü Yüzyıl

IOVIANUS

331-17 Şubat 364

27 Haziran 363'den itibaren imparator

Iulianus'un öldüğü gecenin sabahı, yüksek rütbeli subaylar yeni imparatorun kim olacağını belirlemek üzere bir araya geldiler. Çeşitli adayları gözden geçirdiler, ama doğu ve batıdan gelen komutanlar arasındaki görüş ayrılıkları çabuk karar vermeyi zorlaştırıyordu. Bir süre için Iulianus'un siyasî destekçisi Salutius herkese mantıklı bir seçim gibi görünüyse de, kendisi yaşını ve kötü sağlığını bahane ederek görevi kabul etmedi. Tartışmalar devam ederken, kamptaki bir grup asker Iovianus'u imparator ilan etti. Daha iyi alternatif bulunamadığından, komutanlar buna karşı çıkmadılar.

Iovianus Moesia'da doğmuştu ve Iulianus'a ne görünüşü, ne askerî yetenekleri ne de fikirleri benziyordu. Güçlü ve yapılı bir adamdı; eğitimi pek parlak değildi ve yeme içmeye çok düşküncü. Dindar bir Hıristiyandı ve birkaç askerî başarı kazanmıştı. Tanınmasının asıl nedeni, II. Constantius'un naaşını Constantinopolis'e getirmesiydi.

Iovianus'un yaptığı ilk şey Pers kralı ile anlaşmak oldu. Şartlar çok da lehte değildi; Dicle'nin doğusundaki bir kısım eyaletin bırakılması gerekti. Yaz sıcağı, toz ve su yokluğu yüzünden askerlerin gönülsüzce hareket etmesi ona fazla seçenek bırakmamıştı. Geri çekilen ordu iki kola ayrıldı. Büyük bölümü Tarsos'a, geri kalanlar da Iovianus'la birlikte An-

tiokheia'ya gittiler. Birkaç ay orada konakladıktan sonra imparator batıya doğru hareket etti. Aralıkta Ankyra (Ankara)'ya varmıştı. Oradan Constantinopolis'e devam etmek istedi, ama Bithynia ile Galatia sınırındaki Dadastana'da bir evde ölü bulundu. Suratı kıpkırmızıydı ve şişmişti. Ammianus Marcellinus'un aktardıkları farklı açıklamaları mümkün kılmaktadır. Çok yemiş (fazla mantar yemekten öldüğü düşünülmüştür) ya da ocaktan çıkan dumanla zehirlenmiş olabilir. Yatak odasındaki yeni boyanın buğusundaki maddeleri solumasının ölümüne sebep olduğu bile ileri sürülmüştür. Ammianus Marcellinus, Iovianus'un ölümünü M.Ö. 2. yüzyılda yaşamış olan Scipio Aemilianus'un kiyle karşılaştırdığından, boğulma da ihtimaller arasındadır.

Eutropius 10.18

Ammianus Marcellinus 25.10.11-13

Zosimus 3.35

Philostorgius 8.8

I. VALENTINIANUS

321-17 Kasım 375

25 Şubat 364'den itibaren imparator

Yeni imparator, Pannonia'lı general Valentinianus'tu. Askerlerin ısrarı üzerine bir ortak imparator seçti. Ama bu kişi, umulanın aksine devlete uzun yıllar hizmet etmiş biri değil, kardeşi Valens'ti. Yapılan antlaşmaya göre Valentinianus Illyria ve batı eyaletlerini, Valens de geri kalan Balkan eyaletlerini ve doğuyu yönetecekti. 365'de, iki kardeş de hastalandığında kısa bir süre için liderlik krizi yaşanacakmış gibi göründü, fakat ikisi de iyileşerek işlerinin başına döndü. 366'dan itibaren Valentinianus Milano'da yaşamaya başladı; Valens ise Constantinopolis'e döndü.

Valentinianus'un Gallia'yı istilâ etmiş olan Alamanni'ye karşı hemen harekete geçmesi gerekiyordu. İki ayrı noktadan Ren nehrini geçerek düşman topraklarının içine doğru ilerlemeye başladı. Birkaç kez gerilese de, Valentinianus onları kontrol altına almayı başardı ve 374'de kalıcı bir barış yapıldı. Britannia'daki durum da acil müdahale gerektiriyordu. Piktler ve İskoçlar zaten sallantıda olan barışı tehdit etmekteydi. Fakat Valen-

tinianus'un komutanı Theodosius (gelecekteki imparator I. Theodosius'un babası) kazandığı zaferlerle tekrar düzeni sağladı. Aynı Theodosius, 373-374'de Kuzey Afrikalı kabile şefi Firmus lejyonlar tarafından imparator ilan edilince Mauretania'ya gitti. Firmus'un ordusu Theodosius'un kiyle boy ölçüşecek güçte değildi ve sonunda Firmus intihar etti.

Valentinianus'un ölümü çok sıra dışı oldu. Quadi ve Sarmatların yaptıkları akınları sona erdirmek için 375 yazında bir ceza seferi düzenlemeye karar verdi. Birkaç başarılı savaştan sonra Budapeşte'nin bir kilometre batısındaki Brigetio'da kamp kurdu. Burada Quadi elçileri barış isteğiyle imparatoru ziyaret etti. Ne var ki, olaylar imparatorun ummadığı bir biçimde gelişti. Hayatının son gününde, rüyasında karısını saçları önüne düşmüş ve yas kıyafetlerini giymiş hâlde, kendisine son görevini yerine getirirken gördü. Elçileri kabul etmeden hemen önce atından inerken, hayvan şaha kalkmıştı. İmparator o kadar öfkelenmişti ki, kendisine atına binerken yardım eden, ahırda görevli çocuğun sağ elinin kesilmesini emretti. Hiç suçu olmayan çocuk ise fazla yaşamadı.

Çabuk öfkelenmesi çöküşünü de beraberinde getirecekti. Quadi elçileri Valentinianus'un huzuruna çıkarak, yaptıkları için af dilediler. Üstelik asker sıkıntısını gidermek için adam önerdiler. Fakat Valentinianus bir anda öfkeye kapıldı: Elçilerin, ona kendi topraklarında bir kale inşa etmekle fazla ileri gittiğini söylemeleri imparatoru çileden çıkarmıştı. Bundan sonra olanları Ammianus Marcellinus'dan öğreniyoruz. Valentinianus'un elçilere tam olarak ne söylediğini aktarmamıştır, ama anlaşılan bu denli lütüfkâr oldukları için Romalılara teşekkür etmeleri gerektiği cevabını vermiştir. Bir süre sonra Valentinianus yatışmış ve elçilerin isteklerine daha olumlu yaklaşmaya başlamıştı. Fakat öfkesi onu çoktan yenmişti. Birden yıldırım çarpmış gibi yerinde kala kaldı. Boğazı düğümlendi, konuşamadı ve yüzü kıpkırmızı oldu. Nabızı zayıfladı, nefes alması zorlaştı ve terlemeye başladı. Görünüşe göre, o sırada bir kalp krizi geçirmekteydi.

Hizmetçileri onu yatağına taşıdılar. Bilinci açıldı ve karışıklıktan yaralanan birisinin kendisini öldüreceğinden korktuğu için yanındaki herkesi gözlüyordu. Hummalı bir şekilde doktor arandı, ama bir tane bulunana kadar beklemek gerekti, çünkü Valentinianus hepsini hasta ve yaralı askerleri tedavi etmek için görevlendirmişti. Doktor kan dolaşımını canlandırmak için damarlarına iğne batırdı, fakat hiçbir yerinden bir damla kan çıkmadı. Valentinianus bir şeyler söylemeye çalıştı, ama konuşmayı beceremedi. Vücudu kasılıyordu; hıçkırmaya ve öksürmeye başladı. Dişlerini gıcırdatıyor, yumruklarını amaçsızca havaya sallıyordu. Kısa bir süre sonra da son nefesini verdi.

Kimin imparator olacağı konusunda zorluk çıkacağı benzemiyordu. Valentinianus'un oğlu Gratianus'a 367'de Augustus unvanı verilmişti ve dolayısıyla tahta onun geçeceği aşikârdı. O sırada Gratianus Trier'de olduğundan, onun uzun süreli yokluğu ordunun Valentinianus'un ailesine karşı sadakatini sarsabilirdi. Bu yüzden, Valentinianus'un henüz dört yaşındaki aynı adlı diğer oğlu da imparator ilan edildi.

Ammianus Marcellinus 30.6

Zosimus 4.17

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 4.31

VALENS

Yakl. 328-9 Ağustos 378

28 Mart 364'ten itibaren imparator

Ortak imparator Valens ise zor durumdaydı. Prokopius adlı bir komutan Eylül 365'de Constantinopolis'te kendini imparator ilan etmiş ve bazı Got kabilelerinden de destek almıştı. Bu arada Valens, Perslerle tekrar savaşma noktasına gelmişti. Persler Iovianus ile yaptıkları anlaşmanın hiçbir maddesine uymuyordu ve sonunda Valens Antiokheia'ya gitmek üzere Constantinopolis'ten ayrıldı. Prokopios da Mayıs 366'da yenildi. Kendisi gibi askerleri de artık her şeyin bittiğini anlamıştı; onu Valens'e götürdüler, Valens de başını vurdurdu.

Öte yandan, Perslerin sürekli olarak göz altında tutulması mümkün olmamıştı. Görüşmeler sonuçsuz kaldı ve 367'de Valens büyük bir sefere hazırlanırken, Vizigotların ayaklandığı haberi kendisine ulaştı. Birkaç yıl önce Vizigotlara imparatorluk toprakları içindeki Thrakia'ya yerleşme izni verilmişti. Roma ordusu Gotları hareketsiz kılmak için yetersiz kalıyordu ve bunların orduya alınması, memnuniyetle karşılanmış bir takviye idi. Fakat işler Valens'in umduğu gibi gitmedi. Vizigotlar orduya gerektiği şekilde entegre edilememişti ve yerel memurlar bunlardan çıkarları doğrultusunda yararlanıyordu. Ayaklanmalar çıkmaya başladı ve Ostrogotlar da bu karışıklıktan yararlanıp Roma topraklarını istilâ ettiler. Valens için askeri müdahale artık kaçınılmazdı.

Nihai karşılaşma 9 Ağustos 278'de Hadrianopolis'te meydana geldi. Valens, Gratianus'un getireceği destek birliklerini beklemesini salık ve-

ren danışmanlarını dinlemedi. Kızgın güneşin altında ve toz bulutlarının arasında Romalılar düşman kampına doğru ilerlemeye başladılar. Öğleden sonra ikide, Gotların kampını çember içine alan arabalara ulaştılar. Gotlar ise Romalı askerlerin silâh seslerinden ürkmüştü ve gelmesini bekledikleri destek de henüz ortalarda yoktu. Valens ile Gotların lideri Fritigern arasındaki görüşmeler tehlikeye girmişti. Çünkü Gotlar kasıtlı olarak ateş yakıyor ve oluşan sıcak hava, zaten sıcaktan bunalmış Romalı askerlerin doğrudan üzerlerine gidiyordu. Valens durumun nazik olduğunu gördü ve Gotların bazı önemli kişileri rehin alma isteğini kabul etmeye karar verdi. Böylece silâhlı bir çatışmadan kaçınacaktı, ama anlaşılan bir grup Romalı okçuya bu gerilim fazla gelmiş olacak ki, düşmana ok yağdırmaya başladılar. Bir anda iki ordu ölüm kalım savaşına başladı. Bir ara, Roma ordusunun sol kanadı düşman kampına girebilecekmiş gibi göründü, ama süvarilerin desteği gecikince saldırı hızını kaybetti. Sol kanat ordunun geri kalanından kopmuştu ve üzerine gelen kalabalıklar karşısında hiç şansı yoktu.

Kısa zamanda anlaşıldı ki, Romalılar bütün cephelerde kaybediyordu. Çevrelerinden dolaşan Got atlıları ile ilerlemekte olan yaya askerler arasında sıkışmışlardı. Cesurca savaşmalarına ve birçok düşman öldürmelerine karşın, yenilgi kaçınılmazdı. Hatlar çözülmüştü ve panik içinde kaçan Roma askerleri düşman okçularının hedefi oldu. Binlerce kişi - kesin sayı bilinmemektedir - savaş alanında can verdi. Ordunun sadece üçte birinden daha azı kaçmayı başaramıştı.

Valens kurtulanlar arasındaydı; ceset yığınlarının arasından geçerek, hâlâ dayanmakta olan bir birliğe ulaşabilmişti. Ama Valens'in beklediği yardımcı birlikler gelemeyince, herkes Gotlardan kaçmaya başladı. Geçtikleri yollar asker ve atların cesetleri ile doluydu. Sabahın erken saatlerinde Valens, bir okun açtığı ölümcül bir yara yüzünden askerleri arasında can verdi. En azından hikâyenin resmî versiyonu böyledir, ama benzer bir durumdaki herhangi biri de bu şekilde ölebileceğinden, bir suikastten söz etmemize gerek yoktur. Başka bir anlatıma göre, yaralı Valens korumaları tarafından savaş meydanından çıkarılarak müstahkem bir çiftlik evine götürülmüştür. Orada kendisine bakılırken, imparatorun içeride olduğundan habersiz düşman evi sarmıştı. İlk önce kilitli kapıları açmaya çalıştılar, içerden fırlatılan oklar karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine, bir araya getirdikleri kamış ve dallardan yaptıkları meşaleleri içeri atarak yangın çıkardılar. İmparator da alevler içinde öldü. Bunu bize aktaran, camdan atlayıp kaçan korumalarından biridir.

Ammianus Marcellinus 31.13

Zosimus 4.24

Iordanes 26.138

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 4.38

Zonaras 13.16

GRATIANUS

18 Nisan 359-25 Ağustos 383

24 Ağustos 367'den itibaren imparator

Gratianus artık tek imparatordu; II. Valentinianus ise devlet sorumluluğu alamayacak kadar gençti. Fakat Gratianus imparatorluğu tek başına yönetemeyeceğinin farkındaydı. Gotlar, Alamanni ve Frankların yarattığı tehdit, tahtta gözü olanların harekete geçmesi için fırsat yaratıyordu. Bu yüzden Theodosius adlı bir generali ortak imparator ilan etti. Bunun için onu ikna etmesi gerekti, çünkü Theodosius, başarılı bir komutan olan babası Theodosius'un suçlanıp öldürülmesinden sonra İspanya'daki çiftlik evine çekilmişti. 19 Ocak 379'da Sirmium'da Gratianus tarafından kendisine taç giydirilerek ortak imparator oldu.

Theodosius Gotlarla daha fazla savaştıktan kaçınarak, nihayet 382'de barış yaptı. Anlaşmanın şartlarına göre Vizigotlar Balkanlara yerleşebilecek, burada kendi kanunlarına göre kendi seçtikleri liderler tarafından yönetileceklerdi. Ama Roma İmparatorluğu'na bağlı (*foederati*) kalacaklardı. Roma ücretleri ödeyecek ve hizmet götürecekti, bunun karşılığında Vizigotlar da orduda görev alacaklardı. Başta bu, isabetli bir çözüm gibi göründüyse de, uzun vadede ordunun zayıflamasına ve sosyal kargaşaya yol açacaktı.

381'den itibaren Gratianus Milano'da yaşamaya başladı. Burada, aralarında tanınmış kilise babalarından piskopos Ambrosius'un da bulunduğu Hristiyan entelektüelleriyle sık sık buluşuyordu. Ama 383 Hazeranında, Gallia'yı istilâ eden Alamanni'ye karşı askerî harekate girişmek zorunda kaldı. Brenner Geçidi'ni aşarak Gallia'ya girdi, fakat sefer felaketle sonuçlandı. Bunun sebebi Alamanni değil, Britannia lejyonlarındaki tecrübeli askerlerdi. Gratianus'un kendi başarılarını hiçe sayıp yardımcı kuvvetlerdeki okçuları onurlandırmasına öfkelenmişlerdi. 383 baharında komutanları Maximus'u imparator ilan ettiler. Hemen ardından

Gallia'ya geçtiler. Ren lejyonları da isyancılara katılmıştı, ama Gallia'daki askerler Gratianus'a sadık kaldı. Fakat imparatorun askerlikle bağdaşmayan hareketleri, onların da saf değiştirmesine neden oldu. Paris civarındaki ilk çatışmalarda Gratianus askerî stratejiyi göz ardı etmiş ve bu yüzden askerler, komutanları Merobaudes liderliğinde karşı tarafa geçmişti. Gratianus için geri çekilmekten başka seçenek kalmamıştı. Küçük bir grup süvari ile birlikte Alpleri geçmeye çalıştı, ama Gallia'daki şehirler ona kapılarını kapattılar. Ren'i aştıktan sonra, kendisini takip eden birliğin komutanı Andragathius'a teslim olmaktan başka çare göremedi. Hayatının bağışlanacağını umuyordu, ama 25 Ağustos 383'te, Andragathius'un kaldığı eve getirilir getirilmez öldürüldü. Cansız bedenini teslim alan Maximus onu bir süre ganimet olarak sakladı. Orada ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Ama piskopos Ambrosius, mektuplarından birinde, 386'da Trier'e gittiğini ve Gratianus'un bedenini geri almak için Maximus'la görüştüğünü anlatır. Söylediğine göre bunda başarılı olmuş ve naaşı Milano'ya götürülmüştür.

Rufinus 11.14

Eusebius Hieronymus, *Epistulae* 60.15

Zosimus 4.34-35

Ambrosius, *Epistulae* 24

MAXIMUS

?-28 Ağustos 388

383 baharından itibaren imparator

Maximus Trier'de ikamet ederken, II. Valentinianus hâlen batıda hüküm sürmekteydi. Valentinianus sadece on iki yaşındaydı, ama doğuda Theodosius'un koruması altındaydı. Maximus bunun farkındaydı ve Valentinianus'u kazanmaya çalışıyordu. Genç imparatoru Trier'e davet etti ve burada "baba-oğul gibi" yaşamayı önerdi. Piskopos Ambrosius, Valentinianus'un teklifi kabul etmesini engelledi. Theodosius ise, Maximus ve onun iyi eğitilmiş askerlerine karşı gireceği bir savaşın risk taşıdığını biliyordu; o yüzden, gönülsüzce de olsa Maximus'u 384'de ortak imparator kabul etti. Yapılan antlaşmaya göre, II. Valentinianus İtalya, Afrika, İlyricum'da; Maximus da Gallia, İspanya ve Britannia'da hüküm sürecekti.

387 yazında Maximus, Valentinianus'un artık sahneden çekilmesi gerektiğine karar vererek İtalya'yı işgal etti. Valentinianus, annesi ve çok sayıda saray görevlisi ile birlikte Theodosius'un kontrol ettiği topraklar içinde bulunan Selanik'e kaçtı. Theodosius Valentinianus'un tekrar tahtına geçmesini istedi, ama Maximus bu isteği geri çevirdi. Constantino-polis'teki senatoya danıştıktan sonra, Theodosius "batıyı özgürlüğe kavuşturmak için" büyük bir sefer hazırlığına girişti. Maximus hem denizden hem de karadan kuşatıldı. İmparator denizde savaşmaktan kaçındı, ama Theodosius'un karadaki hızlı ilerleyişi onu şaşırtmıştı. Aquileia'ya çekildi, ama geriye kalan askerlerin Theodosius'un sayıca üstün ordusu-na karşı şehri savunamayacağını hemen kavradı. Belki bir yarma harekâtı denedi, fakat bu işe yaramamış olmalı ki, 388 Ağustosunda şehre giren Theodosius'un öncü birliklerinin komutanına teslim oldu. İmparatorluk alâmetleri elinden alındı ve zincire vurulmuş hâlde Theodosius'un kampına götürüldü. Theodosius merhamet gösterip hayatını bağışlama-ya meyilliydi, ama askerler öldürülmesinde ısrar edince o da karşı çıkmadı. Maximus sürüklenerek cellatların eline teslim edildi. Korkunç işkencelere maruz kaldıktan sonra, 28 Ağustos 388'de başı vuruldu ve tahtta hak iddia edenlere göz dağı versin diye kampta sergilendi.

Chronica Minora I, s. 245, 388
Zosimus 4. 46

II. VALENTINIANUS

371-15 Mayıs 392

22 Kasım 375'den itibaren imparator

Aynı yıl (388) Valentinianus tekrar imparatorluk mevkiine geri döndü, fakat iki Frank danışmanı Bauto ve Arbogastes'in, özellikle de *magister militum** unvanıyla dilediğini yapan sonuncusunun entrikalarına kurban gitti. 392 baharında imparator Arbogastes'i uyardı, ama Arbogastes gayet soğukkanlı bir tavırla, onun tarafından göreve getirilmediğini ve bu yüzden kendisinden kolayca kurtulamayacağını söyledi.

* I. Constantinus döneminden itibaren ordunun başındaki en yüksek rütbeli general (ç.n.).

15 Martta imparator Gallia'daki Vienne'de ölü bulundu. Zosimos'a göre Valentinianus'u Arbogastes kendi elleriyle öldürmüştü: İmparator arkadaşları ile birlikte şehir surlarının dışında, tehlikenin köşede pusuya yattığından habersiz oynuyordu. Arbogastes arkadan yaklaşarak imparatorun hayatına son verdi. Hikâyenin başka bir versiyonunda, imparatoru öldürenler Arbogastes'in görevlendirdiği hadımlardır. Arbogastes'in Valentinianus'u öldürdükten sonra düzmece bir senaryo hazırladığına dair söylentiler de vardır: İşlediği suçun izlerini yok etmek için, imparatoru bir ipe asmış ve olayı intihar gibi göstermiştir.

Zosimus 4.54

Orosius 7.35

Philostorgius 11.1

Antiokheia'lı Ioannes, Fragman 187

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 5.25

EUGENIUS

?-6 Eylül 394

22 Ağustos 392'den itibaren imparator

Arbogastes tahta geçmek için hiç şansının olmadığını biliyordu ve bu yüzden, Eugenius adlı bir hitabet hocasını imparator yapmayı planladı. Eugenius, askerî bir geçmişi olmamasına rağmen, Alamanni ve Franklara karşı büyük başarılar kazandı. Fakat Theodosius'un imparatorluğu Eugenius ile paylaşmaya hiç niyeti yoktu ve sekiz yaşındaki oğlu Honorius'u 23 Ocak 393'de ortak imparator ilan etti. Bir yıl sonra, büyük bir ordu ile Constantinopolis'ten ayrılarak Eugenius'la karşılaşmak üzere batıya doğru harekete geçti. Nihai savaş 5 Eylül 394'de, İtalya ile Slovenya arasında sınır teşkil eden Frigidus (Wippach) nehri kıyısında gerçekleşti. Kaynaklara göre, iki gün süren savaş iki tarafa da ağır kayıplara mâl olmuştu. Hristiyan yazarlar savaşı ışıık (Hristiyan Theodosius) ve karanlık (pagan Eugenius ve Arbogastes) arasında bir mücadele olarak görmüş-tür. Eugenius'un üzerinde Hercules ve yıldırım fırlatan Iuppiter betimli sancaklar taşıyan ordusu, savaş esnasında meydana gelen bir güneş tutulması ve ani bir fırtına karşısında dayanamadı. Anlaşılan, bunlar Theodosius'un işine yararmış ve zaferi getirmişti. Ertesi gün Eugenius kaç-

maya çalşırken yakalandı ve zincirlenerek Theodosius'un karşısına getirildi. Eugenius ayaklarına kapandı ve merhamet diledi, ama askerler kafasını oracıkta uçurarak, Theodosius'un bir şey söylemesine fırsat vermediler. Başı uzun bir sırığa geçirildi ve kampın etrafında zafer işareti olarak gezdirildi.

Arbogastes ise dağlara kaçtı ve Theodosius'un kendisini asla bağışlamayacağını anlayınca intihar etti.

Zosimus 4.58

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 5.25

Philostorgius 11.2

Antiockheia'lı Ioannes, *Fragman* 187

I. THEODOSIUS

11 Ocak 347-17 Ocak 395

19 Ocak 379'dan itibaren imparator

Theodosius artık tek hükümdardı. Sınırdaki kabileler ile birkaç kez savaşmak ve tahta ortak çıkanları ortadan kaldırmak amacıyla bir süre batıda kaldıysa da, saltanatının büyük bir kısmını doğuda, özellikle de dinî meselelerle ilgilendiği Constantinopolis'te geçirdi. Eugenius ile karşılaşmasından iki yıl önce, Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul etmişti. Bütün pagan ayinlerine yasak getirmesi, Hristiyanlar arasında paganlara karşı şiddet uygulanmasına göz yumulacağı şeklinde yorumlandı; ardından durum kontrolden çıkmaya başladı: Hristiyan kalabalıklar sokaklara dökülüp pagan heykelleri tahrip ediyordu. Meselâ, İskenderiye'de yerel bir piskoposun düzenlediği ayaklanmanın sonucunda, Mısır tanrısı Serapis'e ait bir kutsal alan tamamen yakılıp yıkılmıştı. Üçüncü yüzyıldaki Hristiyanlar gibi, şimdi de paganlar zulme maruz kalıyordu. Tehdit ve şiddetle Hristiyanlığı kabuletmeye zorlanıyorlardı. Az sayıda

pagan baskılara dirense de, yüksek mevkilerdeki Romalılar hızla Hristiyanlığa geçmekteydi. Bunda, dinî açıdan ikna olmalarından ziyade, kariyer endişesi ön plandaydı.

Eugenius'un öldürülmesi Theodosius'un son başarısı oldu. Dört ay sonra, 17 Ocak 395'de muhtemelen Milano'da son nefesini verdi. Birkaç hafta önce ciddi bir şekilde hastalanmıştı. Şehirde bulunması onunun yapılan oyunlar esnasında rahatsızlanmış ve stadionu terk etmek zorunda kalmıştı. Kısa bir süre sonra da hayata gözlerini yumdu. Constantinopolis'e geri dönüşü sırasında ölmüş olması da mümkündür. Bedeni Constantinopolis'e götürülmüş ve 8 Kasım'da On İki Havarî Kilisesi'ne defnedilmiştir.

Ambrosius, *Theodosius'un Ölümü* 18
Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 5.26
Philostorgius 11.2

Bölünmüş İmparatorluk

Theodosius, imparatorluğu iki oğluna bıraktı. Bunlardan sadece on sekiz yaşında olan Arcadius doğuyu, on yaşındaki Honorius da batıyı aldı. Gerçekte, dil açısından bakıldığında Latin batı Hellen doğudan ayrılmış oluyordu. Arcadius'un daha avantajlı olduğu baştan belliydi. Gotlarla olan savaşlarda doğudaki imparatorlar nadiren toprak kaybına uğramış ve devlet teşkilatı imparatorluğun bu kısmında büyük bir değişiklik geçirmemişti. Merkezî yönetim, eyaletler, yerel otoriteler, ticarî hayat ve ekonomi fazla etkilenmemişti. Doğunun yüksek standartlarına asla ulaşmamış olan batı bölgeleri, etkili idareyi mümkün kılacak kentsel örgütlenmeden yoksundu. Üçüncü yüzyıldaki kriz derin yaralar açmıştı ve dördüncü yüzyılın büyük oranda sınıflara ayrılmış toplumu, senatör olma hakkına sahip zengin üst tabaka ile nüfusun geri kalanı arasındaki farkları açıkça göstermişti. Askerî alanda da farklılıklar vardı. Batı, imparatorluk sınırları dışından gelen Germanlere bağılıyken, doğuda asker ihtiyacı Balkanlardan, Anadolu'dan ve Armenia'dan giderilebiliyordu.

ARCADIUS

377/378-1 Mayıs 408

17 Ocak 395'den itibaren Doğu Roma imparatoru

Arcadius kendisinden daha zeki, ama aynı zamanda daha kurnaz bir dizi danışmana sahipti. İmparatorluk muhafız alayı *praefectus*'u Rufinus ve eski bir hadım olan Eutropius, imparatoru bir süredir kendi etkileri

altında tutuyordu. İmparator aynı zamanda, her açıdan kendisinden üstün karısı Eudoxia'nın entrikalarının da kurbanı oldu. İmparatorluk muhafızlarının yeni komutanı Anthemius'un sayesinde, Doğu Roma idarî açıdan sıkıntı yaşamadı ve sınır dışından herhangi bir istilâya tanık olmadı. 1 Mayıs 408'de, imparator sadece otuz bir yaşındayken aniden öldü. Ölüm sebebi bilinmemekle beraber, doğal yollardan öldüğü genellikle kabul edilmektedir. Tarihe etkisiz, renksiz bir figür, Constantino-polis'in sıradan sakinlerinin tanımadığı, kısa ve sıska bir kişi olarak geçti. Sadece yedi yaşındaki oğlu II. Theodosius tahta geçtiğinde hiçbir protestoyla karşılaşmadı.

Zosimus 5.34

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 6.23

HONORIUS

9 Eylül 384-27 Ağustos 423

23 Ocak 395'den itibaren Batı Roma imparatoru

Honorius, erkek kardeşi gibi zayıf, çekingen ve siyasetini belirleyen danışmanlara büyük oranda bağımlı biriydi. Söz konusu danışmanlar Germen komutanlardı ve içlerinden en etkili olanı, Theodosius'un yeğenlerinden biriyle evli Stilico idi. Kendisi ayrıca Theodosius'un son yıllarında ordunun baş kumandanlığını yapmıştı; gerçekte politikaları belirleyen ve yetki kullanan oydu. Ne var ki, doğuda yönetimi ele geçirme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada, doğu ve batı arasında Illyria toprakları üzerine bir anlaşmazlık çıkmıştı. Stilico bölgenin tamamen Batı Roma'ya ait olduğunu savunuyordu, ama Theodosius imparatorluğu paylaştırmak burayı ikiye bölmüştü. Thrakia'da *foederati* olarak hüküm süren Vizigotların kralı Alaricus, anlaşmazlıktan faydalanabileceğini düşündü ve Illyria'nın kuzeyindeki Moesia'yı işgal etti. Vizigot akınları Balkanlarda ciddi zarara sebep olmuştu, fakat Vizigotlar tahkimli şehirleri zaptetmekte başarı sağlayamamıştı. Stilico komutasındaki Roma ordusu iki yerde Vizigotlara karşı küçük çaplı zaferler kazandıysa da onları tümüyle ortadan kaldıramadı.

405'den sonra batıda durum hızla kötüleşmeye başladı. Aralık 406'da Germen Vandalları ve Hunların baskısıyla batıya kayan Suebi, Ren sını-

rını aştı; hemen arkalarından Burgundlar geldi. Alaricus'un Vizigotlarla birlikte İtalya'ya girmeye yeltenmesi, Honorius'u Germen sorunu ile yüzleşmeye zorladı. Vizigotlar Yunanistan'ı yağmalamışlar ve Illyria'yı geçerek kuzeye, İtalya yönüne dönmüşlerdi. Ele geçirdikleri ilk şehir Adriyatik Denizi'nin kuzey kıyısındaki Aquileia oldu. Bundan sonra Honorius'un yönetim merkezi olan Milano'yu tehdit etmeye başladılar. İmparator daha kolay savunulabilen Ravenna'ya kaçmak zorunda kaldı. Honorius'un onları durdurmak için başlattığı karşı saldırı bir işe yaramadı; Vizigotların Orta Avrupa'da verimli topraklara sahip olma isteklerini de reddetti. Bunun üzerine Vizigotlar Roma üzerine yürüdü. İlerleyişleri belki durdurabilirdi, fakat Vizigotların saygı duyduğu, gözden uzun süre önce düşmüş Romalı komutan Stilico'un 23 Ağustos 408'de idam edilmesi bunu engelledi. Roma'yı iki kez işgal ettiler. İkincisi, senatonun geri çekilmeleri için ödeme yapmayı reddetmesi yüzünden olmuştu. 24 Ağustos 410'da başlayan işgal, İtalya'nın içlerine yayılmadan önce üç gün boyunca şehre zarar vermeye devam etti.

Roma'nın fethi büyük bir şok yaratmış olmalıydı. Hatta beşinci yüzyıldaki darbelerin en büyüğüydü kuşkusuz. Vizigot işgali sadece üç gün sürmesine rağmen, Roma'nın sakinleri için şehrin tarihi boyunca tanıklık etmek zorunda kaldığı yeni bir felaketti. Aydınlar şehrin ele geçirilişini düşüş ve çürümenin sembolü olarak görüyorlardı. Sekiz yüzyıldır tehditlerin uzağında yaşamış olan (Roma sadece M.Ö. 389'da Keltler tarafından ele geçirilmiş ve Kartacalı Hannibal M.Ö. 218'de şehrin surlarına kadar gelmişti) Roma İmparatorluğu'nun kudretli başkenti, bir barbar güruhunun eline düşmüştü. *Sonsuzluk şehri* mitosu paramparça olmuştu. *Roma aeterna* unvanı, yüzyıllardan beri Roma İmparatorluğu'nun siyasî ve kültürel önemini vurgulayan bir semboldü. Üçüncü ve dördüncü yüzyılın sıkıntılı ortamında bile, insanlar bu efsaneye inanmaya devam etmişti. Bu yüzden Roma'nın işgali, inanması özellikle zor bir olaydı.

Roma'nın düşüşü kısa vadede etkili olmadı. Kral Alaricus'un ölümü ve Vizigotların iyi tarım alanları bulma isteği, Roma'yı uzun süreli bir işgalden kurtarmıştı. Vizigotlar İtalya'yı terk ederek Pirenelerin kuzey ve güneyine yerleştiler ve Toulouse başkent olmak üzere kendi devletlerini kurdular. Ne var ki, Roma'nın işgali uzun vadede imparatorlukta felaketle sonuçlanacak karışıklıkların çıkmasına yol açacaktı.

Germenlere ilâveten Honorius, istilâlardan yararlanarak tahtı ele geçirmek isteyenlerle de uğraşmak zorundaydı. 407 baharında Britannia'daki lejyonlar komutanları Constantinus'u imparator ilan ettiler. Constantinus İngiliz Kanalı'nı geçerek Gallia ve İspanya'yı da ele geçirmeye

yeltendi. İki yıl sonra senatör Priscus Attalus kendini Roma'da imparator ilan etti, fakat Alaricus'un Roma'yı işgali planlarına son noktayı koydu. Aynı yıl, Maximus İspanya'da eflatun imparator kıyafeti içinde imparator olarak ortaya çıktı. Honorius'un komutanı Constantius, hem Britannia hem de İspanya'daki rakipleri saf dışı etmeyi başardı. 413'te Gallia'da Iovinus liderliğindeki başka bir ayaklanmayı bastırdı. Constantius Honorius üzerinde çok iyi bir etki bırakmış olmalı ki, onu kız kardeşi Galla Placidia ile 417'de evlendirdi; hatta 421'de ortak imparator yaptı. Fakat Constantius bu yeni mevkiinin tadını çıkaracak kadar çok yaşamadı; yedi ay sonra öldü. Ardında bıraktığı oğlu III. Valentinianus geleceğin imparatoru olacaktı.

Ağustos 423'te de Honorius, muhtemelen akciğerlerindeki bir ödemden dolayı hayata gözlerini yumdu. Saltanatı hakkında olumlu konuşmak zordur. Tahtta çocuk yaştaki geçmiş ve her zaman başkalarının tavsiyelerine uyan bir çocuk olarak kalmıştır. Korkunun gölgesinde yaşamış ve zor görevlerden kaçmıştır. Roma yağmalanırken ve imparatorluk topraklarını kaybederken seyirci kalmış, tahta göz diken birçok rakiple uğraşmaktan kurtulamamıştır. Bütün bunlara rağmen, yaklaşık otuz yıl tahtta kalmayı başarmıştır. Roma'nın tarihinde Honorius'tan daha fazla yanlış yapmış iyi imparatorlar da vardı.

Philostorgius 12.13

Socrates Scholasticus, *Kilise Tarihi* 7.22

Chronica Minora I, s. 470, 658

II. THEODOSIUS

10 Nisan 401-28 Temmuz 450

10 Ocak 408'den itibaren Doğu Roma imparatoru

Constantinopolis'te zayıf Arcadius'un yerine, 408'de henüz çocuk olan II. Theodosius geçmişti. Daha ilk günden imparatorluk muhafız alayı komutanı Anthemius'un oyuncağı oldu, fakat onun 414'deki ölümünden sonra, on üç yaşındaki imparator kendi bildiği şekilde hareket etmeye başladı. Yine de, kız kardeşi Pulcheria'nın bazen imparatora isteklerini empoze etmeye çalıştığı ve bunda başarılı olduğu inkâr edilemez. O ve imparatorun güzel ve iyi eğitilmiş karısı Eudokia, imparatorun gözde-

si olmak için sıkça kavga etmiştir. Bu mücadeleden galip çıkan Pulcheria olmuş, Eudokia kamu hayatından çekilmek zorunda kalmıştır.

Theodosius belki güçlü bir kişiliğe sahip değildi, ama çevresine seçkin danışmanlar ve yetenekli komutanlar toplamış zeki ve sanatsever birisiydi. Ayrıca, Hunların Balkan eyaletlerini sürekli istilâ etmelerine karşın, siyasi durum kontrol altındaydı. İmparator Hunları çok yüksek fiyatlarla satın alıyordu. 447’de Roma ordusu Attila liderliğindeki Hunlara tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı. Sonuçta, Hunların saldırılarını durdurmak için yıllık haraç verilmek zorunda kalındı.

Theodosius’un adı en çok, üçüncü yüzyıldan itibaren toplanmış kanunların bir derlemesi olan *Codex Theodosianus* ile birlikte anılır. 438’de yayımlanan derleme, Roma ve Constantinopolis senatolarında büyük bir heyecanla karşılandı. İmparator derlemenin ileride yeni kanunlarla genişleyeceğini planlamıştı ve bu amacını vurgulamak için kendisi de bazı kanunlar ekledi.

Saltanatının son yılları Theodosius’a huzur getirmedi. Saraydaki gerçek güç Chrysaphius adlı bir hadımın elindeydi. İmparator önemli belgeleri okumadan imzalıyordu. Pulcheria’nın da yardımıyla Chrysaphius ortadan kaldırıldı, ama imparatorun kendi otoritesini kurmasına fırsatı olmadı. Chrysaphius’un uzaklaştırılmasından üç ay sonra, 26 Temmuz 450’de, şehrin yakınındaki Lykos nehri civarında çıktığı gezide atından düştü. Muhtemelen boynunu ya da belini kırmıştı ve bu yüzden felç oldu; iki gün sonra da öldü. Theodosius’un çocuğu yoktu ve ölüm döşğinde, başarılı askerî seferleriyle takdirini kazanmış yüksek rütbeli bir subay olan Marcianus’u, “ardımdan senin hüküm süreceğin bana bildirildi” sözleriyle halefi ilan etti. Aslında bunu ayarlayan, Marcianus’un kendisini eş olarak alacağını ve böylece gücünü sürdüreceğini düşünen Pulcheria idi muhtemelen.

Ioannes Malalas 14
Chronicon Paschale, 450 Yılı
Zonaras 13.24

III. VALENTINIANUS

419-16 Mart 455

23 Ekim 425'ten itibaren Batı Roma imparatoru

Honorius'un ölümü batıda karışıklığa yol açmıştı. Kız kardeşi Galla Placidia, Constantius ile evliydi ve oğlu III. Valentinianus'un tahta geçmesini istiyordu. Honorius ölümünden önce herhangi bir düzenleme yapmadığından, Constantinopolis'teki Theodosius kendisini tek yasal Roma imparatoru olarak görüyordu. Ioannes adlı bir kamu görevlisi, aralarında Moesia'dan komutan Aetius'un da bulunduğu bazı önde gelen kişiler tarafından Roma'da imparator ilan edilince fikrini değiştirdi. Askerler Ioannes'in sığındığı Ravenna'yı işgal etti; onu yakaladılar ve alay konusu yapıp vahşice işkence ettiler. Ardından bir eşeğe oturtuldu ve Aquileia tiyatrosunda dolaştırıldı; sonra da aynı yerde başı vuruldu. Artık III. Valentinianus'un önünde engel kalmamıştı. II. Theodosius kızı Eudoxia'yı altı yaşındaki III. Valentinianus ile evlendirerek, konumunu sağlama aldı.

Honorius güçlü bir kişi değildi belki, ama yeğeni kötü mizaçlı ve ah-lâksız biriydi. Antik kaynaklara göre hayatını büyücüler ve kâhinler yönlendiriyordu; siyaseti başkalarına bırakmıştı. Reşit olmasının ardından ilgi gösterdiği tek şey dindi. Saltanatı sırasında, Roma piskoposu Papa I. Leo'nun gücü ve Aetius'un siyasî nüfuzu artmıştı. Aetius'un Ioannes'in darbesine destek verdiğini unutmayan Galla Placidia, bundan hiç hoşnut değildi.

İmparatorluk çökerken, Valentinianus ve Aetius sadece izlemekle yetindi. Kuzey Afrika Vandallara kaptırılmıştı; Suebi İspanya'nın kuzeybatısını, Vizigotlar, Burgundlar ve Franklar Gallia'yı elinde tutuyordu. Roma'nın tek başarısı Attila'nın liderliğindeki Hunları yenmek oldu. Katalonya Düzlükleri'nde (Châlons-sur-Marne civarında) yapılan savaşta bozguna uğrattılar. Ancak Hunlar bir yıl sonra geri gelerek kuzey İtalya'yı işgal etti. Burada Attila ile papa Leo arasında bir görüşme oldu. Aralarında neler geçti bilmiyoruz, ama sonucunda Hunlar geri çekildi. Bir yıl sonra Attila öldü ve Hun İmparatorluğu parçalandı.

Hunlara karşı kazanılan zaferler Aetius'un konumunu iyice sağlamlaştırmış ve birkaç rakibinde de kıskançlık yaratmıştı. İmparatora ondan kurtulması gerektiğini söylediler. Valentinianus onların sözlerine uyarak Aetius'u öldürttü. Ölüm cezasının uygulanış biçimi Valentinianus'un karakteri hakkında çok şey söylemektedir. 21 Eylül 454'te Aetius bir yasa-

ma meselesini konuşmak üzere saraya gelmişti. Huzura çıktığında, imparator birdenbire tahtından fırlayarak Aetius'u ihanetle suçladı. Aetius da ha bir kelime bile edemeden Valentinianus kılıcını çekerek üzerine yürüdü ve hadım kâhya Heraclius ile birlikte savunmasız Aetius'u öldürdüler.

Aetius'un intikamı çabuk alındı. Heraclius imparatoru Aetius'un yerine gelecek kişiyi belirlemek gibi bir niyeti olmadığına ikna etmişti. Ne var ki bu, Aetius'un ortadan kaldırılmasında başı çekmiş yüksek rütbeli bir Romalı olan Maximus'un hoşuna gitmedi. Komploya karışmasının kendine göre nedenleri vardı: Maximus, karısını taciz ettiği söylenen Valentinianus'a öfkeliydi ve bu sefer imparator için bir suikast planı hazırladı. Aetius'a haksızlık yapıldığına inanan uşakları İskit Optila ve Thraustila'yı kullanmaya karar verdi. İmparator her şeyden habersiz, 16 Mart 455'de aralarında Optila ve Thraustila'nın da bulunduğu küçük bir korumaya birliği ile Mars Düzlükleri'nde at gezintisine çıktı. Bir okçuluk yarışması yapmakiçin atından indiğinde, iki uşak Valentinianus'a saldırdı. Optila kılıcını şakağına sapladı. İmparator buna kimin cüret ettiğini görmek için arkasını döndüğünde Optila bu sefer kılıcı yüzüne doğru savurdu; Valentinianus oracıkta can verdi. Thraustila da Heraclius'u döverek öldürdü. Ardından imparatorluk tacını ve Valentinianus'un atını alarak Maximus'a götürdüler; Maximus da buna karşılık onları askerî rütbelere ödüllendirdi.

Antiokeia'lı Ioannes, Fragman 201
Tours'lu Gregorius, *Tarih* 2.8

MAXIMUS

Yakl. 395-2 Haziran 455

17 Mart 455'den itibaren Batı Roma imparatoru

Roma heyecan içinde Valentinianus'un yerine geçecek kişiyi bekliyordu. Çeşitli adaylar olmasına rağmen hiçbirinden önce çıkmış değildi. Hepsinden önce Maximus, ardından Mısır'dan zengin bir tüccarın oğlu Maximianus ve saygı duyulan bir komutan olan Maiorianus tahta yakındı.

Maximus geri kalanların arasından sıyrılmayı bildi. 17 Martta, Valentinianus'un ölümünden bir gün sonra yeni imparator olarak ilan edil-

di. Valentinianus'un dul eşi Eudoxia'yı kendisiyle hemen evlenmeye zorlaması, iktidarının meşruluğuyla ilgili bazı şüpheleri olduğunu göstermektedir. Bu hareketi, kendisini imparator ailesine yakın tutma çabası olarak görmeliyiz.

Ne var ki, olaylar Maximus'un umduğu gibi gelişmedi. Bizanslı tarihçi Malkhos'a göre, Eudoxia Vandalların kralı Gaisericus'u çağırıp intikamını almasını istemiştir. Bu, diğer kaynaklarda yer almayan bir detaydır, ama her halükârda, Gaisericus Mayıs sonunda büyük bir filo ile Tiber ağzında görüldü ve Roma'nın on kilometre dışında kamp kurdu. Maximus direnecek konumda değildi ve Vandallar şehre girmeden kaçmaya çalıştı. Bir ata atlayarak şehir kapılarından birinden çıkmayı düşündü, fakat fark edildi; insanlar bağırıp taş atmaya başladılar. Kapıya varmak üzereydi ki, şakağına gelen bir taşla dengesini kaybederek atından düştü; hayal kırıklığı içindeki kalabalık ve ümitsiz askerler tarafından linç edildi. Bedeni parçalanarak Tiber'e atıldı. Saltanatı sadece yetmiş gün sürmüştü. Ölümünden iki gün sonra Vandallar Roma'ya girdi ve şehri yakıp yıktılar. Sarayda ne varsa hepsini yanlarında götürdüler; heykeller bile ellerinden kurtulamadı. On dört gün sonra Gaisericus yanında yüklü bir ganimet ve esir aldığı senatörlerle birlikte ayrıldı. Eudoxia ve aynı adlı kızı da onlarla birlikte Kuzey Afrika'ya götürüldü. Gaisericus Eudoxia'ya saygılı davrandı ve kızını oğlu Hunericus ile evlendirdi.

Chronica Minora I, s. 663

Iordanes, *Historia Romana* 334

Antiokeia'lı Ioannes, *Fragman* 201

AVITUS

Yakl. 395-17/18 Ekim 456 ya da sonrası

10 Temmuz 455'den 17/18 Ekim 456'ya kadar

Batı Roma imparatoru

Roma bir kez daha karmaşa içindeydi. Gallia'daki Auvergne'den bir senatör ailesinin mensubu olan Avitus, bundan yararlanmayı bildi. Bir di-zi askerî mevkide bulunmuştu ve güvenilir biri olarak tanınıyordu. Neden tahta geçmek istediğini söylemek zordur. Belki de Vizigotların kralı Theodericus'un onu cesaretlendirmesinden güç alarak, 10 Temmuz 455'de, Arles'de, Theodericus ve Vizigotların huzurunda imparator ilan

edildi. Muhteşemen kendisine yeterli desteği sağlamak için üç ay daha Gallia'da kaldı. İtalya'ya döndükten sonra, doğunun imparatoru Marcianus'la temasa geçmek ve İtalya ordularına komuta eden Maiorianus ile Ricimerius'u yanına çekmek istedi. Fakat Marcianus buna yanaşmadı ve diğer iki komutan da işbirliği yapmak yerine imparatora baş kaldırdılar. Bunlara Roma'daki kıtlık da eklenince, zaten hem senato hem de halk arasında popülerliğini yitirmiş olan Avitus Ocak 456'da şehri terk etmeye zorlandı.

Bundan sonra Avitus'un başına ne geldiği pek açık değildir. Antiokheia'lı Ioannes'in anlattıklarına bakılırsa, Maiorianus ve Ricimerius kaçak imparatora saldırmıştır. Bir kiliseye sığınmaktan başka çaresi kalmayan Avitus, tacını bırakarak başına gelecekleri beklemeye koyuldu. Maiorianus ve Ricimerius, Avitus'tan kurtulduklarına emin olmak istiyordu. İmparatorun açlık ve susuzluktan can verdiğini ya da suikastçıların onu boğarak öldürdüğünü öğrenince oradan ayrıldılar. Diğer yazarlar bu öykünün doğruluğunu sorgulamıştır. Onlara göre Avitus ile Ricimerius arasında 17 ya da 18 Ekim 456'da bir savaş meydana gelmiş, Ricimerius galip çıkmış ve Avitus'un taraftarlarını öldürmüştür. Fakat imparatorun hayatı bağışlandı ve Milano piskoposu Eusebius tarafından kendisine Piacenza papazlığı verildi. Fakat buna rağmen Maiorianus ve senatodan kurtulamadı. Gallia'daki Clermont'a kaçtı, fakat yol üzerinde Brioude'de öldü ve Aziz Iulianus Kilisesi'ne gömüldü. Kesin ölüm tarihi bilinmemekle beraber, 456 sonu-457 başı olduğu sanılmaktadır.

Antiokheia'lı Ioannes, *Fragman* 202
Tours'lu Gregorius, *Tarih* 2.11
Iordanes, *Getica* 45.240
Chronica Minora I, s. 304

MARCIANUS

Yakl. 392-27 Ocak 457

25 Ağustos 450'den itibaren Doğu Roma imparatoru

Constantinopolis'te, II. Theodosius'un ölümünden bir ay sonra Marcianus tahta çıktı. Hakkında bildiğimiz tek şey, Thrakia ya da Illyria'dan geldiği ve orduda isim yaptığıdır. Geç tarihli kaynaklarda Marcianus'un 430 civarında Vandalların eline esir düştüğü aktarılmaktadır. Söylenen-

lere göre kral Gaisericus Marcianus'dan o kadar etkilenmiştir ki, ona bir gün imparator olacağını söylemiştir.

İmparator olduktan sonra Theodosius'un siyasetini bırakarak, zaten iyice zayıf düşmüş Hunlara haraç vermeyi kesti. Doğu sınırında artık masraflı savaşlar yapma zorunluluğu kalmadığından, devlet ekonomisi büyük ölçüde iyileşti ve çoğunlukla zengin senatörlerden alınan refah vergisi kaldırılınca, Marcianus'un popülaritesi daha da arttı. Önceli gibi onun da dine karşı ilgisi vardı. Kilisenin onayladığı resmî dine inananlar ve muhalifler arasında arabuluculuk yaptı. Asıl ününü 451'de düzenlediği Khalkedon Konsili ile kazanmıştır. Konsilde, aykırı davranış ve mezhepler lanetlenmiş, kilisenin onayladığı resmî dinin, tek gerçek din olduğu ilan edilmiştir.

Doğu Roma İmparatorluğu için genellikle bir refah dönemi olarak kabul edilen Marcianus'un saltanatı, altmış beş yaşında vefat etmesiyle son buldu. Bir süredir kangren yüzünden ayaklarıyla ilgili sorun yaşıyordu. Ocak başında durumu iyice kötüleşti; ayakları çürümeye başlamıştı ve zorlukla yürüyordu. Ama buna rağmen, Marcianus devlet işlerini aksatmadı ve kamu görevlerini ifa etti. 26 Ocak 457'de, on yıl önceki Constantinopolis depreminde hayatını kaybedenler anısına akşam yapılacak yürüyüşe katılmakta ısrar etti. Alayın kat edeceği yol yaklaşık on iki kilometreydi, ama Marcianus çekinmeden alayla birlikte yürüdü ve yolda izleyicilere hediyeler dağıttı. Fakat birden rahatsızlanarak bilincini kaybetmeye başladı. Hemen saraya götürüldü ve ertesi gün orada hayata gözlerini yumdu. Kutsal Havariler Kilisesi'nde, tahta çıktıktan hemen sonra evlendiği ve dört yıl önce kaybettiği karısı Pulcheria'nın yanına gömüldü.

Theodorus Lector, *Kilise Tarihi* 1.7
Chronica Minora I, s. 305; II, s. 30, 87

MAIORIANUS

Yakl. 420-2/7 Ağustos 461

457'den itibaren Batı Roma imparatoru

Hem batıda hem de doğuda, yaklaşık aynı zamanda bir otorite boşluğu doğmuştu. Doğuda, Dacia'dan bir Thrakia'lı olan elli altı yaşındaki

I. Leo, Marcianus'un ölümünden kısa zaman sonra imparator ilan edildi. Batıda ise bir imparator bulunana kadar birkaç ay geçmişti. Yasal bir adayın yokluğundan en çok faydalanan kişi, Suebi ve Vizigot kanı taşıyan Ricimerius oldu. Maiorianus'un tahta çıkışına dek geçen birkaç ay içinde işleri halleden oydu; hatta Maiorianus imparator olduktan sonra vekilliğini yaptı.

Maiorianus'un tahta çıkış tarihi kesin olarak bilinmemektedir; 18 Şubat-27 Aralık 457 arası olmalıdır. İktidara geldikten hemen sonra, kendisini öne çıkarmak ve Ricimerius'un kuklası olmadığını göstermek için her şeyi yaptı. Otoritesi ilk başta sadece İtalya ile sınırlıyken, daha sonra Gallia ve İspanya'nın bazı bölgelerinde Roma egemenliğini yeniden kurdu.

Kuzey Afrika'daki Vandallara karşı yapacağı seferin hazırlıkları çöküşünü de beraberinde getirdi. 460'da üç yüz gemiyle birlikte İspanya'dan Afrika'ya geçmek istedi, ama Cartagena yakınlarında filo Vandalların saldırısına uğradı ve gemilerin bir kısmı ya battı ya da tahrip edildi. Maiorianus geri çekilme ve İtalya'ya dönme emri verdi. Bir süre Arles'da kaldı ve orduyu dağıttı; kendisi de sadece birkaç koruma ile birlikte Roma'ya doğru yola çıktı. Fakat oraya asla varamayacaktı. Beş yıl önce kendisine Avitus'un ortadan kaldırılmasında yardım etmiş olan Ricimerius, onun yokluğunda yeni destekçiler kazanmıştı. Gallia ve İspanya'da kendi işlerinin peşinde koşan Maiorianus'un planlarında yeri yoktu. Ricimerius bir ordu ile ortaya çıkarak, Maiorianus'u Liguria'daki Tortona'da, muhtelemelen 2 Ağustos 461'de yakaladı. Ardından imparatoru küçük düşürmek için her şey yapıldı: İmparatorluk kıyafeti ve diademi alındı; dövüldü, tekmelendi ve işkenceye maruz kaldı; sonunda Ira nehri civarında başı vuruldu. Ricimerius Maiorianus'un dizanteriden öldüğü hikâyesini uydurdu. Maiorianus, otoritesi İtalya sınırlarını aşan son Batı Roma imparatoruydu.

Antiokheia'lı Ioannes, *Fragman* 203

Iordanes, *Getica* 45.236

Prokopios, *Vandal Savaşı* 1.7

Chronica Minora I, s. 305

LIBIUS SEVERUS

?-25 Eylül 465'den sonra

19 Kasım 461'den itibaren Batı Roma imparatoru

Yeni bir imparator bulunana dek üç ay geçti. Sonunda, Ricimerius'un araya girmesiyle Lucania'lı Libius Severus senato tarafından Ravenna'da resmen imparator ilan edildi. Constantinopolis'teki imparator Leo onu tanımayı reddettiği için, Severus tahtın ardındaki asıl güç konumundaki Ricimerius'un kuklası olmaktan öteye geçemedi. Otoritesi üzerindeki tartışmalar son bulmadığından, sürekli yeni rakiplerle uğraşmak zorunda kalıyordu. Bunlardan en önemlisi Gallia'daki Aegidius'du. Aegidius üç yıl boyunca direnmeyi başardı ve 465'de öldürüldü.

Ne var ki, Severus'un sonu da yakındı. Yaklaşık dört yıl süren bir saltanattan sonra, 465 sonbaharında hayata gözlerini yumdu. Kaynaklar ölümünün detayları hakkında fikir birliğine varmış değildir. İmparatorları tahttan etmekte deneyim kazanmış olan Ricimerius'un, tahta geçirdiği Severus'un ölümünde parmağı bulunması muhtemeldir, çünkü Libius Severus bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Hikâyenin bu versiyonuna göre, Ricimerius imparatoru sarayda zehirlemiştir. Öte yandan, Severus'un doğal sebeplerle ölmüş olması da mümkündür. Bir başka ihtimal de, batı ile daha iyi ilişkiler kurmak isteyen imparator Leo'nun Severus'u ortadan kaldırmış olmasıdır.

Chronica Minora I, s. 305Sidonius Apollinaris, *Carmina* 2.317-318**ANTHEMIUS**

Yakl. 420-11 Temmuz 472

12 Nisan 467'den itibaren Batı Roma imparatoru

Roma yine imparatorsız bir döneme girmişti. Bu, Ricimerius'u pek etkilemedi, zira her şeyden sorumlu kişi yine oydu. Fakat sonunda, Doğu Roma imparatoru Leo'nun isteği doğrultusunda Anthemius'un başa geçmesine razı oldu. Constantinopolis doğumlu Anthemius adını, Arcadius ve II. Theodosius döneminde, 405'den 411'e kadar sarayda önemli görevlerde bulunmuş dedesinden almıştı. 12 Nisan 467'de büyük bir

ordunun başında Roma'ya girdi ve imparator ilan edildi. Anthemius'u bekleyen ciddi sorunlar vardı: İtalya dışında bütün batı, her geçen gün Roma'ya karşı saygıları azalan barbar kavimlerin egemenliği altındaydı. Tahta çıktığında akıllardaki en önemli soru, onun gibi bir Yunanlının Ricimerius ile nasıl başa çıkacağı idi. Başlangıçta her şey yolunda gitti ve hatta Anthemius kızı Alypia'yı Ricimerius ile evlendirdi. Fakat Anthemius'un kendi danışmanları ve generalleri vardı; "imparator yaratan" Ricimerius'un söylediklerini körü körüne yapmak zorunda değildi. Üstelik imparator Leo'nun da desteğini almıştı.

Kuzey Afrika'daki Vandallara yapılan başarısız sefer ve Vizigotlara karşı yürütülen savaşın Gallia'da daha fazla toprak kaybına neden olması yüzünden, Ricimerius, Anthemius'tan desteğini çekti. Kayınpeder ve damat karşı karşıya gelmişti. İlk başta sadece sözcüklerin savaşıydı: Anthemius Ricimerius'a barbar, Ricimerius da Anthemius'a "Yunanlı ufaklık" ve "Galatia'lı" diyerek hakaret ediyordu. Ancak daha sonra şiddet hâkim oldu. 473'ün başlarında Ricimerius Milano'ya hareket ederek savaş hazırlıklarına başladı ve bir kez daha taht için kendi adayını seçmişti: Olybrius. Ricimerius ardından Roma'ya dönerek şehri kuşattı ve bütün ikmal yollarını kesti. Anthemius destek geleceği umuduyla birkaç ay dayanmayı başardı, ama bu gerçekleşmeyince savaşmak zorunda kaldı. 11 Temmuz 472'de yapılan savaştan mağlup çıktı; kaderi belliydi artık. Ricimerius'un merhametten yoksun bir kişi olduğunu çok iyi biliyordu. Askerleri teslim oldu; o da Şehit Chrysostomus Kilisesi'ne (günümüzde Trastevere'deki Santa Maria Kilisesi) sığınarak dilencilerin arasına karıştı, ama kılık değiştirmiş olmasına rağmen yakalandı. Ricimerius'un kuzeni Gundobadus imparatoru oracıkta öldürdü. İyi dileklerle tahta geçmiş, fakat iç ve dış sorunlarla baş edememiş bir imparator için hazin bir sondu bu.

Antiokheia'lı Ioannes, Fragman 209
Chronica Minora I, s. 306, 746

OLYBRIUS

?-22 Ekim/2 Kasım 472

Nisan/Mayıs 472'den itibaren Batı Roma imparatoru

Eski bir senatör ailesinin oğlu olan Olybrius, Ricimerius'un başa geçirdiği son imparator olacaktı. III. Valentinianus'un kızı Placidia ile olan

evliliği yüzünden Roma'da tanınan bir kişiydi. Vandallar Roma'yı işgal ettiği zaman, Placidia ve annesi Kuzey Afrika'ya götürülmüş, daha sonra serbest bırakılmışlardı. Olybrius'un tahta geçişi Vandalların kralı Gaisericus tarafından destekleniyordu ve işte bundan ötürü Leo ondan kurtulmak istiyordu. Leo amacına ulaşmak için haince bir plan kurdu. Olybrius'u görünürde Ricimerius ve Anthemius'un arasını bulmak, ama aslında kendisini aradan çıkarmak için Roma'ya gönderdi. Anthemius'a bir mektup yazarak Olybrius varır varmaz onu öldürmesini istedi. Fakat mektubu eline geçiren Ricimerius, onu Olybrius'a gösterdi. Ardından hemen harekete geçerek Olybrius'u imparator ilan etti. Bunlar Nisanda, Anthemius'un ölümünden üç ay önce meydana gelmişti. 11 Temmuz'da, Anthemius'un ölümünden hemen sonra, Olybrius resmen imparator oldu. Ricimerius ve Olybrius başarılı komplolarının meyvesini toplayacak kadar uzun yaşamadılar. Ricimerius, muhtemelen tüberkülozdan -kaynaklar çok miktarda kan kustuğunu aktarır- Ağustosta öldü. Olybrius ise bir ödem sorunu yüzünden hayata veda etti.

Antiokheia'lı Ioannes, Fragman 209

Chronica Minora I, s. 306

I. LEO

Yakl. 401-18 Ocak 474

7 Şubat 457'den itibaren Doğu Roma imparatoru

II. LEO

Yakl. 467-17 Kasım 474

18 Ocak 474'den itibaren Doğu Roma imparatoru

Batıda imparatorlar birbiri ardına tahta geçerken, Constantinopolis'de Leo sorunsuz şekilde imparator oldu. Marcianus'un ölümünün ardından, 18 Ocak 457'de Hipodrom'da imparatorluk pandantifini teslim aldı ve Ayasofya'da Constantinopolis piskoposu tarafından resmî törenle tacı giydirildi. Bundan sonra sadece doğuyu yönetmekle kalmayıp, aynı zamanda batının durumunu da yakından izledi. Uzun saltanatının -yak-

laşık on yedi yıl- uyandırdığı izlenimin aksine, çeşitli sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Gotların ve Vandalların sınır ihlallerine karşı sürekli tetikte olmak zorundaydı. Filosu Kuzey Afrika'da Vandallar tarafından utanç verici bir yenilgiye uğratılmasına rağmen, dış siyaseti oldukça başarılıydı. Fakat çeşitli iç tehditler mevkiini tehlikeye sokmuştur. Özellikle 466-471 arasında tahta ortak çıkanlarla uğraşmak zorunda kaldı. Daha önce Marcianus'a hizmet vermiş olan Alan kökenli general Asparus, imparatorun yıllardan beri güvendiği bir sırdaşı ve mutemediydi. Fakat oğlu Ardaburius'un kurduğu -kendisinin de söylediğinden fazlasını bildiği anlaşılan- bir komplo yüzünden gözden düştü ve sonunda yandaşları ile birlikte öldürüldü. Komplo çok acımasızca cezalandırılmış olmalıydı, zira bu olay imparatora "Kasap" takma adını kazandırdı. Leo'nun en yakın arkadaşını öldürmekten üzüntü duyduğunu söylemek zordur. Leo hiçbir zaman çok sevilen bir imparator olmamıştı ve otoritesini sevgi değil saygı kazanmak için kullanmak istiyordu.

Leo'nun ölümüne dair ayrıntılardan yoksunuz. Kaynaklardan edindiğimiz tek bilgi, yetmiş dört yaşında dizanteriden ölmüş olduğudur. Yeline kızı Ariadne ve damadı Zeno'nun oğlu II. Leo tahta geçmiştir. Leo bu kararı ölümünden beş ay önce vermişti. Damadını göz ardı edip de neden bir çocuğusektiği bilinmemektedir. Ama sonunda olaylar Zeno'nun lehine gelişti. Annesinin ısrarı üzerine II. Leo, tahta geçişinden üç hafta sonra Zeno'yu vekili ilan etti. Dokuz ay sonra, bilinmeyen bir hastalık yüzünden Leo öldü ve Zeno tek başına imparator oldu. 491'deki ölümüne kadar hüküm sürdü; uzaktan Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne tanıklık etti.

Chronica Minora I, s. 307

Cedrenus 1.614.18

GLYCERIOUS

?-474'den sonra, belki 480

3/5 Mart 473'ten Haziran 474'e kadar Batı Roma imparatoru

Ölümünden dokuz ay önce I. Leo, Roma'da Glycerius'un başa geçtiğini öğrendi. Glycerius, Gundobadus tarafından, amcası Ricimerius'un yolunda gidebileceğini düşündüğü için seçilmişti. I. Leo, hakkında yük-

sek memur olduğu ve Dalmatia'da komutanlık yaptığı dışında hiçbir şey bilmediği yeni imparatorun umutlu değildi. Glycerius'u tahttan indirmek amacıyla, başında Iulius Nepos'un bulunduğu bir orduyu İtalya'ya gönderdi. Ama Nepos'un harekete geçmesi zaman aldı. Glycerius, İtalya'yı istilâ etme tehdidinde bulunan Ostrogotlara karşı yaptığı savaşlarda başarı kazandıysa da, bunun ona yardımı olmadı. Haziran 474'de Nepos'un filosu Ostia limanına girdi; Roma'yı fazla kan dökmeden ele geçirmeyi başardı. Glycerius esir alındı ve imparatorluk alâmetlerine el koyuldu. Ardından Ricimerius'un Avitus'a yaptığı gibi, onu Dalmatia'da doğduğu yer olan Salonae'ın papazı ilan etti.

Iordanes, *Getica* 45.239-241

Anonim Valesianus 7.36

Antiokheia'lı Ioannes, Fragman 209

NEPOS

?-480

19/24 Haziran 474'den 28 Ağustos 475'e kadar

Batı Roma imparatoru

Mayıs/Haziran 480'de tahtı yeniden ele geçirmeye çalıştı

Glycerius'un hikâyesi burada bitmiyor. Nepos, Constantinopolis'teki Zeno'nun onayıyla yeni imparator olmuştu. Sonraki birkaç ay içinde Nepos'un yaptıkları hakkında bilgimiz yoktur. Anlaşılan, bütün enerjisini Gallia'daki Vizigotlarla savaşarak harcamıştır. 475 baharı Nepos'un düşüşüne tanık olacaktı. Attila'nın özel sekreteri olmakla övünen imparatorun danışmanlarından Orestes, ordunun desteğini de alarak ayaklandı. Ravenna'da oğlu Romulus'u imparator ilan etti. Söylenenlere göre Glycerius'u da "kişisel papazı" yaptı. Bundan sonra Glycerius'un ne kadar yaşadığını bilmiyoruz; belki de Nepos'la aynı yıl (480) ölmüştür. Nepos'un ölümüne yol açan olaylar açık değildir. Dalmatia'da imparator gibi davranmaya devam etmiş ve Zeno tarafından da tanınmıştır. Bir gün yine imparator olacağından umudunu kesmedi. 480'de, ardılı Romulus Augustulus'un siyaset sahnesinden çekilmesinden yıllar sonra, tahta tekrar çıkmak için son kez girişimde bulundu. Ancak takipçileri ona güvenlerini yitirdiler ve 22 Haziran 480'de hançerleyerek öldürdüler.

Antiokheia'lı Ioannes, Fragman 209

Anonim Valesianus 7.36

Iordanes, *Historia Romana* 338-339; *Getica* 45.241**ROMULUS AUGUSTULUS**

461-476 ve sonrası

31 Ekim 475'ten 31 Ağustos 476'ya kadar Batı Roma imparatoru

Birkaç on yıldan beri geliyorum diyen son, 474'ten sonra artık kaçınılmazdı. Kaderin garip bir cilvesidir ki, Batı Roma'nın son imparatoru, Roma şehrini kuran Romulus'un adını taşıyordu. Tarihe Augustulus (küçük Augustus) olarak geçmesi de ayrıca bir ironidir. Romulus Augustulus imparator olduğunda sadece on dört yaşındaydı ve orduyu kontrol edecek otoriteden tamamen yoksundu. Ordudaki sorunlar, 476'da Heruli, Scirii ve Rugii kavimlerine bağlı Germen kökenli paralı askerlerin toprak talep etmesiyle doruğa çıktı. Genç oğluna her konuda yardımcı olan Orestes, bu istekleri reddetti. Bunun üzerine askerler, Hun kanı taşıyan Scirii kökenli ordu komutanı Odovacar'la anlaştılar. Odovacar'ın toprak sözüne karşılık onu 23 Ağustos 476'da kral ilan ettiler. Beş gün sonra, Orestes Piacenza yakınlarında yakalanarak öldürüldü. Romulus Augustulus muhtemelen Ravenna'ya çekilerek heyecan içinde Odovacar'ın gelişini bekledi, fakat korktuğu başına gelmedi. Odovacar merhamet gösterdi ve genç yaşından dolayı imparatorun hayatını bağışladı. Romulus senatoya tahttan çekildiğine dair mektup yazdı ve Odovacar bunun karşılığında ona, bir senatörün yaklaşık bir yıllık kazancına karşılık gelen, senede altı bin *solidus* maaş bağladı. Romulus Augustulus uzun yıllar boyunca Campania'da bir çiftlik evinde sade bir vatandaş olarak yaşadı. Odovacar'ı saf dışı bırakan Ostrogotların kralı Theodericus ile karşılaşını tekrar konuşmak zorunda kalmasına rağmen, tasasız yaşamını sür-

dürdü. Theodericus para vermeyi reddettiye de Romulus Augustulus için üzülmemeliyiz; asıl acımamız gereken kişi, on üç yıl boyunca İtalya'daki Germanlere krallık yaptıktan sonra, ihanete uğrayıp öldürülen Odovacar'dır.

Anonim Valesianus 8.38
Iordanes, *Getica* 46.242

Antik Çağ'ın Sonu

Romulus Augustulus'un tahttan indirilişinin Roma İmparatorluğu'nun resmen sonu olup olmadığı, sıkça sorulan bir sorudur. Aslına bakılırsa, söz konusu yılda İtalya ve Batı Avrupa'da değişen fazla bir şey olmamıştır. Ortalama bir İtalya ve Batı Avrupa vatandaşının iktidar değişimini fark ettiği şüphelidir. Bu kitabın içeriği dahilinde, Roma imparatorlarının ölümleri açısından bakılırsa 476 yılı bir dönüm noktasıdır, çünkü Batı Roma imparatorları tarih sahnesinden çekilmiş ve onların yerine, Germen beyliklerini yöneten krallar gelmiştir. Bu, İtalya'daki nüfusun doğu ile bağlarını kopardığı anlamına gelmemektedir. Roma İmparatorluğu efsanesi beşinci ve altıncı yüzyıllara kadar varlığını korudu. İmparator Constantinus Roma'nın görkemli geçmişi ile bugün arasında bir köprüydü; asi Odovacar'ın ardılı Germen kralları için bile... Romulus Augustulus tahttan feragat ettikten sonra, Odovacar "kral" unvanını aldı ve Doğu Roma imparatoru Zeno'yu tek gerçek hükümdar olarak tanıdı.

480-490 arasında Zeno'nun konumunun ne kadar zayıf ve dış etkenlere bağımlı olduğu ortaya çıktı. İmparator Balkanlarda yağma yapan Ostrogotlar yüzünden sıkıntıdaydı. Orduyu geliştirip büyütme için vergileri yükseltmekten çekinen Zeno, başka bir çözüm buldu: Ostrogotları satın alarak Odovacar'ı öldürmeleri için İtalya'ya gönderdi. Birkaç yıl süren mücadelelerden sonra, Ostrogotların kralı Theodericus Odovacar'a ihanet ederek onu öldürdü. Böylece Bizans İmparatorluğu Got sorunundan kolayca sıyrıldı ve 489'da İtalya bir Ostrogot krallığı oldu.

Theodericus'un yönetiminde İtalya son bir canlanma yaşadı. Theodericus Ravenna'daki karargâhında, Doğu Roma imparatoru Anastasius'un altında bir çeşit *Caesar* olarak hüküm sürdü. Bu yeni krallık Romalılardan birçok şey almıştı: vergi sistemi, para birimi, yönetim sistemi ve

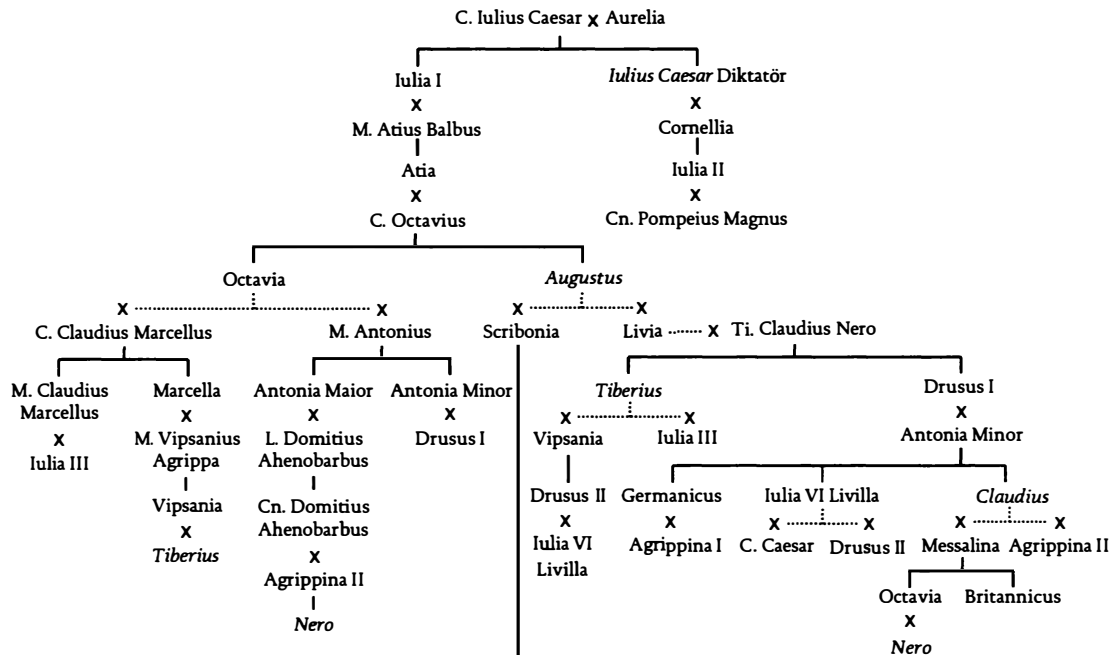
hamilik geleneği... Romalı eski aristokrat aileleri ile işbirliği yapmak amacıyla Theodericus senatoya dokunmadı ve doğu imparatorlarının izniyle her sene Romalı soyluları konsül olarak atadı. Bununla birlikte, söz konusu uygulamalar hiçbir zaman tam bir bütünleşmeye yol açmadı. Ostrogotların Got nüfusunu, Romalı memurların da Romalı nüfusunu idare ettiği bir çeşit çifte yönetim şekli varlığını korudu.

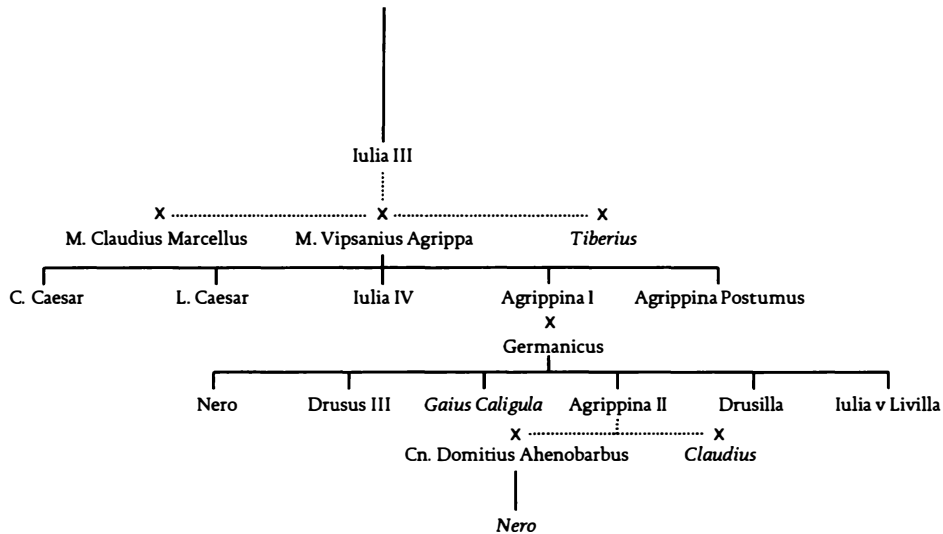
Ostrogot Krallığı'nın ömrü kısa oldu. Theodericus'un ölümünden sonra Romalı senatörler, o sırada Doğu Roma imparatoru olan Iustinianus'a (527-565) İtalya'yı özgürlüğüne kavuşturması isteğiyle danıştılar. Bu istek, Iustinianus'un Roma İmparatorluğu'nu eski hâline getirme planlarına uyuyordu. Komutanı Belisarius önce Kuzey Afrika'ya geçerek 534'de Vandal krallığına son verdi. Ordu buradan İtalya'ya ayak bastı. Sicilya hemen ele geçirildi, fakat bütün İtalya'nın Iustinianus'un egemenliğine girmesi 557'yi buldu. İtalya'nın idaresini kolaylaştırmak için imparator kendi adına bölgeyi yönetecek bir vali atadı.

Iustinianus'un seferi, bir Doğu Roma imparatorunun batıyı ele geçirmek için giriştiği son çabaydı. 568'de, Iustinianus'un İtalya'yı doğu ile birleştirmesinden kısa süre sonra, Orta Almanya'dan gelen bir Germen kabilesi olan Lombardlar bölgeyi ele geçirdi. İtalya'daki Roma iktidarı ve senato son buldu. Onların yerine çeşitli bölgeleri yöneten dukler ve kontlar geldi; resmî olarak krala bağlıydılar, ama gerçekte kişisel güçleri çok büyüktü.

Doğu Roma, hayatına Bizans İmparatorluğu adı altında devam etti. Batı ile birleşme umutları hiçbir zaman tümüyle ölmedi. Ne var ki, yedinci yüzyılda bu rüyanın da sonu geldi: Orta Avrupa'dan gelen Slav kökenli Avarlar Balkanlara yerleştiler ve İtalya'ya giden yolları kestiler. Bizans İmparatorluğu'nun durumu düzeltmek için zamanı olmadı, çünkü aynı yüzyıl içinde Araplar Mısır'ı, Anadolu'yu ve Kuzey Afrika'yı imparatorluğun elinden aldılar. 711'de İspanya da fethedilince, Akdeniz'de Arap egemenliği başladı ve doğu ile batı arasındaki iletişim kalıcı olarak kesildi.

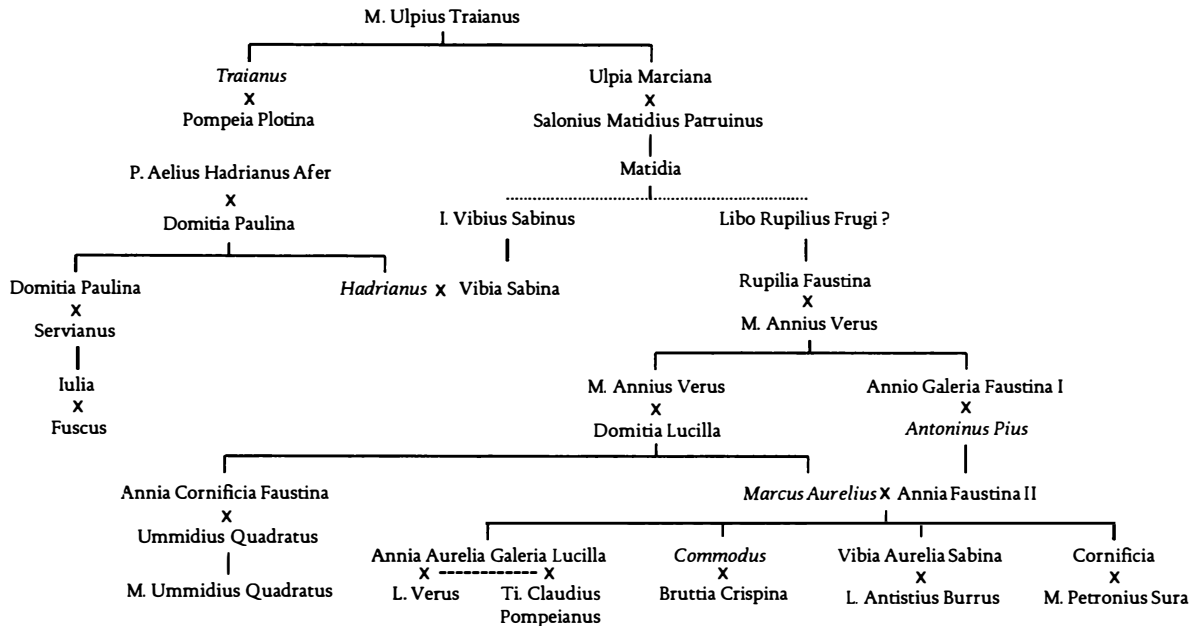
SOYAĞACI 1
IULIUS CLAUDIUS SÜLÂLESİ İMPARATORLARI

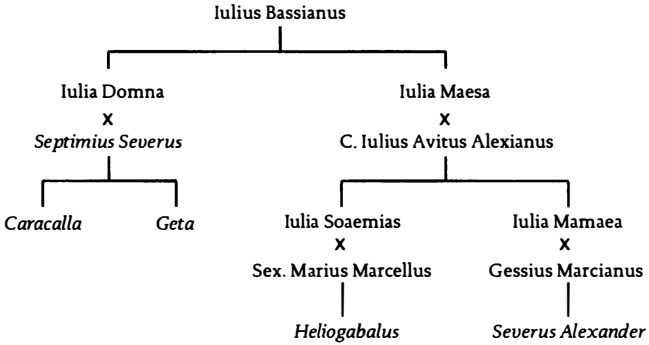
SOYAĞACI 2

ANTONINUS SÜLÂLESİ İMPARATORLARI

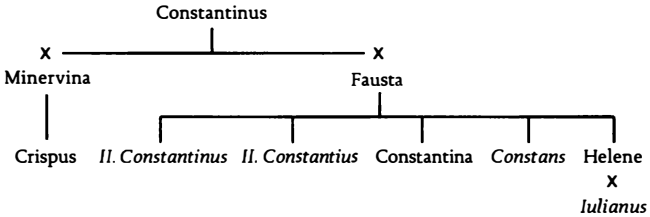
SOYAĞACI 3

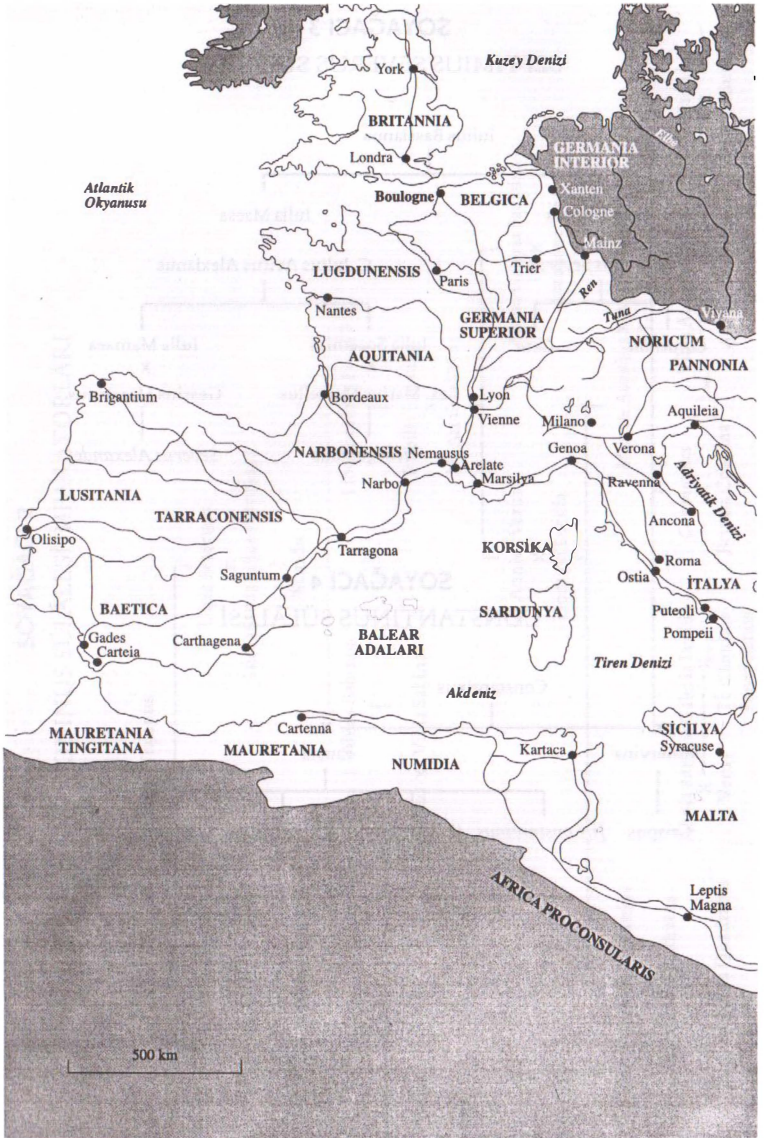
SEPTIMIUS SEVERUS SÜLÂLESİ

SOYAĞACI 4

CONSTANTINUS SÜLÂLESİ

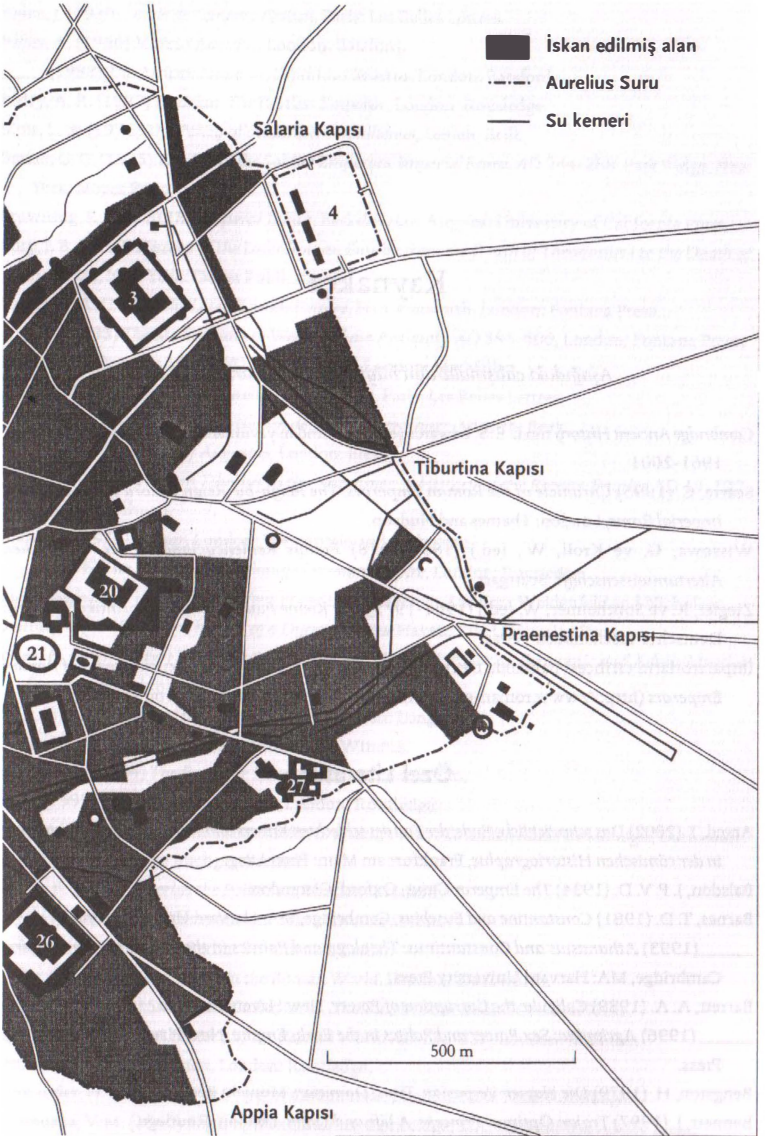

Harita 1: İkinci yüzyılın ikinci yarısında Roma İmparatorluğu.

Harita 2: Roma.

Kaynakça

Aşağıdaki çalışmalardan büyük ölçüde yararlanılmıştır.

- Cambridge Ancient History'nin L. E. S. Edwards (et al.) tarafından yayımlanmış yeni baskısı, Cambridge 1961-2001
- Scarre, C. (1995) *Chronicle of the Roman Emperors: The Reign-by-Reign Record of the Rulers of Imperial Rome*, London: Thames and Hudson.
- Wissowa, G. ve Kroll, W., (ed.) (1894-1978) *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, Stuttgart.
- Ziegler, K. ve Sontheimer, W. (ed.) (1964-1975) *Der Kleine Pauly: Lexicon der Antike*, Munich: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- İmparatorların tarihçesi hakkında *De Imperatibus Romanis: An Online Encyclopaedia of Roman Emperors* (<http://www.roman-emperors.org>) adlı Internetsitesi yararlı bir kaynaktır.

Özel Literatür

- Arand, T. (2002) *Das schwächliche Ende: der Tod des schlechten Kaisers und seine literarische Gestaltung in der römischen Historiographie*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Balsdon, J. P. V. D. (1934) *The Emperor Gaius*, Oxford: Clarendon.
- Barnes, T. D. (1981) *Constantine and Eusebius*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- ____ (1993) *Athanasius and Constantinus: Theology and Politics in the Constantinian Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Barrett, A. A. (1989) *Caligula: the Corruption of Power*, New Haven: Batsford.
- ____ (1996) *Agrippina: Sex Power and Politics in the Early Empire*, New Haven: Yale University Press.
- Bengston, H. (1979) *Die Flavii: Vespasian, Titus, Domitian*, Munich: Beck.
- Bennett, J. (1997) *Trajan Optimus Princeps: A Life and Times*, London: Routledge.

- Bidez, J. (1930) *La vie de l'empereur Julien*, Paris: Les Belles Lettres.
- Birley, A. (1966) *Marcus Aurelius*, London: Batsford.
- ____ (1988) *The African Emperor: Septimius Severus*, London: Batsford.
- Birley, A. R. (1997) *Hadrian: The Restless Emperor*, London: Routledge.
- Blois, L. de (1976) *The Policy of the Emperor Gallienus*, Leiden: Brill.
- Brauer, G. C. (1975) *The Age of the Soldier Emperors: Imperial Rome, AD 244-288*, Park Ridge, New York: Noyes Press.
- Browning, R. (1976) *The Emperor Julian*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Bury, J. B. (1958) *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, New York: Dover Publications.
- Cameron, A. (1993) *The Later Roman Empire*, Hammersmith, London: Fontana Press.
- ____ (1993) *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, London: Fontana Press.
- Cicatrix J. ve Rowson M. (1995) *Imperial Exits*, London: MacMillan.
- Cizek, E. (1994) *L'Empereur Aurelien et son temps*, Paris: Les Belles Lettres.
- Demandt, A. (1997) *Das Privatleben der Römischer Kaiser*, Munich: Beck.
- Earl, D. (1968) *The Age of Augustus*, London: Elek.
- Garzetti, A. (1974) *From Tiberius to the Antonines: A History of the Roman Empire AD 14-192*, London: Methuen.
- Grant, M. (1979) *Caesar*, London: Weidenfeld and Nicholson.
- ____ (1996) *The Severans: The Changed Roman Empire*, London: Routledge.
- Greenhalgh, P. A. L. (1975) *The Year of the Four Emperors*, London: Weidenfeld and Nicholson.
- Griffin, N. (1985) *Nero: The End of a Dynasty*, New Haven: Yale University Press.
- Jones, A. H. M. (1964) *The Later Roman Empire 284-602: A Social, Economic and Administrative Survey*, Oxford: Blackwell.
- ____ (1966) *Decline of the Ancient World*, London: Longman.
- ____ (1977) *Augustus*, London: Charto and Windus.
- Jones, B. W. (1984) *The Emperor Titus*, London: Croon Helm.
- ____ (1992) *The Emperor Domitian*, London: Routledge.
- Kienast, D. (1990) *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Levick, B. (1976) *Tiberius the Politician*, London: Batsford.
- ____ (1990) *Claudius*, New Haven: Yale University Press.
- Meier, C. (1982) *Caesar*, Berlin: Severin and Siedler.
- Millar, F. (1992) *The Emperor in the Roman World*, London: Duckworth.
- Murison, C. (1992) *Suetonius: Galba, Otho, Vitellius*, Bristol: Bristol Classical Press.
- Parker, H. M. (1969) *A History of the Roman World AD 138-337*, London: Methuen.
- Perowne, S. (1986) *Hadrian*, London: Routledge.
- Pohlsander, H. A. (1996) *The Emperor Constantine*, London, New York: Routledge.
- Scurmuzzza, V. M. (1940) *The Emperor Claudius*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Seeck, O. (1897-1920) *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, cilt I-VI, Berlin, Stuttgart.
- Shotter, D. C. (1992) *Tiberius Caesar*, London: Routledge.
- Southern, P. (1997) *Domitian: Tragic Tyrant*, London: Routledge.
- ____ (1998) *Augustus*, London: Routledge.
- ____ (2001) *The Roman Empire from Severus to Constantine* London: Routledge.
- Starr, C. (1982) *The Roman Empire 27 BC-AD 476: A Study of Survival*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Warmington, B. H. (1969) *Nero: Reality and Legend*, London: Chatto and Windus.
- Wellesley, K. (1989) *The Long Year AD 69*, Bristol: Bristol Classics Press.
- Williams, S. (1985) *Diocletian and Roman Recovery*, London: Batsford.
- Wolfram, H. (1987) *History of the Goths*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Dizin

- Abrittus 100
 Adriyatik Denizi 154
 Aegidius, taht rakibi 163
 Aelianus, komutan 59
 Aetius, komutan 157, 158
 Afrika 25, 48, 51, 75, 79, 90, 92, 98, 132, 134, 143, 147, 157, 159, 162, 164, 166, 171
 Agrippa, Augustus'un dostu 28-30
 Agrippina, Nero'nun annesi 37-40, 180
 Ağlama Merdiveni 50
 Aineias, Troia'lı 21, 27
 Akdeniz 12, 17
 Aktion 25
 Alaricus, kral 153-155
 Alba 95
 Alexianus, bkz. Severus Alexander
 Alienus 52
 Allectus, taht rakibi 117
 Almanya 92, 171
 Alpler 25, 94, 133, 135, 147
 Alsa 133
 Altinum 68
 Alypia 164
 Anadolu 69, 110, 111, 139, 152, 171
 Anastasia 127
 Anastasius, imparator 170
 Andragathius, komutan 147
 Ankara 142
 Anonim Valesianus 18, 120, 122, 128, 167-169
 Anthemius, imparator 163-165
 Anthemius, komutan 153, 155
 Antinoopolis 64
 Antinoos, Hadrianus'un sevgilisi 64
 Antiokheia 68, 78, 80, 82, 84-86, 101, 103, 134, 137, 141, 144
 Antiokheia'lı Ioannes 19, 134, 136, 149
 Antistius, doktor 23
 Antium 40
 Antonia 33
 Antoninus Pius, imparator 61, 66-68, 82
 Apeninler geçidi 49
 Aper, praefectus 114, 115
 Apollon Tapınağı 27, 44
 Aquae Cutiliae 52, 54
 Aquileia 95, 107, 133, 148, 154, 157
 Aquila 36
 Arabistan 62
 Araplar 171
 Arbogastes, komutan 148-150
 Arcadius, imparator 152, 154, 163
 Ardaburius 166
 Ardaşir, kral 89, 96
 Argius, azatlı 45
 Ariadne 166

Çok az Roma imparatoru doğal sebeplerden ölmüştür. Çılgın Caligula tiyatrodan çıkarken, Caracalla da tuvalet ihtiyacını giderirken suikaste kurban gitmişti. Caesar yirmi üç kez hançerlenmiş, Otho ise bir et kancasına takılarak Tiber nehrine atılmıştı. İmparatorun gücü çok büyük olmasına rağmen, tehlike her an kapıda bekliyordu.

Bu ilgi çekici kitap, M.Ö. 44'te öldürülen Iulius Caesar'dan M.S. 476'da tahttan feragat eden Romulus Augustulus'a kadar başa geçmiş bütün Roma imparatorlarının nasıl öldüğünü aydınlatmakla kalmıyor, son günlerinin ışığında bize onların hayatları hakkında bilgi vererek, Batı tarihindeki en büyük devletin, tehlikelere ve tahtı ele geçirmek için birbiri ardına ortaya çıkan aç gözlü rakiplere rağmen, çekiciliğini nasıl koruduğunu gösteriyor.

İmparatorlar Yataklarında Ölmez, imparatorların kişisel tarihlerini açık bir şekilde anlatırken, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'ndaki siyasi entrikaların ve dramların ilginç bir tasvirini yapıyor.

Fik Meijer, Amsterdam Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi profesörüdür.

Kapak resmi: Augustus'un *Prima Porta* heykeli, Roma.

ARKEOLOJİ VE ESİKÇAĞ TARİHİ: 46

ISBN 975-8293-94-X

9 789758 293940

homerkitabevi

Yeni Çarşı Cad. No: 28/A
34433 Galatasaray - İstanbul
www.homerbooks.com